КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛАСТЫ СУЗАК РАЙОНУ КЫЗЫЛ-ТУУ АЙЫЛДЫК КЕҢЕШИ		**КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА ЖАЛАЛ-АБАДСКАЯ ОБЛАСТЬ СУЗАКСКИЙ РАЙОН КЫЗЫЛ-ТУЙСКИЙ АИЛЬНЫЙ КЕНЕШ**

Кызыл-Туу айылдык кеңешинин VIII чакырылышынын кезектеги сегизинчи сессиясы

ТОКТОМ №8-1

Мундуз айылы 13-февраль 2025-жыл

“Сузак районунун ардактуу атуулу”
наамына сунуштоо жөнүндө

Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө” мыйзамын жана айылдык кеңештин Регламентин негиздеп, татыктуу жарандарды сунуштаган айылдык кеңештин укук, мыйзамдуулук, регламент жана этика маселелери боюнча туруктуу комиссиясынын кеңешмесиндеги маалыматты угуп жана талкуулап, Кызыл-Туу айылдык кеңешинин сессиясы **токтом кылат**:

1. Сузак районунун социалдык, билим берүү, коргоо тармагына, экономикалык өсүп өнүгүүгө зор салым кошкон жана үзүрлүү эмгектенген төмөнкү жаран “Сузак районунун Ардактуу атуулу” наамына сунушталсын:
   - Көкөнбай уулу Нурбек - Кызыл-Сеңгир айылынын тургуну, Жалал-Абад шаарындагы Заманбап эл аралык университетинин англис тили кафедрасынын башчысы, доцент.

2. Бул токтом Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн расмий сайтына жарыяланган күндөн баштап күчүнө кирет.

Төрага **А. Алимов**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛАСТЫ СУЗАК РАЙОНУ КЫЗЫЛ-ТУУ АЙЫЛДЫК КЕҢЕШИ		**КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА ЖАЛАЛ-АБАДСКАЯ ОБЛАСТЬ СУЗАКСКИЙ РАЙОН КЫЗЫЛ-ТУЙСКИЙ АИЛЬНЫЙ КЕНЕШ**

Кызыл-Туу айылдык кеңешинин VIII чакырылышынын кезектеги сегизинчи сессиясы

ТОКТОМ №8-2

Мундуз айылы 13-февраль 2025-жыл

“Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн
ардактуу атуулу” наамын ыйгаруу жөнүндө

Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө” мыйзамын жана айылдык кеңештин Регламентин, Кызыл-Туу айылдык кеңешинин “Ардактуу атуулу наамын ыйгаруу жөнүндө” 2015-жылдын 4-февралындагы Жобосун негиздеп, татыктуу жарандарды сунуштаган айылдык кеңештин укук, мыйзамдуулук, регламент жана этика маселелери боюнча туруктуу комиссиясынын кеңешмесиндеги маалыматты угуп жана талкуулап, Кызыл-Туу айылдык кеңешинин сессиясы **токтом кылат:**

1. Кызыл-Туу айыл аймагынын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө, жаш өспүрүмдөргө татыктуу билим тарбия берүүдө жана руханий жактан өнүгүшүнө зор салым кошкон төмөнкү жарандарга “Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн Ардактуу атуулу” наамы ыйгарылсын:
    - Жороев Талантбек Турдуматович;
    - Осмонов Куванычбек Ахматкулович;
    - Муратова Ырыскан Калмаматовна;
    - Жолболдуев Шамил;
    - Мырзабаев Макаш Бедиярович.

2. Бул токтом Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн расмий сайтына жарыяланган күндөн баштап күчүнө кирет.

Төрага **А. Алимов**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛАСТЫ СУЗАК РАЙОНУ КЫЗЫЛ-ТУУ АЙЫЛДЫК КЕҢЕШИ		КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА ЖАЛАЛ-АБАДСКАЯ ОБЛАСТЬ СУЗАКСКИЙ РАЙОН КЫЗЫЛ-ТУЙСКИЙ АИЛЬНЫЙ КЕНЕШ

Кызыл-Туу айылдык кеңешинин VIII чакырылышынын кезектеги сегизинчи сессиясы

ТОКТОМ №8-3

Мундуз айылы 13-февраль 2025-жыл

Жашасын-2 айылындагы
ички көчөгө ысым ыйгаруу жөнүндө

Кыргыз Республикасынын "Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө" мыйзамын негиздеп, Кыргыз Республикасынын 1997-жылдын 25-сентябрындагы №67 "Географиялык аталыштар жөнүндө" мыйзамынын 7-беренесине ылайык, Жашасын-2 айылынын ички көчөсүнө Бердикулов Кадырдын ысымын ыйгаруу жөнүндөгү айылдык кеңештин укук, мыйзамдуулук, регламент жана этика маселелери боюнча туруктуу комиссиясынын отурумунун протоколун негиздеп жана сунушун угуп, Кызыл-Туу айылдык кеңешинин сессиясы **токтом кылат:**

1. Жашасын-2 айылынын ички көчөсүнө Бердикулов Кадырдын ысымы ыйгарылсын.

2. Мындан ары жогорудагы белгиленген көчө Бердикулов Кадыр атындагы көчө деп аталсын.

3. Көчөгө Кыргыз Республикасынын шаар жана айыл жергелеринин өнүгүү процесстеринин талабына ылайык символикасы белгиленсин.

3. Бул токтом Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн расмий сайтына жарыяланган күндөн баштап күчүнө кирет.

Төрага **А. Алимов**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛАСТЫ СУЗАК РАЙОНУ КЫЗЫЛ-ТУУ АЙЫЛДЫК КЕҢЕШИ		**КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА ЖАЛАЛ-АБАДСКАЯ ОБЛАСТЬ СУЗАКСКИЙ РАЙОН КЫЗЫЛ-ТУЙСКИЙ АИЛЬНЫЙ КЕНЕШ**

Кызыл-Туу айылдык кеңешинин VIII чакырылышынын кезектеги сегизинчи сессиясы

ТОКТОМ №8-4

Мундуз айылы 13-февраль 2025-жыл

Ак-Баш айылындагы
ички көчөгө ысым ыйгаруу жөнүндө

Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө” мыйзамын негиздеп, Кыргыз Республикасынын 1997-жылдын 25-сентябрындагы №67 “Географиялык аталыштар жөнүндө” мыйзамынын 7-беренесине ылайык, Ак-Баш айылынын ички көчөсүнө Казыкулов Бакытбектин ысымын ыйгаруу жөнүндөгү айылдык кеңештин укук, мыйзамдуулук, регламент жана этика маселелери боюнча туруктуу комиссиясынын отурумунун протоколун негиздеп жана сунушун угуп, Кызыл-Туу айылдык кеңешинин сессиясы **токтом кылат:**

1. Ак-Баш айылынын ички көчөсүнө Казыкулов Бакытбектин ысымы ыйгарылсын.

2. Мындан ары жогорудагы белгиленген көчө Казыкулов Бакытбек атындагы көчө деп аталсын.

3. Көчөгө Кыргыз Республикасынын шаар жана айыл жергелеринин өнүгүү процесстеринин талабына ылайык символикасы белгиленсин.

4. Бул токтом Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн расмий сайтына жарыяланган күндөн баштап күчүнө кирет.

Төрага **А. Алимов**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛАСТЫ СУЗАК РАЙОНУ КЫЗЫЛ-ТУУ АЙЫЛДЫК КЕҢЕШИ		**КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА ЖАЛАЛ-АБАДСКАЯ ОБЛАСТЬ СУЗАКСКИЙ РАЙОН КЫЗЫЛ-ТУЙСКИЙ АИЛЬНЫЙ КЕНЕШ**

Кызыл-Туу айылдык кеңешинин VIII чакырылышынын кезектеги сегизинчи сессиясы

ТОКТОМ №8-5

Мундуз айылы 13-февраль 2025-жыл

Талаа-Булак айылынын Көк-Булак участкасындагы ички көчөгө ысым ыйгаруу жөнүндө

Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү мамлекеттик администрация жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө” мыйзамын негиздеп, Кыргыз Республикасынын 1997-жылдын 25-сентябрындагы №67 “Географиялык аталыштар жөнүндө” мыйзамынын 7-беренесине ылайык, Талаа-Булак айылынын Көк-Булак участкасындагы ички көчөсүнө Маматкулов Арапбайдын ысымын ыйгаруу жөнүндөгү айылдык кеңештин укук, мыйзамдуулук, регламент жана этика маселелери боюнча туруктуу комиссиясынын отурумунун протоколун негиздеп жана сунушун угуп, Кызыл-Туу айылдык кеңешинин сессиясы **токтом кылат:**

1. Талаа-Булак айылынын Көк-Булак участкасындагы ички көчөсүнө Маматкулов Арапбайдын ысымы ыйгарылсын.

2. Мындан ары жогорудагы белгиленген көчө Маматкулов Арапбай атындагы көчө деп аталсын.

3. Көчөгө Кыргыз Республикасынын шаар жана айыл жергелеринин өнүгүү процесстеринин талабына ылайык символикасы белгиленсин.

4. Бул токтом Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн расмий сайтына жарыяланган күндөн баштап күчүнө кирет.

Төрага **А. Алимов**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛАСТЫ СУЗАК РАЙОНУ КЫЗЫЛ-ТУУ АЙЫЛДЫК КЕҢЕШИ		КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА ЖАЛАЛ-АБАДСКАЯ ОБЛАСТЬ СУЗАКСКИЙ РАЙОН КЫЗЫЛ-ТУЙСКИЙ АИЛЬНЫЙ КЕНЕШ

Кызыл-Туу айылдык кеңешинин VIII чакырылышынын кезектеги сегизинчи сессиясы

ТОКТОМ №8-6

Мундуз айылы 13-февраль 2025-жыл

Кызыл-Туу айыл аймагынын 2025-2029-жылдарга карата социалдык-экономикалык өнүктүрүү программасын бекитүү жөнүндө

Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү мамлекеттик администрациясы жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө” мыйзамынын 34-39-беренелерине жана Кыргыз Республикасынын Бюджеттик Кодексинин 88-беренесине ылайык, Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн 2025-жылдын 10-январындагы № 01-28/10 сандуу кайрылуу катынын негизинде, Кызыл-Туу айылдык кеңешинин экономика, инвестиция, муниципалдык менчик жана ишкердикти өнүктүрүү маселелери боюнча туруктуу комиссиясынын отурумунун протоколунун негизинде, Кызыл Туу айылдык кеңешинин сессиясы **токтом кылат:**

1. Кызыл-Туу айыл аймагынын 2025-2029-жылдарга карата социалдык-экономикалык өнүктүрүү программасы тиркемеге ылайык бекитилсин.

2. Программада камтылган иш-чаралардын аткарылышын камсыз кылуу жагы Кызыл-Туу айыл өкмөтүнун башчысы Д. Бокошовго тапшырылсын.

3. Бул токтомдун аткарылышын көзөмөлдөө жагы айылдык кеңештин экономика, инвестиция, муниципалдык менчик жана ишкердикти өнүктүрүү маселелери боюнча туруктуу комиссиясына жүктөлсүн.

4. Бул токтом Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн расмий сайтына жарыяланган күндөн баштап күчүнө кирет.

Төрага **А. Алимов**

тиркеме

“БЕКИТЕМ”

Кызыл-Туу айылдык кеңешинин
кеңешинин 8-сессиясы
Төрага ___________ А.Алимов
13-февраль 2025-жыл
Токтом №8-6

Кызыл-Туу айыл аймагынын социалдык экономикалык өнүгүү программасы 2025-2029

1-БӨЛҮМ. АЙМАКТЫН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨЛӨРҮ	
Географиялык абал	Жалал-Абад облусунун Сузак районунун Кызыл-Туу айыл аймагы район борборунан 18 км, облус борборунан 9 км, Бишкек шаарынан 550 км алыстыкта жайгашкан. Дениз денгээлинен 1200 метр бийиктикте. Кызыл-Туу айыл аймагынын борбордук айылы болуп Мундуз айылы эсептелет. Аймактын карамагына жалпысынан 20 айыл кирет. Алар: Ак-Баш, Кызыл-Сенир, Жашасын, Таштак, Бостон, Орто-Азия, Талаа-Булак, Акчалуу, Алмалуу, Шатрак, Соку-Таш, Ак-Терек, Каринген, Кызыл-Алма, Алчалуу, Ак-Булак, Кара-Кол, Жазы-Кечуу жана Жаны-Ачы айылдары. Кошуна төмөнкү айыл аймак, шаарлар жана райондор менен чектешкен. Алар; Түндүк тарабынан Базар-Коргон районун Могол айыл аймагы жана Сузак районун Кыз-Кол айыл аймагы менен чектешет. Ал эми түштүк тарабынан Сузак жана Ленин айыл аймактары менен чектешет.
Жалпы аянты (Га)	Айылдык аймактын жалпы аянты 43 000 км2 түзөт.
Ландшафт жана жаратылыш шарттары	Негизинен тоолуу аймак, айыл аймактын 15 айылы тоо зонасында жайгашкан. Алыскы айыл айыл аймактын борбордук айылы Мундуз айылынан 45 км алыстыкта жайгашкан. Деңиз деңгээлинен 1200 метр бийиктикте жайгашкан. Жогорку зонада жайгашкан тоолуу айылдарды кыш оор түшөт. Кардын калыңдыгы 1,5-2 метрге чейин жетет. Кышында орточо температура -1тен -10 градуска чейин төмөндөйт. Жайы мээлүн, орточо температура +15тен +30 градуска чейин ысыйт. Кызыл-Туу айыл аймагынын Кара-Көл айылы тоолу зона. Жай мезгилинде туристер үчүн эң сонун мумкүнчүлүк. Кара-Көл айылы Ачы өрөөнүнүн түндүк батышында, деңиз денгээлинен 1600 м бийикте жатат. Айылда жайгашкан көлдүн суу алдындагы аянты 0,5 га жерди ээлейт. Кара-Көлдүн аба-ырайы жайкысын мээлүүн, кышкысын кары калың жаайт. Жаңгак токойлуу аянты 150 га жер. Көлдүн айланасындагы пайдаланууга боло турган жалпы жер аянты 15 га. Көлдүн жанында ичүү жана тамак-аш даярдоого ылайык пайдаланууга таза, лабораториянын анализинен өткөн булак суу бар. Кара-Көл айылынан Базар-Коргон районунун Кара-Үңкүр дарыясынын аралыгы 3 (үч) км аралыкта. Ал жерге авто унаа менен же ат менен барып балык уулап, жуунуп саякаттап эс алып келсе болот. 4 км аралыкта Арсланбап өрөөнүнө барып эс алуу жайларына эс алып келүү мүмкүнчүлүгү бар. Кара-Көл айылы дары чөптөргө бай: чалкан, жалбыз, сарымсак, кийик от, зверобой, бозонач, жапайы ромашка, булдүркөн, бака жалбырак ж.б. мөмө берүүчү дарактар: жаңгак, алма, жапайы алма, алча, долоно, изирик, айван сары. Көлдүн айланасын байырлаган жаныбарлар: тулкү, карышкыр, кашкулак, коен, чөө, кирпи, ачкүсөн.
АА калкы (адам), аялдардын саны: анын ичинде	31797 адам, 5367 кожолук. Анын ичинде: 15962 аял

(айылдарда):	
айыл.(АА борбору)	Айыл аймактын борбору Мундуз айылы
Мундуз	4332
Ак-Булак	364
Ак-Терек	86
Акчалуу	38
Каринген	94
Кара-Көл	1103
Кызыл-Сеңир	3873
Орто-Азия	3661
Соку-Таш	461
Ак-Баш	3479
Шатрак	529
Жаны-Ачы	2741
Кашка-Суу	45
Жашасын-2	1383
Алчалуу	106
Кызыл-Алма	73
Талаа-Булак	2502
Таштак	3964
Бостон	2939
СЭӨПнын максаты	Кызыл-Туу айыл аймагы келечекте 5 жылдын ичинде айылдары таза суу менен толук камсыздалган, кайра иштетүүгө жана айыл чарба багытына багыталган,ар бир айылда бала бакча курулган, элдин маданияты, социалдык абалы жакшыртылган, айыл аймакта жашаган калктын бардык катмардын мүмкунчүлүктөрүн эске алуу менен жаштары интеллектуалдык жактан толук жетилген, ден-соолугу чың, жаш жеткинчектердин жол коопсуздугу сакталган айыл аймака айланат.

2-БӨЛҮМ. КАЛК

2.1. (таблица) Калк жана эмгек ресурстары

Категория	*Факт*			*күтүлг өн.*	*прогноз*		
	2021 ж.	**2022 ж.**	**2023 ж.**	**2024 ж.**	**2025 ж.**	**2026 ж.**	**2027 ж.**
Жыл башындагы туруктуу калктын саны (адам)	29882	30386	31011	31797	33250	*34703*	*36165*
Өсүш темпи %		1,68	2,05	2,53	4,57	4,57	4,57
анын ичинде аялдар	*15259*	*15412*	*15620*	*15962*	*16100*	*16200*	*16450*
Жыл башындагы эмгекке жарамдуу	9520	9755	10025	10157	10250	10330	10470

курактагы туруктуу калктын саны, (адам)							
Өсүш темпи (%)	*1,011*	1,025	1,028	1,013	1,009	1,008	1,014
анын ичинде аялдар	4779	4897	5033	5099	5146	5186	5256
Экономикалык ишмердиктин түрлөрү боюнча **иштеген калктын саны** (адам):							
Айыл чарба	3800	3900	4000	4010	4200	4400	4800
Өнөр жай	150	200	250	300	350	400	500
Иштетүүчү	*50*	60	65	70	*75*	80	90
Электр энергиясы	*157*	162	*170*	*173*	*250*	250	300
Курулуш	1225	1350	1480	1560	1600	1700	2000
Соода	351	355	366	381	400	500	700
Транспорт жана байланыш	125	125	133	146	150	150	170
Башка кызматтар	553	604	625	668	700	800	900
Калдыктарды кайра иштетүү	-	-	-	-	-	-	-
Жумушсуздардын саны (адам):	948	985	988	1028	1000	800	700
Өсүш темпи	1,04	1,00	1,04	0,97	0,80	0,88	1,04
анын ичинде аялдар	476	494	496	516	502	402	351
Жакырчылыктын эң төмөнкү чегинде турган калктын саны (адам)	4102	3970	*3950*	*3880*	*3800*	*3700*	3500
Өсүш темпи	*0,98*	0,97	0,99	0,98	0,98	0,97	0,95
Миграцияланган эмгекке жарамдуу калктын саны (эл аралык миграция боюнча кеткендер, адам)	948	985	988	1028	1000	1000	1000
Өсүш темпи (%)	1,01	1,04	1,00	1,04	0,97	1,00	1,00

2.2. Эмгекке жарамдуу калктын өсүшүн, иш менен камсыз кылуу жана эмгек миграциясы маселелерин талдоо

2024-жылы айыл аймактын **жалпы калкы 31797 адамды** түздү , анын ичинен 15935 **эркектер** , аялдардын саны 15962 **киши.** 2023-жылга салыштырмалуу 31 адамга көбөйгөн. Калктын өсүшүнүн болжолу жылына калктын өсүшүнүн **2,5 %** болжолу. 2029-жылга чейин калктын санын 4368 адамга чейин көбөйтүү пландалууда.

3-БӨЛҮМ. КЫЗМАТТАР ЖАНА ЖЕРГИЛИКТҮҮ ИНФРАСТРУКТУРА							
3.1. (таблица) Кызматтар жана жергиликтүү инфраструктура							
Категория	*Факт*			*күтүлг өн.*	*прогноз*		
	2021 ж.	**2022 ж.**	**2023 ж.**	**2024 ж.**	**2025 ж.**	**2026 ж.**	**2027 ж.**
Ичүүчү сууга жеткиликтүүлүк (%)	30	50	70	70	80	*90*	*95*
Кожолуктарды катуу тиричилик калдыктары (КТК) ташып чыгаруу менен камтуу (%)	10	10	10	10	75	*100*	*100*
Ички жолдордун жалпы узундугунан канааттандырарлык абалдагы асфальтталган ички жолдордун үлүшү (%)	5	5	5	10	15	*20*	*25*
Көчөлөрдүн жалпы санынан жарыктандырылган көчөлөрдүн үлүшү (%)	30	50	50	50	60	*65*	*75*
Спорттук секцияларга тартылган жарандардын саны (адам)	258	258	258	258	258	*300*	*300*
Маданият чөйрөсүндөгү ийримге катышкан жарандардын саны (адам)	230	300	480	520	520	*600*	*600*
Балдарды мектепке чейинки билим берүү менен камтуу (%)	5	12	15	17,5	20	*30*	*35*
Балдарды мектептик билим менен камтуу (%)	100	100	100	100	100	*100*	*100*
Медициналык персонал менен камсыздоо деңгээли (адам)	110	110	110	110	110	*110*	*110*
Калктын турак жай менен камсыз болушу (бир тургунга жалпы аянттын кв. м)	25м2	*25м2*	*25м2*	*25м2*	*25м2*	*30м2*	*30м2*
(башка көрсөткүчтөр)							

3.2. Учурдагы кырдаалды анализдөө

Таза суу: Бугунку абалы: Кызыл-Туу айыл аймакта 70% жергиликтуу коомчулук таза суу менен камсыз болгон. Копчулук айылдарда таза суу системасы эскилиги жеткен же мурдагы темир тутуктор менен камсыздалган. Таза суу менен камсыздоодо эл узгултуктуу суу ичет 24 саат бою таза суу менен камсыздоо оор маселе. 2 айылда (талаа-Булак жана Орто-Азия

айылдары) таза суу системасында эсептегичтер коюлган. Эсептегичтер аркылуу таза сууну уномдоого мумкунчулук болуп жатат. Учурда ичүүчү таза суу менен калкты камсыздоо 2 айылда СООППВ иш барат. Жергиликтуу эл булактардан топтоп, суу кампасы жасашкан жана ошол жерден суу алынат. Талаа-Булак айылында союз мезгилинде да таза суу проблемасы болгон. Ар бир кожолукта кудуктар курулган.

Койгойлөр: айыл аймактагы 1 гана айыл Кара-Көлдун жергиликтуу коомчулугу таза суу менен камсыз болгон эмес. Ичуучу сууга болгон жеткилуулук төмөнку денгээлде.

Талаа-Булак айылында таза суу системасы курулуп жатат,бирок суунун колому аз болгондуктан Талаа-Булак айылын толук кандуу камсыздоо оор маселе.

Корутунду: Кара-Кол айылында таза суу ситемасын куруу, кочолорго суу тутукторун куруу 2025-2026-жылдары жергиликтүү бюджетин таза суу түтүктөрүн сатып алуу пландаштырылууда. Ал эми системаны орнотуу жумуштары жергиликтүу коомчулуктун эсебинен бол мокчу. Ошондой эле **1.** Ак-Булак айылынан келген суу түтүктөрү темир болгондуктан эскилиги жеткен, жаңыдан полиэтилендик түтүкө алмаштыруу керек. Жыйынтыгында төмөндөгү айылдарга кеткен суу түтүктөрү : Ак-Булак, Алчалуу, Ак-Терек, Соку-Таш, Шатрак, Алмалуу-Булак, Акчалуу ичүүчү суу менен камсыз болушат. Талаа-Булак айылындагы телочный комплексинде жашаган тургундарды ичүүчү таза суу менен камсыз кылуу. Бостон айылындагы негизги борбордук суу түтүктөрүн жаңылоо. Ак-Баш айылындагы Тилекеев көчөсүнө скважина куруу. Жаңы Ачы айылындагы көчөлөрүнө суу түтүктөрүн орнотуу. Кызыл-Сенир айылында ичүүчү таза суунун түтүкчөлөрүн жаңылоо. Жашасын-2 айылын толугу менен таза суу менен камсыз кылуу зарылдыктары бар.

Азыркы мезгилде Кызыл-Туу айыл өкмөтүндө калкты ичүүчү таза суу камсыздоону тейлей турган муниципалдык ишкана уюштурулду. Эми алдыда чон тапшырмалар турат. Алар ; тариф саясаттын иштеп чыгуу жана бекитүү, эски суу түтүктөрүн алмаштыруу, ар бир кожолукка суу эсептегичтерди орнотуп берүү жана ар бир абонент менен жеке келишимдерди түзүү.

Мектепке чейинки билим берууну онуктуруу

Бугунку абал: айыл аймагында жалпы 15 айыл боюнча 7 бала бакча бар. Айыл аймактын жалпы балдарынын 17,5% бала гана бала бакчага барат. Айыл аймакта 800 бала бала бакчага барууга мумкунчулук бар. Бала бакчага барбаган балдар ата-энелер менен уйдо, туугандардын уйундо болушат. Балдар уйдо болгондуктан ата-энелер жана аларды караган балдар жумшука чыга алышпайт, балдарды кароо менен убара болушат. Кийинки маселе балдардын билим менен камсыздоо, алардын интелектуалдык онугушу да томонку денгээлде болуп калат. Ошол себептен улам айылдаргы мектепке чейинки балдарды бала бакча менен камсыздоо зарыл. 4 айылда (400 орундуу) бала бакчаларды куруу керек.

Койгойлор: бала бакчаларды курууга жергиликтүү бюджеттен каржылоо мумкун эмес. Себеби бала бакчанын толук кандуу курулушу жана ишке тапшыруу чон сумманы талап кылат. Кийинки койгой: курулуп буткон бала бакчаларды мамлекеттик бюджетке кирген эмес,

Корутунду: Айыл аймактагы Ак-Баш айылындаы 150 орундуу, Бостон айылында 150 орундуу, Жаны-Ачы айылында 150 орундуу бала бакчаны ишке киргизуу. Даяр имаратты ишке киргизуу, Талаа-Булак айылындагы бала бакчаны мамлекеттик каржылоого киргизууго аракет жасоо. Канча пайызга кобойот.2025ж2026ж2027ж. Мындан сырткары Таштак, Орто-Сай участкасына, Жаңы-Орток участкасына,Көк-Булак участкасына бала-бакча куруу.Мундуз, Ак-Баш айылындагы бала- бакчаны бүтүрүү. Кызыл-Сенир айылында бала бакчаны кеңейтүү

Алмалуу- Булак айылындагы Матиев мектебинин эски имаратын: Кызыл-Туу айыл аймагындагы мектеп окуучулары үчүн жайкы эс алуучу лагерине айландыруу.

Таштанды таштоо

Бугунку абалы: таштанды таштоо бир гана айыл аймактагы Мундуз айылында гана уюштурулган. Мундуз айылындагы таштандыларды шаардык тазалык ишканасы менен келишим тузулуп,шаарга ташып тогулот.

Койгойлор : таштанды тогуу учун полигон жок. Таштанды ташуу учун унаа жок .

Корутунду: айыл окмот тарабынан таштанды ташуучу машиналарды алуу жана айылдарды кыдырып таштанды чыгаруу иштерин уюштуруу. 2024-жылдын аягында Жалал-абад областык өнүктүрүү фондуна долбоор жазылып, каржылануу алдында турат.

Кызыл- Туу айыл аймагына таштанды таштоо полигонун куруу жана ошондой эле таштандыны кайра иштетүүчү ишканасын куруу.
Кызыл- Туу айыл аймагынын борбордук көчөлөрүнө таштанды урналарын орнотуу зарыл.

Ички жолдор.

Бугунку абал: айыл аймагындагы ички жолдор асфальтталган эмес. Кызыл-Туу айыл окмоту туптолгондон бери айыл ичиндеги ички жолдор асфальттанган эмес. Жергиликтүү бюджеттин асфальттоо иштерин жургузгону мумкунчулугу жетпейт. Жергиилктүү бюджеттин негизги багыты таза суу системалын куруугa, 4 айылда

тротуарларды куруу иштери журуп жатат жергиликтуу жамааттын жана айыл окмоттун жардамы менен

Койгойлор: ички жолдорду асфальттоо,тротуарларды куруу. Айыл окмоттун бюджети аз болгондуктан ички жолдорду асфальттоо каралган эмес.

Корутунду: азыркы мезгилде элдин демилгеси менен айыл окмоттун салымы менен тротуарлар бутуп жатат. 2024-жылдын 4-кварталында айыл аймактын борбордук айылынын Турганбаев көчөсүн асфальттоо жагы пландаштырылууда

Кызыл-Туу айыл аймагынын борбору болгон Мундуз айылынын ички жолдорун асфальтоо жана борбордук көчөлөрүнүн тратуарларын жасоо менен кошо суу лотокторун орнотуу. Таштак айылынын борбордук көчөлөрүнүн тратуарларын жасоо менен кошо суу лотокторун орнотуу. Жаңы-Ачы айылынын борбордук көчөлөрүнүн тратуарларын жасоо менен кошо суу лотокторун орнотуу. Ак-Баш айылындагы Эрматов жатак мектебине кеткен жолдун тратуарларын жасоо менен кошо суу лотокторун орнотуу. Орто-Сай айылана барган жолду асфальтоо жана тратуарларын жасоо менен кошо суу лотокторун орнотуу. Кызыл-Туу айыл аймагына караган ремонт талап кылынган ички жолдоруна шагыл, шебен төгүп ондоо жана жылына ар айылдан бирден көчөнү асфальтоо. Благовещенка Кара-Көл жолунун Акчалуу, Алмалуу, Шатрак, Соку-Таш, Ак-Терек, Алчалуу, Кара-Көл жолдорун талаптарга келтирүү

Билим беруу.

Бугунку абалы: Айыл аймагында 12 мектеп ,1 спорт мектеп бар. Жалпы окуучулардын саны 7250. Торобаев мектеби окуучулар кобойуп кеткенине байланыштуу жаны мектеп курулуш бшталды. Кенжаев мектеби эски болгондуктан 2025 жылга жаны мектеп куруу долбоору откон. Абдраимов мектеби кап ремонтко откорулду.

Койгойлор: Торобаев мектебинде окуучулар кобойуп кеткен. Мектептин ичинде кабинеттердин жетишпегенинен улам, окуучулар 3 смен окушат. Бостон айылындагы Кээ бир мектептерде ашканалар жок. Торобаев,Омуралиев мектептеринде спорт зал жок.

1. **Корутунду:** Торомаматов,Омуралиев мектептеринде спорт зал куруу долбоору откорулду.

Кенжаев мектеби эски болгондуктан 2025 жылга жаны мектеп курууу долбоору откон. Абдраимов мектеби кап ремонтко откорулду. Мундуз айылындагы №94 Калимбетов Б атындагы мектепке заманбап типтүү мектебин салуу. Жаңы-Ачы айылындагы З.Жамашев атындагы мектепке заманбап типтүү мектебин салуу. Орто-Сай айылына заманбап типтүү мектебин салуу. Көк-Булак учаскасындагы Матиев атындагы мектебине кошумча имарат салуу. Таштак айылындагы О.Муратов атындагы мектебине кошумча имарат салуу. Ак-Баш айылындагы Эрматов жатак мектебин капиталдык ремонт жасоо.Кызыл-Сенир айылындагы №31 Ы.Чанаков атындагы орто мектепке заманбап типтүү мектеп куруу

Маданият.

Бугунку абал: Айыл окмотто Кызыл-Сенир айылында маданият уйу бар.Ал жерде 3 адам иштейт .Айыл аймакта 4 китепкана бар.

Койгойлор: маданият уйундо эс алуу борбору жок, китепканаларда окуучулар китеп окуу учун зал жок,отопление жок. Маданият кызматкерлиеринин оздорунун жумушуна кайдыгер карашы да чон койгой. Себеби маданият уйундо жылына бир жолу да маданий иш чаралар откорулбойт. Маданият уйунун чон залы бир гана элдик жыйындарда, жолугушууларда да колдонулат, башка учурда бош эле турат. Маданият уйу 2023-2024-жылдары капиталдык ремонттон откорулуп, элдер учун жакшы шарттар тузулду. Керектуу музыкалык аспаптар менен камсыз болушкан. Маданий иш чаралады кыш мезгилинен башка убактарды откорууго болот.

Корутунду: Маданият уйуно эс алуу борборун куруу,бий жана ырдоо ийримдерин ачуу.Китепканаларда окуу залдарын куруу,электрондук ктиепканаларды уюштуруу**,** маданиять жаатында иштеген кызматкерлерди да стиумлдаштыруу, башка айыл окмоттун же райондун маданият уйлоруно тажрыйба алмашууга жонотуу жана ошол тажрыйба алмашуудан алынган тажрыйбаларды айылдык маданият уйундо колдонуу. Мундуз айылындагы №94 Калимбетов Б атындагы орто мектебинин балансындагы спорттук маданий комплексин куруу. Кызыл-Туу а/а айылдарынын борборлоруна скверлерди курууну сунутоо.   (Мисалы: Жаңы-Ачы айылында сквер куруу үчүн жери даяр экен.)

Спорт.

Бугунку абал: Кызыл-Сенир айылында Икрам Ажы атындагы спорт мектеби бар,анда 258 оспурум балдар тарбияланууда.Бул мектепте кыздар 30,балдар 228,волейболдон 4 тренер 8 группа 90 окуучу .Грек Рим курошу боюнча 7 группа 36 окуучу .Эркин курош боюнча 2 тренер ,60 окуучу , боюнча 2 тренер иш алып барууда.

Койгойлор: айыл аймакта 10 айылда спорт зал жок.

1. **Корутунду :** Кызыл-Туу айыл аймагындагы калган айылдарга да спорт залдарын куруу,курош секцияларын уюштуруу.Жаштар арасында спортко кызыктыруу,тушундуруу иштерин жургузуу. Соку-Таш айылындагы №14 К.Абдираимов атындагы мектебине спорт зал куруу. Мундуз, Талаа-Булак жана Жаңы-Ачы айылына кичи фудбол аянтчасын куруу. Таштак айылындагы О.Муратов орто мектебине, Жашасын-2 айылындагы И.Стамкулов атындагы орто мектепке Бостон айылындагы Х.Кенжаев орто мектебине спорт зал куруу, Кызыл-Сенир айылындагы спорт мектептин өспүрүм балдарга колдоо көрсөтүү

Кочолорду жарыктандыруу.

Бугунку абал: Кызыл-Туу айыл аймагында 20 айыл бар.Анын ичинен 9 айылдын кочолору

жарыктандыруу менен камсыз болгон.

Койгойлор: Калган 11 айылдын кочолорундо жарыктандыруу жок. Айыл тургундарындын кечинде журуусу кооптуу болгон жерлер да бар. Кыз мезгилинде окуучу балдардын мектептен кайткан убактысында кечки мезгилде кооптуулук жаратат. Кочодо жарыктын жок болуусу

Корутунду: Айыл аймагындагы бардык айылдарды тункусун жарык менен толук камсыздоо учун мамлекет тарабынан 50% комок корсотуу ,айыл жашоочулары ошондой эле ишкерлер менен калган 50% ишке ашыруу менен 2027 жылга толук жарыктандырууга жетишуу.

Кызыл-Туу а/а борбору болуп саналган Мундуз айылында негизги деген көчөлөрү жарыктандырылган эмес, Жалал-Абад шаарынан бери көздөй келе жатканда Бекмуратов Ороз жана Досуев Самат көчөлөрү, Кызыл-Туу а/а айылдарга жана Сузак, Кыз-Көл айыл аймактарына кеткен жол Бекмуратов Ороз жана Досуев Самат көчөлөрү болуп саналат. Андыктан аталган көчөлөргө сөссүз түрдө жарыктандырууну орнотуу керек. Заманбап үнөмдүү чырактарын колдонуу менен бирге ошондой эле күндүн нуру менен иштеген жарыктандырууну колдонсо болот. Кызыл-Туу а/а айылдардын негизги борбордук көчөлөрүн заманбап үлгүдөгү үнөмдүү чырактарды, ошондой эле күндүн нуру менен иштеген жарыктандырууну орнотуу керек.

Мындан сырткары айыл өкмөттүн келечектеги планына

1. Кызыл-Туу а/а караган айылдарга жаратылыш газын тартып келүү.

2. Кызыл-Туу а/а мал чарба багыты боюнча тери иштетүүчү жана сүт азыктарын өндүрүү үчүн аталган багыттагы заводун куруу.

3. Кызыл-Туу а/а караган Көк-Арт дарысынын жээктерин бекемдөө иштерин ӨКМ менен биргеликте иш алып баруу.

4. Кызыл-Туу а/а айылдарына интернет кабелдерин тартып, ар бир үйгө киргизип берүү.

5. Мундуз айылындагы №11 ҮДТ (ГСВ) үй-бүлөөлүк дарыгерлер тобунун карамагына Лаборатория, УЗИ, Физкабинет үчүн кошумча имарат куруу керек.

Тез жардам бөлүмүнүн чатырын алмаштыруу керек.

6. Кызыл-Туу а/а жеке турак жай куруу үчүн чек маселеси оор болуп жатат, ошондуктан курулуш компаниялар менен суйлошуп бийик кабаттуу үйлөрдү курууну сунуштоо.

7. Кызыл-Туу а/а айылдарынын негизги жолдордун жээктерине көрктөндүрүү максатында павлония дарактарын олтургузуу.

8. Кызыл-Туу а/а көчкү түшкөн айылдарга жашылдандырууну колго алуу максатында мисалы мөмөлүү дарак жаңгак,бадам сыяктуу көчөттөрдү отургузуу.

9. Кызыл-Туу а/а айыл чарба тармагын өнүктүрүүдө дыйкан, фермерлердин райондук,областык, республикалык деңгээлиндеги ярмаркаларына катышуусуна көмөк көрсөтүү.

10. Кызыл-Туу а/а имаратында мамлекеттик агромагазин болуусу зарыл.

11. Кызыл-Туу а/а жакын жерге Жалал-Абад шаарынын борбордук базары курулууда, андыктан заманбап логистикалык мөмө жемиш сактоочу кампа курууну сунуштоо.

12.	Кызыл-Туу а/а негизги деген жолдоруна заманбап үлгүдөгү аялдамаларды куруу.
13.	Ак-Баш, Таштак айылдарынын борбордук көчөлөрүнө жол чырактарын орнотуу жана Кызыл-Туу а/а мектепке кесип өтчүү жолдоруна коопсуздук үчүн жол белгилерин ошондой эле жол чырактарын орнотуу.
14.	Кызыл-Туу а/а Орто-Сай участкасынын жогору жагына муниципалдык мал базарын куруп ишке берүү.
15.	Ачы совхозунун 68 сотыктан турган эски имаратына жүндү кайра иштетүү үчүн фабрикасын куруу.
16.	Көк-Булак айылындагы мурда силос көмүлчү 4 яма турган жерге көп тармактуу ишкана логистикалык борбор ачса болот (мисалы: нан азыктарын, этти консервациялоо, жашылчаларды мариновкалоо,томаттарды чыгаруу, автосервис, курулуш материалдарын чыгаруучу цехин, чакан цехтеди тигүүчү, темир ширетүүчү,кузнец ж.б.ушул сыяктуу).
17.	Кызыл-Туу а/а АТС куруу.
18.	Кызыл-Туу а/а Ачы өрөнунүн жолдору татаал болгондуктан кыш оор болот каар калың жайт андыктан тегиздөө, сүрүү үчүн атайын грейдер техника алуу керек.
19.	Кызыл-Туу а/а Көк-Арт дарыясынын жээгинде 1.5 га жана 5.0 га жерлерге таш майдалоочу заводун куруу.
20.	Кызыл-Туу а/а эскилиги жеткен мамычаларды жана электр зымдарын Сузак РЭТ ишканасы менен биргеликте алмаштырууну сунуштоо.
21.	Кызыл-Туу а/а өрт коопсуздугу үчүн атайын өрт өчүрүүчү техникасын уюштуруу.
22.	Ветеринардык зарылчылык ылайык беккари ямасын жана мал ооруларын алдын алуу, профилактика жүргүзүү максатында малдар үчүн жуунучу ямасын куруу зарыл.

Маселелери кирет

3.3. Жергиликтүү коомчулуктун артыкчылыктуу муктаждыктарына анализ жүргүзүү		
Артыкчылык	**Мүмкүн болгон чаралардын жалпы сүрөттөлүшү**	**Күтүлгөн натыйжа жана мөөнөттөр**
Мундуз айылына 150 орундуу бала бакчаны ишке киргизуу	Мундуз айылы айыл аймактагы эн жыш жайланышкан, калктын саны коп айыл. айылды ГСВ, мектеп жана бала бакча жайланышкан. Бала бакча 2017-жылы мундуз айлынын тургунун уйундо	150 орундуу, айыл элинин балдары тарбияланууучу бала бакча ишке киргизилет. Татыктуу тарбия, заманбап шарттарда тарбияланышат.

	уюштурулган. бугунку кундо 80 бала тарбияланат. Бул тургундау уйуно айыл окмоттун бюджетинен ай сайын 10 000 сомдон толонот. 2022-жылдан бери атайан жергиликтуу бюджеттен муниципалдык бала бакча ачууну коздоп, акча каражаты болунуп бакчанын курулуш иштери журуп жатат. бугунку кундо бала бакчанын имратанынын чатыры жабылып, шыбак иштери, айнек эшиктери коюлуп, от жагуучу канаасы да толук буткорулгон. 2024-жы Жалал-Абад областык онуктуруу фондуна долбоор жазылып, 2025-жылга бутуруу маарасында турат.	
Ак-баш айылындагы “Бахрейн-2” социалдык шаарчасында бала бакча имаратын ишке беруу	Ак-Баш айылында балдар тарбиялануучу бала бакча болгон эмес. Былтыры 2023-жылы Арап демоорчулорунун жардамы менен айыл аймактын майып тургундарына 30 үй салынып берилди. конушта 1 ФАП, 1 мечит жана бала бакчанын имараттары салынган. Ошол бала бакчага деп салынга бала бакчанын имаратынттын шарттарын жакшыртып, бала бакчага деп ишке беруу зарылчылыгы бар.	50 орундуу бала бакча менен камсыздоо аркылуу, Бахрейн шаарчасынын жана Ак Баш айылынын балдарын заманбап шарттарында тарбиялоо

Х. Кенжаев орто мектебин куруу	Х. Кенжаев орто мектеби Бостон айылында жайгашкан. Бостон айылынын негизги калкы озбек улутундагы жарандар. 1985-жылы курулган, 220 окуучуга ынгайлаштырылган. Бирок калктын жыш жайгашкандыгына байланыштуу жана мектеп жашындагы балдардын коптугунө байланыштуу азыркы тапта 610 окуучу окуйт. окуучулардын коптугунон улам мектеп 3 кезметте иш алып барат. өз мезгилинде мектеп талапка жооп бербейт. ашар ыкмасы менен курулган. Бул айылдын окуучулары заманбап, типтеги жана көп орундуу мектепке муктаж.	Айылга жетиштуу орундуу, типтүү жана заманбап шарттары менен мектеп куруу аркылуу балдарга татыктуу билим берилет.
Э. Төрөбаев орто мектебин куруу	Ак-Баш айылындагы орто мектебинин имараты 1936 жылы туптөлгөн. Улуу Ата Мекендик согуш жылдарында топтоо пункуту катары иштетилип келген. Ошол эле имараттын жанына 2006-жылы азыркы пайдаланып имарат курулган, 240 орундуу. Бугунку кундо бул мектепти 600 ашык окуучу окушат. 2 кезметте. класс кабинеттер жетишпейт. Ак-Баш айылына 1998-жылы Ачы өрөөнундө болуп өткөн	Айылга жетиштуу орундуу, типтүү жана заманбап шарттары менен мектеп куруу аркылуу балдарга татыктуу билим берилет.

	жаратылыш кырсыгынан көчкүдөн улам элдер көчүрүлүп келип, калк көбөйгөн. Жаңы көп орундуу мектеп куруу зарылдыгы келип чыгууда	
Талаа-булак айылынын Кок-Булак участкасынын жаны конуштарынын жол инфраструктурасын жакшыртуу, жарыктандыруу	Талаа-Булак айылынын Кок-булак участкасы жакынкы 5 жыл аралыгында пайда болгон конуш. Бул конуштун негизги жашоочулары Ачы өрөөнүнө жер көчкүдөн көчүрулүп келген жашоочулар. Кок-Булак участкасына көчүрүлүп келгенден кийин А. Матиев орто мектеби атайын республакасылык бюджеттен курулуп ишке тапшырылды. конуш кенейип, жашоочулардын жашоо шарттарын оңдоо максчатында жолдоруна шагыл төшөп, кочолоруно жарыктандыруу орнотуу зарыл.	Окуучулардын мектепке баруу мумкунчулуктөрү, жалпы элдин карым катнаш жасоо мумкунчулуктору кенейет. Жол коопсуздугу чечилет. Кечинде журуу кооптулугу азаят. Тун ичинде үйгө кирген ууру кескилердин саны азаят.
Бостон айылына 75 орундуу бала бакчаны ишке киргизуу	Бостон айылында жашы жете элек балдардын саны арбын. Ошол себептуу Бостон айылында 75 же 80 орундуу бала бакчаны ачуу зарылдыгы бар	Бостон айылында бала бакча ачуу менен жаш жеткинчектердин келечегине болгон жолу салуу, уйдогу эненин убактысын да туура колдонтуу аракети болот. Ата-эне баласын бала бакчага беруу менен , уй булонун экономикалык маселелесин чечууго толук мумкунчулук алат, убакыт кенен болот.

3.4. Социалдык жана жергиликтүү инфраструктураны өнүктүрүүгө тиешелүү бюджеттик инвестицияларга	

керектөөлөргө анализ жүргүзүү			
Инвестициялык артыкчылыктар	**Мүмкүн болгон долбоорлордун жалпы сүрөттөлүшү**	**Күтүлгөн натыйжа жана мөөнөттөр**	**Бааланган наркы** (миң сом)
Кара-Кол айылынын таза суу системасын жаныдан куруу	Кара-Кол айылы айыл аймактын эң алыскы жайгашкан айылы, элдин саны 1103 адам. бул кунгө чейин Кара-Кол айлынын эли таза ичимдик сууну ар кайсыл булактардан ташып ичип келишкен. таза суу системасы союз мезгилинде да болгон эмес.	2026-жылы Кара-Кол айылынын басымдуу бөлүгү таза сууга болгон мумкунчулукторy кенейет. Айылдагы 3-4 булакты топтоп, суу топтоочу жай курулат, ошол жайдан айылга таза суу тутктор менен жеткирилет.	7000,0
К. Торомаматов атындагы орто мектебине спорттук зал куруу	Талаа-Булак айылындагы К. Торомаматов атныдагы орто мектебине спорттук зал куруу заман талабы. Айылдын жаштары жана мектеп окуучуларына спорттук зал жок. Балдар айылдын бош жаткан талааларында топ ойношот. ал дагы тушум жыйналып буткондон кийин гана. ойноочу стадион да жок.	24*12 размериндеги спорттук зал салынат. Балдар оздорунун дене тарбия сабактарын кызыгуу жана машыгуу менен откорулот.	24200,0
Кара-Кол айылындагы Омуралиев мектебине жана айылдын жаштарына спорттук зал куруу	Кара-Кол айылында 1 толук эмес мектеп, 1 ФАП бар. Бул айылдын жаштары учун бош убактысын откоруу чун шарттар тузулуп берилген эмес. Ошол себептен улам Кара-Кол айылындагы Омуралиев мектебинин жанына мектепке тиешелуу жана ошол эле убакта айылдын жаштары учун	32*12 размердеги спорттук зал куруу аркылуу жаштарды таза жана сергек жашоого ундоо. Ден соолукту чындоого жана бош убактыларын жемиштуу откорууго багытталат.	45000,0

	спорттук зал куруу заман талабы		
Кызыл-Сенир айылында “Багыш” эс алуу комплексин куруу	Кызыл-Сенир айылы айыл аймактын чон айылдарынын бири. Бул айылда башка айылдардан озгочолугу 1 мадият уйу жана балдар жана оспурумдор учун спорттук мектеп бар. Айылдын бош турган муниципалдык жерге жергиликтуу коомчулуктун маданияттуу эс алуусу учун мончо жана жашыл зона парк менен уюштурулат. Бара бара парк куруу менен жаш балдар учун ойноочу жай курулат.	Эл маданиятуу эс алууга болгон умтулуусу кучойт. Уй тиричилигинен тажаган аялдар келип эс алып кеттуго шарт жаралат.	32000,0
БАРДЫГЫ			

4-БӨЛҮМ. ЭКОНОМИКАЛЫК ӨНҮГҮҮ

4.1. (таблица) Экономикалык өнүгүү (миң сом)

Категория	*факт*			*күтүлг өн.*	*прогноз*		
	2021 ж.	**2022 ж.**	**2023 ж.**	**2024 ж.**	**2025 ж.**	**2026 ж.**	**2027 ж.**
Негизги фонддор (юридикалык жактар боюнча, үй чарба секторун эсепке албаганда)- (жылдын аягына карата толук наркы боюнча)	255,0	301,0	310,0	340,0	350,0	370,0	400,0
Экономиканын негизги секторлору боюнча товарларды өндүрүү жана кызмат көрсөтүү көлөмү:	150,0	155,0	160,0	190,0	250,0	275,0	300,0
Айыл чарба	10506,8	10600,1	10705,5	10810,7	10920,2	11020,1	11150,5
Өсүмдүк өстүрүү	6183,1	6406,1	6650,3	6905,4	7250,3	7580,5	7820,2
Мал чарбачылыгы	4323,7	4194	4055,2	3905,3	3669,9	3439,6	3330,3

Юридикалык жактардын өнөр жай продукциясынын көлөмү	-	-	-	-	-	-	-
Өнөр жай кызматтары	-	-	-	-	-	-	-
Жөнөтүлгөн продукциянын көлөмү	-	-	-	-	-	-	-
Курулуш - негизги капиталга колдонулган инвестициялар - ар кандай объектилер боюнча жалпы суммада	-	-	-	-	-	-	-
Экономикалык иштин түрлөрү боюнча көрсөтүлгөн рыноктук кызмат көрсөтүүлөрдүн көлөмү	-	-	-	-	-	-	-
Дүң жана чекене соода, автомобилдерди жана мотоциклдерди оңдоо	-	-	-	-	-	-	-
Мейманканалардын жана ресторандардын иши	-	-	-	-	-	-	-
Транспорттук иш-чаралар жана жүктөрдү сактоо	-	-	-	-	-	-	-
Маалымат жана байланыш	-	-	-	-	-	-	-
Финансылык ортомчулук жана камсыздандыруу	-	-	-	-	-	-	-
Кыймылсыз мүлк операциялары	-	-	-	-	-	-	-
Кесиптик, илимий жана техникалык ишмердүүлүк	-	-	-	-	-	-	-
Административдик жана көмөкчү иш-чаралар	-	-	-	-	-	-	-
Билим берүү	-	-	-	-	-	-	-
Саламаттыкты сактоо жана социалдык кызматтар	-	-	-	-	-	-	-
Искусство, көңүл ачуу жана эс алуу	-	-	-	-	-	-	-
Башка тейлөө кызмат көрсөтүүлөрү	-	-	-	-	-	-	-
Түз инвестициялар	-	-	-	-	-	-	-
Айыл чарба	-	-	-	-	-	-	-
Өнөр жай	-	-	-	-	-	-	-
Курулуш	-	-	-	-	-	-	-
Соода	-	-	-	-	-	-	-
Транспорт жана	-	-	-	-	-	-	-

байланыш							
Башка кызматтар	-	-	-	-	-	-	-
Калдыктарды кайра иштетүү	-	-	-	-	-	-	-
Калктын кирешеси:							
Орточо номиналдык эмгек акы	16880	19180	30513	30616	35000	40000	50000
Эмгек мигранттарынын которуулары	150000	155000	165000	170000	200000	200000	200000
Пенсиялардын орточо өлчөмү	6210	7100	8002	8800	9000	9500	11000
Жөлөкпулдардын орточо өлчөмү	900	900	1200	1200	1200	1500	1500
Чакан жана орто бизнестен түшкөн кирешенин орточо өлчөмү	50000	55000	55000	55000	60000	70000	80000

4.2. Учурдагы кырдаалды жана экономикалык адистешүүнү талдоо

Бул жерде суроолорго кыска жооптор берилет:

– *Бул аймакта экономикалык өнүгүүгө кандай көйгөйлөр таасир этет? Жооптордун варианттары:*

- *продукцияны сата туруучу жер жана кардарлар жок (сатуу рыногунун жоктугу же алыстыгы)* ☐
- *өндүрүү үчүн өздүк чийки зат жок, жеткирүү анын баасын кымбат кылат* ☐
- *квалификациялуу жумушчу күчү жок, иштей турган эч ким жок (-эмгекке жарамдуу калктын саны жетишсиз)* ☐
- *жергиликтүү ишкерлер жаңы ишканаларды, бизнести ачууга жолтоо болууда, каршылык көрсөтүүдө* ☐
- *жагымсыз инвестициялык климат (мисалы, калктын ири инвесторлорго карата начар мамилеси, калктын төлөө жөндөмдүүлүгүнүн төмөндүгү)* ☐
- *башка (көрсөтүлсүн):* ***Айыл аймакта инвестиция менен иштоого жакшы мамиле, бирок жерлердин тартыштыгы оорчулук жаратат. Тегиз жерлер дамба корнунучунан улам иштетилбей жатат.***

– *Кайсы тармактар тез өнүгүп жатат, кайсынысы жайыраак жана эмне үчүн? (сүрөттөө)* ***Кызыл-Туу айыл аймагы тоолуу зона богондуктан, мал чарбачылыгы тез онугуп жатат.***

– *Бул аймакта экономиканын кайсы тармактары өзгөчө жакшы өнүгө алмак (экономикалык адистештирүү)?*

- *айыл чарба* ☐
- *иштеп чыгуу өнөр жайы* ☐
- *тоо-кен* ☐
- *электр энергетикасы* ☐
- *соода* ☐
- *транспорт жана байланыш* ☐
- *туризм* ☐
- *кызматтар (кайсылар- көрсөтүңүз)* ☐
- *кол өнөрчүлүк* ☐
- *башка (көрсөтүлсүн):*

Айыл чарбасы өнүгүп жатат, келечекте туризм өнүгүү потенциалы бар

– *Мындай тармактарды өнүктүрүү үчүн кандай жергиликтүү шарттар жагымдуу?*
Жооптордун варианттары:

- *туристтик продуктылар* ☐
- *чийки зат* ☐
- *калктын көндүмдөрү, кол өнөрчүлүк салттары (мисалы, булгаарыдан же жүндөн атайын жасалгалоо)* ☐
- *өзгөчө табигый шарттар (мисалы, өсүмдүктүн белгилүү бир түрүнүн өсүшү үчүн ылайыктуу климат)* ☐
- *башка (көрсөтүлсүн):*

– *Перспективдүү тармакты өнүктүрүү үчүн эмне жетишпейт?*
Жооптордун варианттары:

- *чийки зат жана материалдар* ☐
- *аралык иштетүү* ☐
- *логистика (кампалар жана жеткирүү)* ☒
- *продукцияны региондук рыноктордо, өлкөнүн ичинде же чет өлкөлөрдө жылдыруу* ☐
- *кадрлар, эмгек ресурстары* ☐
- *энергия* ☒
- *ишкердик жөнүндө билим*
- *каржылоого мүмкүнчүлүк (мисалы, арзан кредиттер)*
- *башка (көрсөтүлсүн):*

– *ЖӨБ деңгээлинде перспективдүү тармакты колдоо үчүн эмне кылса болот?*
Жоопторунун варианттары:

- *кластер түзүү* ☐
- *туристтик дестинацияны түзүү (мисалы, коңшу ЖӨБ менен биргеликте)* ☒
- *аймакты жарнамалоо (маркетинг)* ☒
- *аймактын брендин же маркасын иштеп чыгуу (өрүк, карагат, боз үй, комуз, көл, шаркыратма ж. б.)* ☒
- *башка (көрсөтүлсүн):*

– *Район же облус перспективдүү тармакты өнүктүрүүгө кандай формада жардам берет? Кандай иш-чараларды өткөрөт? Бул колдоо жетиштүүбү? Эгер жетишсиз болсо, анда аймак регионалдык деңгээлден дагы эмнени күтүшү мүмкүн? (сүрөттөө)*

Экономикалык адистештирүүнү баалоодо ири тоо-кен тармагын эске албоо сунушталат – бул улуттук масштабдагы адистештирүү, ошондой эле курулушту эсепке албоо сунушталат, анткени бул колдоочу тармак

4.3. Экономикалык өнүгүү муктаждыктарын талдоо (анын ичинде тике (жеке) инвестициялар).

Артыкчылык	**Мүмкүн болуучу чаралардын жана долбоорлордун жалпы сүрөттөлүшү**	**Күтүлгөн натыйжа жана мөөнөттөр**	**Бааланган наркы** (миң сом)
Мал чарбачылык тармагын оркундотуу	Мал чарбачылыгын оркундотуу максатында атайын адистерди жалдоо аркылуу, мал менен алектенген фермерлерге жолугшушууларды откоруу. Азыркы учурда малдын саны кескин кобойуп, жайыттар жетишпей, жайыттар деградацияга учурап турган убак. Жай башталган убакта эле жайлоолорду чаны чыгып, кок шиберлер бир ай убакытта эле топурака айланып калып жатат. Бирдер	Окуу семинардын жыйынтыгында айыл аймакта 500-1000 сандагы кою жана малы бар ири фермелерди, сандан сапатка отуусуно кенеш беруу. Малдын жаны породаларын (сут же эт багытындагы) алып келууго жардам беруу аркылуу.	Ар бир жеке жактардан (фермер) кунуно 700 сомго окутулат Жалпы 10 фермер окутулса 7000 сом акча каражаты болот.

	бир себеби малдын санынн кескин кобойушу. Сандан сапатка отуу урааны менен семинар окууларды отуп жыйынтык алуу		
БАРДЫГЫ жергиликтүү бюджеттин каражаттары			
БАРДЫГЫ биргелешкен катышуу каражаттары			7000
БАРДЫГЫ тике инвестициялар			
4.4. Экономикалык өнүгүүгө тиешелүү бюджеттик инвестицияларга болгон муктаждыктарга анализ жүргүзүү			
Инвестициялык артыкчылыктар	**Мүмкүн болгон долбоорлордун жалпы сүрөттөлүшү**	**Күтүлгөн натыйжа жана мөөнөттөр**	**Бааланган наркы** (миң сом)
Сугат суу тармагындагы жер арыктардын 100 метр жерин бетондоо	Айыл аймактагы бетон курулмалардын жалпы 143 км арык бар. анын 7150 метри бетон арык, калганы жер арык. Арыктардын кээ бир жерлери бетондолбогондугуна байланыштуу, суу ар кайсыл жерден буруп алышып, айтылган дареке толук жетпейт. Орто-Азия, Бостон айылдары жай айында сугат суугa жетишпей, жаз айында эгилген аянттарын кургакчылыка дуушар болуп келишет.	Бетон арыктарды ондоп тузоо иштерин аткаруу менен, сугат сууга богон танкыстык 40% жоюлат. 50 га жер аянты сууга жетишет, жер жемиштер эгилет.	1000,0
БАРДЫГЫ бюджеттик инвестициялар			
5-БӨЛҮМ. ИНКЛЮЗИВДҮҮ ӨНҮГҮҮ			
5.1. (таблица) Инклюзивдүү өнүгүү (адам)			
Категория	*факт*	*күтүлгөн.*	*прогноз*

	2021 г.	**2022 г.**	**2023 г.**	**2024 г.**	**2025 г.**	**2026 г.**	**2027 г.**
Иштей ала турган ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар (адам)	545	548	570	571	570	*570*	*570*
Иштей албаган оор майыптыгы бар адамдар (адам)	51	50	53	52	50	*50*	*50*
Өтө жакыр адамдар (адам)	4102	3970	*3950*	*3880*	*3800*	*3700*	3500
Турмуштук оор кырдаалдагы балдар (адам)	*21*	*26*	*25*	*31*	*20*	*20*	*20*
Турмуштук оор кырдаалдагы үй-бүлөлөр (бир.)	4	5	5	7	5	5	5
Алыскы калктуу конуштардын калкы (адам)	33	31	30	32	35	40	45
Эмгек мигранттарынын жашы 18ге жете элек балдары (адам)	330	335	335	342	350	350	350
Этникалык азчылыктар (адам)	*5*	*5*	*4*	*4*	*4*	*4*	*4*
Аялдар (адам)	*15259*	*15412*	*15620*	*15962*	*16100*	*16200*	*16450*
Аялдар (калктын жалпы санынан%)	50,18	50,2	50,2	50,2	50,2	50,2	50,2
Улгайган (жалгыз) (адам)	7	7	8	7	5	5	5
Калктын жалпы санындагы калктын аялуу топторунун бардык категорияларынын (аялдардан тышкары) жалпы үлүшү (%)	16	16	16	16	16	16	16
Гендердик зомбулук учурлары (бир.)	2	0	0	0	0	0	0
Кризистик борборлордун болушу (бир.)							

5.2. Учурдагы кырдаалга анализ жүргүзүү

Бул жерде суроолорго кыскача жооптор берилет:

- *Бардык аялуу топтор жогорудагы таблицага киргизилгенби? Коомчулукта тизмеге кирбеген башка топтор барбы? Мисалы, жалгыз бой ата-энелер? Жалгыз калган карылар? (сүрөттөө)*
- *ЖӨБ органы кайсы топторго аялуу (кыйын) кырдаалдан чыгууга жардам бере алат? Атап бериңиз (жогорудагы таблицаны караңыз)*
- *ЖӨБ органы аларга кантип жардам бере алат?*

Жооптордун варианттары:

- *алар үчүн жумушчу орундарын түзүүгө көмөктөшүү* ☐
- *кыска мөөнөттүү окутууну уюштуруу* ☐
- *ишкердик ишин баштоо үчүн жер участокторун же ресурстардын башка түрлөрүн берүү* ☐
- *алыскы айылдардын/калктуу конуштардын тургундарынын, ошондой эле ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын кызмат көрсөтүүлөрүнө жеткиликтүүлүгүн жакшыртуу* ☐
- *консультациялык борборлорду жана көмөкчү кызматтарды түзүү* ☐
- *башка (көрсөтүлсүн):*

– *Аялуу топтордун өкүлдөрүнө жумуш орундарын берүүгө даяр ишканалар жана уюмдар барбы? (көрсөтүлсүн)*

– *Аялуу топтордун өкүлдөрү кандай кол өнөрчүлүктөргө, жөндөмдөргө ээ? Алар азыркы суроо-талапка жооп берише алабы? (сүрөттөө)*

5.3. Инклюзивдик өнүгүү муктаждыктарына анализ жүргүзүү

Артыкчылык	**Мүмкүн болуучу чаралардын жана долбоорлордун жалпы сүрөттөлүшү**	**Күтүлгөн натыйжа жана мөөнөттөр**

6-БӨЛҮМ. МЕЙКИНДИК

6.1. (таблица) Мейкиндик

Категория	*факт*			*күтүлгөн.*	*прогноз*		
	2021 ж.	**2022 ж.**	**2023 ж.**	**2024 ж.**	**2025 ж.**	**2026 ж.**	**2027 ж.**
Аймактын жалпы аянты (га)	43000	43000	43000	43000	43000	43000	43000
Жер категориялары (га):							
Айыл чарба жерлери (бардыгы):	5516	5516	5516	5516	5441	*5441*	*5441*
анын ичинде айдоо аянттары	3607	3607	3607	3607	3607	*3607*	*3607*
сугарылбаган	1664	1664	1664	1664	1664	*1664*	*1664*

сугат айдоо жерлер	1943	1943	1943	1943	1943	*1943*	*1943*
жайыттар	21335	21335	21335	21335	21335	21335	21335
анын ичинде жеке	-	-	-	-	-	-	-
АЖМФ	992,35	992,35	992,35	992,35	496	*496*	*496*
Иш жүзүндө колдонулган	992,35	992,35	992,35	992,35	496	*496*	*496*
Колдонулбаган (баланс)							
Өнөр жай, транспорт, байланыш, коргоо жана башка багыттагы жерлер (бардыгы)	13200	13200	13200	13200	13000	*13000*	*13000*
Иш жүзүндө колдонулган	7000	7000	7000	7000	7000	*7800*	*8000*
Колдонулбаган (баланс)	6000	6000	6000	6000	5300	*5100*	*5100*
Калктуу конуштун жерлери (бардыгы)	1088	1088	1088	1097	1097	*1097*	*1097*
анын ичинде турак жай курулушу	819	819	819	819	819	*906*	*906*
Иш жүзүндө колдонулган	800	800	800	800	820	*830*	*840*
Колдонулбаган (баланс)	19	19	19	19	0	*0*	*0*
Өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактарынын (ӨКЖА) жерлери	-	-	-	-	-	-	-
Токой фондусунун жерлери	2029	2029	2029	2029	2029	*2029*	*2029*
Суу фондусунун жерлери	200	200	220	220	250	*250*	*250*
Запастагы жерлер	6165	6165	6165	6165	6100	*6100*	*6100*
Иш жүзүндө колдонулган	40	40	40	40	58	*58*	*58*
Колдонулбаган (баланс)							
Аймактын айыл чарба жерлеринин жалпы аянтындагы иш жүзүндө пайдаланылуучу айыл чарба жерлеринин үлүшү (%)	5516	5516	5516	5516	5516	5516	5516
Инженердик инфраструктура менен камсыздалган турак жай куруу үчүн арналган жер	*230*	*230*	*230*	*230*	*200*	*200*	*200*

участокторунун аянтынын үлүшү (%)							
Инженердик инфраструктура менен камсыз кылынган өндүрүштү жайгаштыруу үчүн арналган жер участокторунун аянтынын үлүшү (%)	0,8	0,8	*0,8*	*0,8*	*1*	*1*	*1*
Категория боюнча пайдаланылбаган же кошумча жерлерди пайдалануу зарылдыгынын прогнозу (га):							
Айыл чарба жерлери	35767	35764	35764	35764	34567	34567	34567
Өнөр жай, транспорт, байланыш, коргоо жерлери жана башка багыттагы жерлер (бардыгы)	64,55	64,55	64,55	64,55	57,7	52,7	52,7
Калктуу конуштун жерлери (турак жай курулушу)	819	819	819	819	819	819	819
Токой фондусунун жерлери	54	54	54	54	54	54	54
Суу фондусунун жерлери	200	200	220	220	250	250	250

6.2. Учурдагы кырдаалга анализ жүргүзүү

Бул жерде суроолорго кыскача жооптор берилет:

– *Бул аймакта кандай табигый жана геграфиялык өзгөчөлүктөр бар?*

Жооптордун варианттары:

- *тоолуу аймактын басымдуулугу* ☐
- *жайыттардын чоң аянттары* ☐
- *Айыл чарба жерлеринин мамлекеттик фондунун жерлери басымдуулук кылат* ☐
- *турак жай куруу үчүн жердин жетишсиздиги* ☒
- *экономикалык иш жүргүзүүгө мүмкүн болбогон жаратылышты коргоо зоналары* ☐
- *токойлор жана токой чарбалары менен коңшулук* ☐
- *башка (көрсөтүлсүн):*

– *Акыркы 3 жылда жерлер (укуктук мейкиндик зоналары) олуттуу трансформацияга*

дуушар болдубу, эмнеге байланыштуу жана бул аймактын өнүгүшүнө кандай таасир этти?

Жооптордун варианттары:

- айдоо аянттары кыскарды	☐
- бардык жерлер курулган, курула турган жер жок	☐
- инфраструктура менен камсыздалбаган жаңы курулуштардын чоң аймактары	☐
- чоң аянттарда өнөр жай ишканалары пайда болду	☐
- жаңы жолдор курулду	☐
- коомдук эс алуу жайлары жок	☒
- башка (көрсөтүлсүн):	

- *Жеке турак-жай куруу үчүн жер тартыш болуп жатабы? Же бизнес үчүн? (сүрөттөө)*
- *Муниципалдык жерлерди башкаруу (жана менчиктештирүү) планы барбы? (көрсөтүлсүн)*
- *Укуктук зоналаштыруу эрежелери барбы? (көрсөтүлсүн)*
- *Жерди бөлүштүрүүгө таасирин тийгизген мамлекеттик инфраструктуралык долбоорлор же пландар барбы? (көрсөтүлсүн)*

***Бугунку абал**: жайыттардын деградацияс, тартыштыгынан мал жайытка батпайт. Жерлердин кызыл зонага айланып жатышы,, кочку зоналарына айланып жатат.*

Турак жай салууга жер трасформацияланбай жатат, турак жай салууга жер тилкелер жок. Туура эмес кабыл алынган чечимдерден улам жерлер жеке жактарга пайланууга бериилип кеткен. Сугат суунун жетишсиздигинен улам, кайракы жерлердин саны кобойуп жатат. Жер натыйжалуу (рационалдуу) иштетилбей жатат. Ондурушко жер бар, бирок калк каршы.

Ирээтсиз курулуштар бар. Кок-арт жээгиндеги жер тилкелери бар, пайдаланылбайт, суу алып кетуу коркунучу бар. Агрардык реформанын негизинде улуштор берилген, бирок улуш жерлер мамлекеттик каттоого алынган эмес. мамлекеттик фондунун эсебиндеги жерлерди улуш катары пайдаланылып келе жатат.

6.3. Мейкиндик планынын элементтери	
Мейкиндик планын өзгөртүүдөгү чаралар же ниеттер:	**Күтүлгөн жыйынтыктар:**
Мисалы, " (айылдын аталышы) айылдагы (участоктун жайгашкан жери) айыл чарба багытындагы пайдаланылбаган 20 га жерди,	Мисалы: "турак жай фондунун аянтын 10% га көбөйтүү калктын турак жай менен камсыз болушун жакшыртууга жана кожолуктардын

калктын санынын өсүшүнөн жана жарандардын кайрылууларынан улам аны кеңейтүү зарылчылыгына байланыштуу турак жай фондунун жерлерине трансформациялоо керек.»	санын 12% га көбөйтүүгө өбөлгө түзөт.»
Мисалы, "парк орнотуу үчүн жер бөлүп берүү керек"	

7-БӨЛҮМ. АЙЛАНА-ЧӨЙРӨ

7.1. (таблица) Айлана-чөйрө

Категория	*факт*			*күтүлг өн.*	*прогноз*		
	2021 ж.	**2022 ж.**	**2023 ж.**	**2024 ж.**	**2025 ж.**	**2026 ж.**	**2027 ж.**
Жаратылышты коргоо зоналарынын, ӨКЖА, микрокоруктардын аянты (га)	-	-	-	-	-	-	-
Токойлор ээлеген аймак, анын ичинде жайылма токойлор (га)	2029	2030	2030	2031	2033	2038	2048
Токойлорду калыбына келтирүү (га)		1		1	2	5	10
Деградацияланган жайыттардын аянты (га)	650	650	650	700	750	750	750
Малдын жайытка болгон жүгү (1 айда 1 гектарга шарттуу малдын башынын саны)	1,5	1,5	1,5	1,7	1,7	1,8	1,8
Деградацияланган жайыттардын жалпы жайыт аянтына карата үлүшү (%)	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04
Деградацияга дуушар болгон айыл чарба жерлеринин аянты (га)	5	5	5	6	7	7	7
Деградацияланган жайыттардын жалпы аянтына карата калыбына келтирилген жайыттардын үлүшү (%)	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Энергияны үнөмдөө. Кожолуктардын жылытуу үлүшү (%):	80	85	85	90	91	*92*	*92*
борбордук жылытуу							

электр энергиясы	60	65	55	55	50	*45*	*45*
газ							
меш жылытуу	40	45	45	45	45	*45*	*45*
башка орнотуулар							
башка кайра жаңылануучу булактар же энергияны үнөмдөөчү орнотуулар (мисалы, көпкө күйүүчү мештер ж.б.)	-	-	-	-	5	7	7
КТК полигондорунун саны (даана)	-	-	-	-	1	1	1
КТКны кайра иштетүү боюнча ишканалар же коңшу аймактардагы мындай ишканалар менен макулдашуу (бир.)	-	-	-	-	-	-	-
Санкцияланбаган полигондордун саны (бир.)							
Кен казып алуу тармагынын объекттери (бир.)	-	-	-	-	-	-	-
Экологиялык тобокелдиги жогору кен казып алуу тармагынын объекттери (даана)	-	-	-	-	-	-	-
Тазалоочу курулмалар аркылуу өткөн саркынды суулар (%)	-	-	-	-	-	-	-

7.2. Учурдагы кырдаалга анализ жүргүзүү

Бул жерде суроолорго кыскача жооптор берилет:

- *ЖӨБ аймагында кандай жаратылыш ресурстары бар жана алардын абалы кандай (жайыттардын, токойлордун абалы, суунун көлөмү жана анын сапаты, жер ресурстарынын, дарыялардын жана суу түбүндөгү экосистемалардын сапаты жана саны, жаныбарлардын жана өсүмдүктөрдүн жапайы жана кызыл китепке кирген түрлөрүнүн болушу, абанын сапаты)? (сүрөттөө)*
- *Экологиялык маселелерди чечүү үчүн иштеген аймакта кандай уюштуруу структуралары (формалдуу жана формалдуу эмес) бар? Айлана-чөйрөнү коргоо маселелери боюнча иш алып барган жамааттар барбы? Эгер бар болсо, алар кайсы багыттар боюнча иш алып барышат? (көрсөтүлсүн)*
- *ЖӨБ органдарынын аймагында айлана- чөйрөнү коргоо жана өзгөчө кырдаалдардын жана климаттын өзгөрүү тобокелдиктерин азайтуу боюнча тармактык пландар аткарылып жатабы? Аткарылып жатса, кайсы багыттар боюнча? (тактоо)*
- *Бул аймакта айлана-чөйрөнүн жана/же суу ресурстарынын абалына таасир этүүчү*

өндүрүштөр же объекттер, айлана-чөйрөгө коркунуч келтирүүчү объекттер/булактар, мисалы, калдык сактоочу жайлар, тоо-кен жана химиялык өндүрүштөр, отканалар, мал союучу жайлар, уруксат берилбеген таштанды төгүүчү жайлар ж.б. барбы? (көрсөтүлсүн)

- *Өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактары жана/же микрокоруктар барбы? (көрсөтүлсүн)*
- *Бул аймакта климаттын өзгөрүшүнө байланыштуу тобокелдиктер пайда болобу, мисалы, сугат суунун жетишсиздиги, ичүүчү суунун сапатынын төмөндөшү жана тартыштыгы, табигый кырсыктардын тобокелдиктери, жаздын аягында жана/же эрте жаздагы үшүк алуу, катуу шамал, жаан-чачындын көбөйүшү же азайышы ж.б.у.с.? (сүрөттөө)*
- *Катуу тиричилик калдыктарын, саркынды сууларды жана тазалоочу курулмаларды башкаруу чөйрөсүндө кандай көйгөйлөр бар? Жооптордун варианттары:*

  - КТК полигондорунун ашыкча толуп калышы ☐

  - таштанды чыгаруу үчүн транспорт жетишсиз ☐

  - эскирген машиналар жана жабдуулар ☐

  - эмгек ресурстарынын жетишсиздиги ☐

  - башка (көрсөтүлсүн):

- *Аймакта коркунучтуу пестициддер көмүлгөн жерлер, өзгөчө коркунучтуу инфекциялар бар мал көмүлгөн жерлер же өзгөчө коркунучтуу инфекциялардын очоктору барбы? (көрсөтүлсүн)*

Өсүмдүк өстүрүүдө пестициддер же башка күчтүү химиялык заттар, же мал чарбачылыгында дарылар колдонулабы? Колдонулса, кайсынысы жана кайсы көлөмдө? (көрсөтүлсүн)

***Бугунку абал, койгойлор:** ар айылда жолдун жээктеринеде, дарыянын жээктеринде таштандыларды ташталып жатат, чачылган таштандыларды мал жеп, айлана булганып жатат. Токойлорду курт кумурскалар жеп кетиши. Жаан чачындардан улам сел, кочку корнучу болуп. 2024-жылы сел журуп 2 айылга суу кирди. Кочку журду. Сибирь жарасы ыланына олгон мал жандыктарды комулгон очактарды тосуу. Суу жеп кетскен жер тилкелери. Жеке менчик мончолордо резиналардын жана отходдорду куйдуруу.*

7.3. Экология маселелери		
Артыкчылык	**Мүмкүн болгон чаралардын жалпы сүрөттөлүшү**	**Күтүлгөн натыйжа жана мөөнөттөр**
Кара-Кол айылынын таза суу системасын жаныдан куруу	Кара-Кол айылы айыл аймактын эң алыскы жайгашкан айылы, элдин саны 1103 адам. бул кунгө чейин Кара-Кол айлынын эли таза ичимдик сууну ар	2026-жылы Кара-Кол айылынын басымдуу бөлүгү таза сууга болгон мумкунчулуктору кенейет. Айылдагы 3-4 булакты топтоп, суу топтоочу жай курулат, ошол жайдан айылга таза суу тутктор менен жеткирилет. Жергиликтүү тургундар 100% таза суу

	кайсыл булактардан ташып ичип келишкен. таза суу системасы союз мезгилинде да болгон эмес.	менен камсыз болушат.
Кызыл-Сенир айылындагы таза суу системасын жанылоо	Кызыл-Сенир айылы айыл аймагы чон айыл. Калк жыш жайгашкан. Союз мезгилинде курулган таза суу системасы бугунку кундо жыртык тешиги кобойуп кетип, таза суу элдерге толугу менен жетпей калган. суунун колому азайып кеткен учурда, айылдын аягында жайгашкан уйлорго жетпей калат.	Таза суу системасын жанылоо аркылуу жергиликтуу тургандарга таза сууга болгон жеткилуулукту жакшыртуу 100% таза суу менен узгултуксуз камсыз болот. 2024-жылдын аягы 2025-жылдын башында ишке ашат.
Кызыл-Сенир айылындагы жаныланган таза сууга ар бир абоненке суу эсептегичтерин орнотуу	Айыл аймакта 2 айылды СОПВ тузулуп, иш алып барышат. Алар иштеген айылдардын таза суу сисмасы жолго коюлган жана ар бир абонент менен келишимдер тузулгон. Ар бир уйго суу эсептегичтери коюлган. суу уномдолуп жеткирилет.	Таза ичимдик суу менен ар бир айыл тургунун узгултуксуз, уномдуу жеткируу максатында таза суу эсептегичтерин орнотуу. 2024-жылдын аягы 2025-жылдын башы
Таштанды таштоочу полигион ачуу	Айыл аймакта 20 айыл бар. Тоолуу жана түз айылдар деп болунот. Түздукто жашаган айылдардын таштанды ташып чыгаруу маселеси жолго коюлган эмес. Таштанды чыгаруу замандын койгойлуу маселелси. Айыл аймактын 1 гана айылы Мундуз айылынан таштанды чыгарылып Жалал-Абад шаарынын полигонуна келишим менен тогулот.	Айыл аймакта мыйзамдуу полигон ачылып, муниципалдык ишкана аркылуу кызмат көрсөтүү ишке ашат. Айыл аймактагы бардыке 5367 кожолук таштанды ташуудан пайдаланышат.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛАСТЫ СУЗАК РАЙОНУ КЫЗЫЛ-ТУУ АЙЫЛДЫК КЕҢЕШИ		КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА ЖАЛАЛ-АБАДСКАЯ ОБЛАСТЬ СУЗАКСКИЙ РАЙОН КЫЗЫЛ-ТУЙСКИЙ АИЛЬНЫЙ КЕНЕШ

Кызыл-Туу айылдык кеңешинин VIII чакырылышынын кезектеги сегизинчи сессиясы

ТОКТОМ №8-7

Мундуз айылы 13-февраль 2025-жыл

Кызыл-Туу айыл аймагынын 2025-2030-жылдарга чейинки орто мөөнөттүү жаратылыш ресурстарын комплекстүү башкаруу жана климаттын өзгөрүшүнө туруктуулук планын бекитүү жөнүндө

Кыргыз Республикасынын “Жергиликтүү мамлекеттик администрациясы жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө” мыйзамына ылайык, Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн 2025-жылдын 15-январындагы № 01-28/43 сандуу кайрылуу катынын негизинде, Кызыл-Туу айылдык кеңешинин экономика, инвестиция, муниципалдык менчик жана ишкердикти өнүктүрүү маселелери боюнча туруктуу комиссиясынын отурумунун протоколунун негизинде, Кызыл Туу айылдык кеңешинин сессиясы **токтом кылат:**

1. Кызыл-Туу айыл аймагынын 2025-2030-жылдарга чейинки орто мөөнөттүү жаратылыш ресурстарын комплекстүү башкаруу жана климаттын өзгөрүшүнө туруктуулук планы тиркемеге ылайык бекитилсин.

2. Кызыл-Туу айыл аймагынын 2025-2030-жылдарга чейинки орто мөөнөттүү жаратылыш ресурстарын комплекстүү башкаруу жана климаттын өзгөрүшүнө туруктуулук планынын аткарылышын камсыз кылуу жагы Кызыл-Туу айыл өкмөтүнө милдеттендирилсин.

3. Бул токтомдун аткарылышын көзөмөлдөө жагы айылдык кеңештин экономика, инвестиция, муниципалдык менчик жана ишкердикти өнүктүрүү маселелери боюнча туруктуу комиссиясына жүктөлсүн.

4. Бул токтом Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн расмий сайтына жарыяланган күндөн баштап күчүнө кирет.

Төрага **А. Алимов**

тиркеме

" БЕКИТЕМ"

Кызыл-Туу айылдык кеңешинин
кеңешинин 8-сессиясы
Төрага ___________ А.Алимов
13-февраль 2025-жыл
Токтом №8-7

Кыргыз Республикасынын
Жалал-Абад облусунун
Сузак району
Кызыл-Туу айыл аймагы

2025 -ЖЫЛДАН 2030-ЖЫЛГА ЧЕЙИНКИ МЕЗГИЛДЕРГЕ ОРТО МӨӨНӨТТҮҮ ЖАРАТЫЛЫШ РЕСУРСТАРЫН КОМПЛЕКСТҮҮ БАШКАРУУ ЖАНА КЛИМАТТЫН ӨЗГӨРҮШҮНӨ ТУРУКТУУЛУК ПЛАНЫ

Мундуз айылы 2025-ж

МАЗМУНУ

КИРИШҮҮ

1-БӨЛҮМ. ЖАЛПЫ МААЛЫМАТ

1.1. Айыл аймагы жана токой чарбасы[1] жөнүндө маалымат – географиялык абалы, климаты, айылдары жана калкы

1.2. Жаратылыш ресурстарын, анын ичинде токойлорду жана жайыттарды башкарууга жооптуу адамдар жөнүндө кыскача маалымат

2-БӨЛҮМ. ТОКОЙ ЧАРАБАНЫН ЖАНА АЙЫЛ АЙМАГЫНЫН ЖАРАТЫЛЫШ РЕСУРСТАРЫ

2.1. ААнын жайыт ресурстары
2.1.1. Жайыт участокторунун картасы
2.1.2. Жайыт ресурстарынын жалпы мүнөздөмөсү (аянты, түшүмдүүлүгү, сыйымдуулугу, абалы, карталар, мезгилдүүлүгү)
2.1.3. Жайыт инфраструктурасынын объекттери жана анын абалы
2.1.4. Климаттын өзгөрүшүнө ыңгайлашууну эске алуу менен жайыттардын абалына баа берүүнү талдоо

2.2. Жер ресурстары
2.2.1. Жерлердин категориялары

2.3. Мамлекеттик токой фондунун (МТФ) жаратылыш ресурстары
2.3.1. МТФ жайыттарын пайдалануу
2.3.2. МТФ жайыттарынын абалын баалоо
2.3.3. МТФ жайыттарын башкаруу

2.4. Токой ресурстары
2.4.1. МТФ токойлору жөнүндө жалпы маалымат
2.4.2. МТФ жана ӨКЖА кирбеген токойлор жөнүндө маалымат

2.5. Суу ресурстары
2.5.1. Суу ресурстарынын курамдык бөлүктөрү (саздар, дарыялар, көлдөр, булак суулары)

2.6. Биотүрдүүлүк

3-БӨЛҮМ. МАЛДЫН САНЫ ЖАНА АЛАРДЫН ЖАЙЫТ ТОЮТУНА БОЛГОН КЕРЕКТӨӨСҮ

3.1. Шарттуу малдын башы
3.2. 5 жылга болжолдонгон шарттуу малдын саны жана тоютка болгон керектөө
3.3. Сезонго жараша жайыттарда жана жайыттардан башка жерлерде тоюттун көлөмү
3.4. Даярдалуучу тоюттун көлөмү
3.5. Тоют балансы
3.6. Малдын асылдуулугун жакшыртуу
3.7. Эпизоотияга каршы иш-чаралардын планын иштеп чыгуу

4-БӨЛҮМ. ЖАЙЫТТАРДЫ БАШКАРУУ ЖАНА ПАЙДАЛАНУУ, АЛАРДЫ ЖАКШЫРТУУ ЖАНА КАЛЫБЫНА КЕЛТИРҮҮ БОЮНЧА 5 ЖЫЛГА ЧЕЙИНКИ МЕЗГИЛГЕ АДАПТАЦИЯЛЫК ИШ-ЧАРАЛАРДЫН ОРТО МӨНӨТТҮҮ ПЛАНЫ

4.1. Фокус-топтун жыйынтыгы боюнча жайыт пайдалануучулардын муктаждыктарын баалоону талдоо

4.2. Жайыт ресурстарын башкаруу планы
4.2.1. Жайыттардын абалына мониторинг жүргүзүү жана баалоо боюнча иш-чаралар
4.2.2. Жайыттарды пайдалануу планы

[1] Тиешелүү Токой чарбасы жөнүндө маалымат толтурулат - эгерде МТФ жерлери жергиликтүү калк тарабынан пайдаланылса

4.2.3. Жайыттарды башка максаттар үчүн пайдалануу жана башкаруу планы

4.3. Жер ресурстарын башкаруу планы
4.3.1. Жер фондусун жакшыртуу боюнча чаралар
4.3.2. Пайдаланылбаган жана деградацияланган жерлерди пайдалануу планы

4.4. Токой эмес жер ресурстарын башкаруу планы
4.4.1. МТФ жайыт ресурстарын баалоо планы
4.4.2. МТФ жайыттарына мал жаюу графиги

4.5. Токой ресурстарын башкаруу планы
4.5.1. Токой ресурстарын көбөйтүү боюнча иш-чаралар
4.5.2. Токойдун жыгач эмес (недревесных) ресурстарын пайдалануу боюнча иш-чаралар
4.5.3. Мамлекеттик токой фондусунун жерлерин дыйканчылык, чөп чабуу жана бал челектерди жайгаштыруу үчүн пайдалануу
4.5.4. МТФ жерлерин маданий-ден соолукту чыңдоо максатында пайдалануу планы

4.6. Суу ресурстарын пайдалануу планы
4.6.1. Суу ресурстарын сактоо боюнча иш-чаралар
4.6.2. АА аймагынын суу жетпеген аймактарына суу чыгаруу боюнча иш чаралар
4.6.3. Суу коргоо зоналарын түзүү боюнча чаралар

4.7. Биологиялык ресурстарды башкаруу планы
4.7.1. Эң маанилүү биотүрдүүлүккө мониторинг жүргүзүүнү уюштуруу
4.7.2. Туристтик ишмердүүлүк үчүн аймактарды аныктоо
4.7.3. Кичи корук аянттарын уюштуруу

4.8. Мал чарбасын башкаруу планы
4.8. Малдын асылдуулугун жакшыртуу боюнча иш чаралар
4.8.2. Тоют базасын жакшыртуу боюнча иш чаралар
4.8.3. Эпизоотияга каршы иш чаралар

4.9. Жайыттарды башкаруу боюнча адистердин жана ОГУЛдун потенциалын жогорулатуу

5-БӨЛҮМ. КИРЕШЕ АЛЫП КЕЛҮҮЧҮ ИШ-АРАКЕТТЕРДИН АБАЛЫ ЖАНА ӨНҮГҮҮСҮ
5.1. Аялдар үчүн шарттарды жана мүмкүнчүлүктөрдү жакшыртууну эске алуу менен кошумча нарк чынжырларын түзүү потенциалын талдоо
5.2. КНЧти түзүү жана өнүктүрүү стратегиясы
5.3. Каржылоо жана колдоо

6-БӨЛҮМ. ЖАРАТЫЛЫШ РЕСУРСТАРЫН БАШКАРУУДАГЫ ГЕНДЕРДИК АСПЕКТИ
6.1. Гендердик теңчилик жана жаратылыш ресурстарын туруктуу башкаруу
6.2. Гендердик бөлүштүрүлгөн маалыматтарды чогултуу
6.3. Жаратылыш ресурстарын башкаруунун гендердик планын иштеп чыгуу

7-БӨЛҮМ. КОМПЛЕКСТҮҮ БАШКАРУУНУН ЖЫЛДЫК ПЛАНЫ
7.1. Жылдык пландын мазмуну

ТИРКЕМЕ 1. АО жана ОГУЛдун жайыттарды башкаруу боюнча ишинин графиги
ТИРКЕМЕ 2. Мал жаюунун календардык планы жана графиги
ТИРКЕМЕ 3. Жайыттарды баалоо жана мониторинг планы
ТИРКЕМЕ 4. Перспективалык иш планы, 2025-2030 жж.
ТИРКЕМЕ 5. Жылдык инвестициалык иш планы, 2025 ж.
ТИРКЕМЕ 6. Ички эрежелер жана бузуулар үчүн жоопкерчилик

КЫСКАРТУУЛАР:

АА	Айылдык Аймак
АИК	Климаттын өзгөрүшүнө адаптациялоо
АӨ	Айыл өкмөтү
АРИС	Коомчулукту өнүктүрүү жана инвестициялоо агенттиги
ГЛФ	Мамлекеттик токой фонду
КРС	Ири мүйүздүү мал
ЛХ	Токой чарбасы
МВРСХПП	Суу ресурстары, айыл чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлиги
МЖП	Мамлекеттик жаратылыш паркы
МиОП	Жайыттардын абалына Мониторинг жүргүзүү жана баалоо
МП	Муниципалдык ишкана
МЧС	Өзгөчө кырдаалдар министрлиги
НДЛП	Чыгач эмес токой ресурстары
ОГУЛ	Жаратылышты башкаруу боюнча жамааттык топ
ОМСУ	Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органы
ӨКЖА	Өзгөчө корголуучу жаратылыш аймагы
ПИО	Жасалма уруктандыруу пункту
ПКУПРУИК	Жаратылыш ресурстарын комплекстүү башкаруу жана климаттын өзгөрүшүнө туруктуулук планы
РКФР	Орус Кыргыз өнүктүрүү Фонду
РУАР	Райондук агрардык өнүктүрүү башкармалыгы
СВ	Кургак зат
СИНС	Коомчулуктун муктаждыгын биргелешип аныктоо
УГ	Шарттуу баш
УДП	Узак мөөнөттүү пайдалануудагы участок
УПР	Жаратылыш ресурстарын башкаруу
ФГ	Фокус топ
ЦДС	Кошумча нарк чынжырчасы
ЧВС	Жеке ветеринардык адис
ЧМЖ	Майда жандыктардын чумасы
CS-FOR	“Кыргыз Республикасынын токойлоруна жана жайыттарына климаттык инвестициялоо аркылуу көмүртекти секвестрациялоо” долбоору

КИРИШҮҮ

Жаратылыш ресурстарын комплекстүү башкаруу жана климаттын өзгөрүшүнө туруктуулук планы (ПКУПРУИК) “Кыргыз Республикасынын токойлоруна жана жайыттарына климаттык инвестициялоо аркылуу көмүртекти секвестрациялоо” долбоорунун алкагында иштелип чыккан.

ПКУПРУИК – бул жергиликтүү калктын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын экологиялык, экономикалык жана социалдык кызыкчылыктарын эске алуу менен жаратылыш ресурстарын комплекстүү пландаштыруу жана башкаруу.

Жаратылыш ресурстары, анын ичинде Кызыл-Туу (аталышы) айыл аймагынын мамлекеттик жайыттары жана токойлору мамлекеттин менчигинде болуп, башкаруу жана пайдалануу, Кыргыз Республикасынын 1999-жылдын 2-июнундагы Жер кодексине жана Кыргыз Республикасынын 1999-жылдын 8-июлундагы Токой Кодекси, Кыргыз Республикасынын 2005-жылдын 12-январындагы Суу кодекси, Кыргыз Республикасынын 2009-жылдын 26-январындагы “Жайыттар жөнүндө” Мыйзамы, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн “Жайыттар жөнүндө” токтому МТФ жерлерин тескөө жана пайдалануу үчүн” жана Кыргыз Республикасынын башка тиешелүү ченемдик укуктук актыларына ылайык жүзөгө ашырылат.

ПКУПРУИК токой жана жайыттарды башкаруунун тиешелүү мамлекеттик органдары тарабынан бекитилген Жайыттарды жана токойлорду башкаруу планын иштеп чыгуунун типтүү жоболоруна ылайык, анын ичинде суу ресурстары, Айыл чарба жана кайра иштетүүчү өнөр жай министрлигинин 04-13/152, 15.05.2024-жылдардагы буйругу менен бекитилген башкаруу планын иштеп чыгуунун типтүү жобосуна, ошондой эле токой чарбаларын башкаруу пландарынын формасына ылайык иштелип чыккан.

Бул план ОГУЛдун жумушчу тобу тарабынан иштелип чыгып, тиешелүү токой чарбасынын өкүлдөрүнүн жана башка кызыкдар тараптардын, анын ичинде райондук агрардык өнүктүрүү башкармалыгынын (РУАР) катышуусу менен айылдык аймактын жалпы чогулушунда жактырылды.

ПКУПРУИК – жергиликтүү кеңештин сессиясында каралып, жактырылган жана жаратылыш ресурстарын пайдалануу боюнча айыл өкмөттөрү жана токой чарба ишканалары менен тиешелүү келишимдерди түзгөн бардык жеке жана юридикалык жактар тарабынан милдеттүү түрдө аткарылууга тийиш.

ПКУПРУИКтин максаты: жаратылыш ресурстарынын абалын жакшыртуу, анын ичинде жайыт жана токой аянттарынын абалын жакшыртуу; токой аянттарын көбөйтүү, жайкы жана алыскы жайыттарга жеткиликтүүлүктү жогорулатуу; сүт өндүрүүнү жана малдын салмагын көбөйтүү, климаттын өзгөрүп жаткан шарттарында токой пайдалануучулардын, жайыт пайдалануучулардын кызыкчылыктарын коргоо жана алдын ала иш-аракеттерди өнүктүрүү аркылуу мал чарбасын өнүктүрүүгө жана жамааттын мүчөлөрүнүн кирешелеринин өсүшүнө өбөлгө түзүү жана жакырчылыкты кыскартуу. Планды толугураак ишке ашыруу үчүн жаратылыш ресурстарын башкарууга кеминде 30% аялдарды жана жаштарды тартуу пландаштырылууда. Ишке ашыруу мөөнөтү 5 жыл.

1.1. Айыл аймагы жана токой чарбасы жөнүндө маалымат – географиялык абалы, климаты, айылдары жана калкы

Географиялык абал: Жалал-Абад облусунун Сузак районунун Кызыл-Туу айыл аймагы район борборунан 18 км, облус борборунан 9 км, Бишкек шаарынан 550 км алыстыкта жайгашкан. Дениз денгээлинен 1200 метр бийиктикте. Кызыл-Туу айыл аймагынын борбордук айылы болуп Мундуз айылы эсептелет. Аймактын карамагына жалпысынан 20 айыл кирет. Алар: Ак-Баш, Кызыл-Сенир, Жашасын, Таштак, Бостон, Орто-Азия, Талаа-Булак, Акчалуу, Алмалуу, Шатрак, Соку-Таш, Ак-Терек, Каринген, Кызыл-Алма, Алчалуу, Ак-Булак, Кара-Кол, Жазы-Кечуу жана Жаны-Ачы айылдары. Кошуна төмөнкү айыл аймак, шаарлар жана райондор менен чектешкен. Алар: Түндүк тарабынан Базар-Коргон районун Могол айыл аймагы жана Сузак районун Кыз-Кол айыл аймагы менен чектешет. Ал эми түштүк тарабынан Сузак жана Ленин айыл аймактары менен чектешет.

Жалпы аянты - Айылдык аймактын жалпы аянты 32 000 км^2 түзөт.

Климаты: Негизинен тоолуу аймак, айыл аймактын 15 айылы тоо зонасында жайгашкан. Алыскы айыл айыл аймактын борбордук айылы Мундуз айылынан 45 км алыстыкта жайгашкан. Деңиз деңгээлинен 1200 метр бийиктикте жайгашкан. Жогорку зонада жайгашкан тоолуу айылдарды кыш оор түшөт. Кардын калыңдыгы 1,5-2 метрге чейин жетет. Кышында орточо температура -1тен -15градуска чейин төмөндөйт. Жайы мээлүн, орточо температура +15тен +30 градуска чейин ысыйт.

Кызыл-Туу айыл аймагынын Кара-Көл айылы тоолу зона. Жай мезгилинде туристер үчүн эң сонун мумкүнчүлүк. Кара-Көл айылы Ачы өрөөнүнүн түндүк батышында, деңиз денгээлинен 1600 м бийикте жатат. Айылда жайгашкан көлдүн суу алдындагы аянты 0,5 га жерди ээлейт. Кара-Көлдүн аба-ырайы жайкысын мээлүүн, кышкысын кары калың жаайт. Жаңгак токойлуу аянты 150 га жер. Көлдүн айланасындагы пайдаланууга боло турган жалпы жер аянты 15 га. Көлдүн жанында ичүү жана тамак-аш даярдоого ылайык пайдаланууга таза, лабораториянын анализинен өткөн булак суу бар. Кара-Көл айылынан Базар-Коргон районунун Кара-Үңкүр дарыясынын аралыгы 3 (үч) км аралыкта. Ал жерге авто унаа менен же ат менен барып балык уулап, жуунуп саякаттап эс алып келсе болот. 4 км аралыкта Арсланбап өрөөнүнө барып эс алуу жайларына эс алып келүү мүмкүнчүлүгү бар. Кара-Көл айылы дары чөптөргө бай: чалкан, жалбыз, сарымсак, кийик от, зверобой, бозонач, жапайы ромашка, булдүркөн, бака жалбырак ж.б., мөмө берүүчү дарактар: жаңгак, алма, жапайы алма, алча, долоно, изирик, айван сары. Көлдүн айланасын байырлаган жаныбарлар: түлкү, карышкыр, кашкулак, коен, чөө, кирпи, ачкүсөн.

Кызыл-Туу айыл аймагындагы 20 айылдын ичинен Кара-Көл айылынын жакынкы жайыттарынын табигый жаратылышынын жайгашуусу жакшы жана туризмге ылайык келип, жер көчкү коопсуздугу жок ошондой эле башка коңшу айылдардан айырмаланып, 5,0 га жерде көл жайгашкандыктан абасы салыштырмалуу салкын, бадал токойлорго бай. Жапайы жаныбарлар, түлкү, коен, кыргоол, келгин куштар, алагүү байырлайт. Арстанбап тоолоруна жакын жайгашып, жайыттар кеңири болуп, малдар жайында жакынкы жайлоолорго чыгып кетишет.

Кызыл-Туу АА калкы 31 797 адам, 5 367 кожолук, аялдардын саны: 15 962 аял. 2024-жылы айыл аймактын жалпы калкы 31 797 адамды түздү , анын ичинен 15 935 эркектер, аялдардын саны 15 962 киши. 2023-жылга салыштырмалуу 31 адамга көбөйгөн. Калктын өсүшүнүн болжолу жылына калктын өсүшүнүн 2,5 % болжолу. 2029-жылга чейин калктын санын 4 368 адамга чейин көбөйтүү пландалууда.

Тургундардын негизги киреше булагы айыл чарбасы, мал чарбачылыгы жана соода сатык. Айыл аймагынын тургундарынын 42% мал чарбачылыгында, 35% дыйканчылыкта, 14% соода сатык менен 0,8% жана 0,1% башка тармактарда эмгектенишет.

Токой чарбасы 1994- жылы уюштурулган. Токой чарбасынын аймагы 2 029 га.

1-таблица. Калк жана үй чарбалары жөнүндө маалымат

№	Айылдардын аталышы	Калктын саны*	Кожолуктардын саны*	Айыл башчысы	Формалдуу эмес лидерлер
1.	Бостон	2939	501	Мурзабаев П.	Халбаев Т., Далиев С.
2.	Ак Булак	364	59	Адишов К.	Абдулбапов Ислам
3.	Ак Терек	86	14	Адишов К.	Жороев Сапар, Калымбетов Алтын
4.	Каринген	94	16	Тургунбаев М.	Ысманов Шаабидин, Кадыров Азим
5.	Кара-Көл	2203	201	Адишов К.	Адишев Кайрат, Мырзаев Жениш
6.	Кызыл-Сеңир	3873	640	Кыдыралиев К.	Зулпукаров Максат, Маадазимова Гулбарчын, Маматов Зарыл
7.	Орто Азия	3661	594	Мурзабаев П.	Жусмаматова Миргул, Мырзабаев Пусурманкул
8.	Сокуташ	461	75	Адишов К.	Бекташева Жанара
9.	Ак Баш	3479	590	Кыдыралиев К.	Сатыбалдиева Н., Кыдыралиев Кубат
10.	Шатрак	529	97	Адишов К.	Баймуратов Эркин, Зупанова Турсунай
11.	Жаңы Ачы	2741	466	Кыдыралиев К.	Тургунбаев Орозали, Абдуллаева М.
12.	Кашка-Суу	45	22	Адишов К.	Жолдошбаев Кабыл, Калыкова Гулумкан
13.	Жашасын 2	1383	267	Кыдыралиев К.	Бараканов Нурбек, Жанбаева Жумагул
14	Алчалуу	106	16	Тургунбаев М.	Тургунбаев Макаамбай, Орозоев Асилбек
15.	Кызыл Алма	73	11	Тургунбаев М.	Калилов Медер
16.	Талаа-Булак	2502	408	Мурзабаев П.	Камбаралиева Гулзия, Маматаев Кылыч
17.	Таштак	3964	637	Мурзабаев П.	Маматова Урмат, Кошалиев Ысмайыл
18.	Мундуз	4332	754	Токтосунов М.	Матиев Максат, Акматалиева Сабира

1.2. Жаратылыш ресурстарын, анын ичинде токойлорду жана жайыттарды башкарууга жоопту адамдар жөнүндө кыскача маалымат

Кыргыз Республикасынын 2009-жылдын 26-январындагы №30 «Жайыттар жөнүндө» мыйзамына ылайык мамлекеттик менчиктеги жайыттарды башкаруу боюнча жоопкерчилик жана көзөмөл жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына өткөрүлүп берилген. Кыргыз Республикасынын Токой кодексине ылайык, токой чарбаларынын аймактары Кыргыз Республикасынын токой чарбачылыгын башкаруучу мамлекеттик органынын башкаруусунда болот.

CS-FOR долбоорунун алкагында жаратылышты башкаруу боюнча жамааттык топ (ОГУЛ) түзүлдү, ал эми ОГУЛдун курамында жумушчу топтор түзүлүп, алар айыл өкмөттөрүнө жайыттарды жана токой чарбаларына токойду башкаруу жана пайдалануу боюнча колдоо көрсөтөт.

2-Таблица. Токойлорду жана жайыттарды башкарууга жоопту адамдар

№	Аты, жөнү	кызматы	дареги
1	Адишев Кайрат	Огулдун төрагасы	Кара-Көл айылы
2	Камабаралиева Гулзия	ОГУЛдун орун басары	Талаа-Булак айылы
3	Далиев Сабыр	Огулдун мүчөсү	Бостон айылы
4	Кошалиев Ысмаил	Огулдун мүчөсү	Таштак айылы
5	Халбаев Талип	МИ башчысы	Бостон айылы
6	Сулайманов Ашырбай	Инвестиция боюнча баскы адис	Жашасын-2 айылы
7	Калилов Медер	Огулдун мүчөсү	Кызыл-Алма айылы
8	Кадыров Азим	Огулдун мүчөсү	Кара-Инген айылы
9	Жороев Сапарбек	Огулдун мүчөсү	Ак-Терек айылы
10	Тургунбаев Макамбай	Токой кызматы	Алчалуу айылы
11	Жусупбаев Темир	Жайыт адиси	Талаа-Булак айылы
12	Мурзаев Махаматсали	ветврач	Ак-Баш айылы
13	Калыкова Гулумкан	Огулдун мүчөсү	Кашка-Суу айылы

Айыл өкмөт башчысы, ОГУЛдун жетекчиси менен макулдашып, Жумушчу топтун курамын түзөт. Кызыл-Туу АА башчысынын 2024-жылдын 12-июлундагы №01-9/152 буйругу менен жумушчу топтун курамы тузүлгөн.

3-Таблица. Жумушчу топтун курамы

№	Аты, жөнү	Кызматы	Телефону
1	Джумаев Руслан	Жумушчу топтуп төрагасы, АА орун басар-жооптуу катчы	770747400
2	Адишев Кайрат	ОГУЛ төрагасы	772917598
3	Камбаралиева Гулзия	ОГУЛдун орун басары	507293880
4	Сулайманов Ашырбай	Инвестиция боюнча башкы адис	772156890
5	Садыков Ниязбек	Жер ресурстары боюнча башкы адиси	772844474
6	Ормокеева Махабат	Статист-экономист адис	770320281
7	Мурзаев Махаматсали	Ветеринардык адис	772844404
8	Халбаев Талипжон	Муниципиалдык ишкананын жетекчиси	779330758
9	Сатыбалдиева Назира	Огулдун мүчөсү	779643406

Жайыттарды башкаруу схемасы

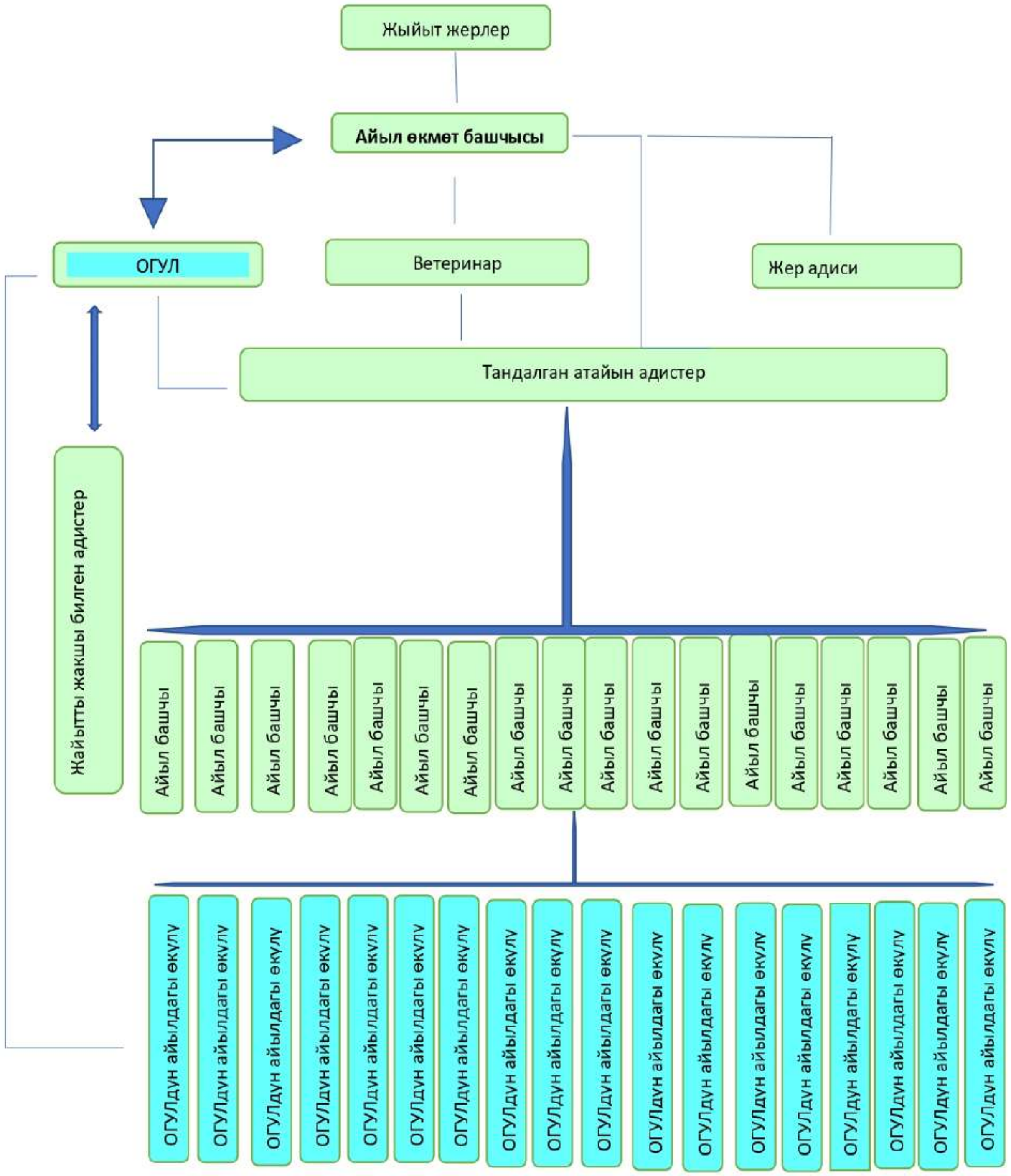

2-БӨЛҮМ. ТОКОЙ ЧАРАБАНЫН ЖАНА АЙЫЛ АЙМАГЫНЫН ЖАРАТЫЛЫШ РЕСУРСТАРЫ

2.1. ААнын жайыт ресурстары

Айыл аймактын жайыт ресурстары - бул айыл жерлеринде мал жаюуга арналган жер участокторунун жана жаратылыш ресурстарынын жыйындысы. Бул ресурстарга төмөнкүлөр кирет: жайыт жерлери - үй жаныбарларын (уй, кой, эчки жана башка) жаюу үчүн атайын бөлүнгөн жерлер; инфраструктура - жайыттарды натыйжалуу пайдаланууну камсыз кылуучу тосмолор, жолдор, көпүрөлөр, мал эс алуучу жайлар сыяктуу элементтер.

Бул ресурстар узак мөөнөттүү келечекте жергиликтүү фермерлердин жана малчылардын муктаждыктарына кызмат кылуу үчүн аларды сарамжалдуу пайдалануу, бөлүштүрүү жана коргоо үчүн жооптуу болгон айыл аймактын бийлигинин башкаруусунда.

2.1.1. Жайыт участокторунун картасы

№1 карта. Жайыт участокторунун картасы

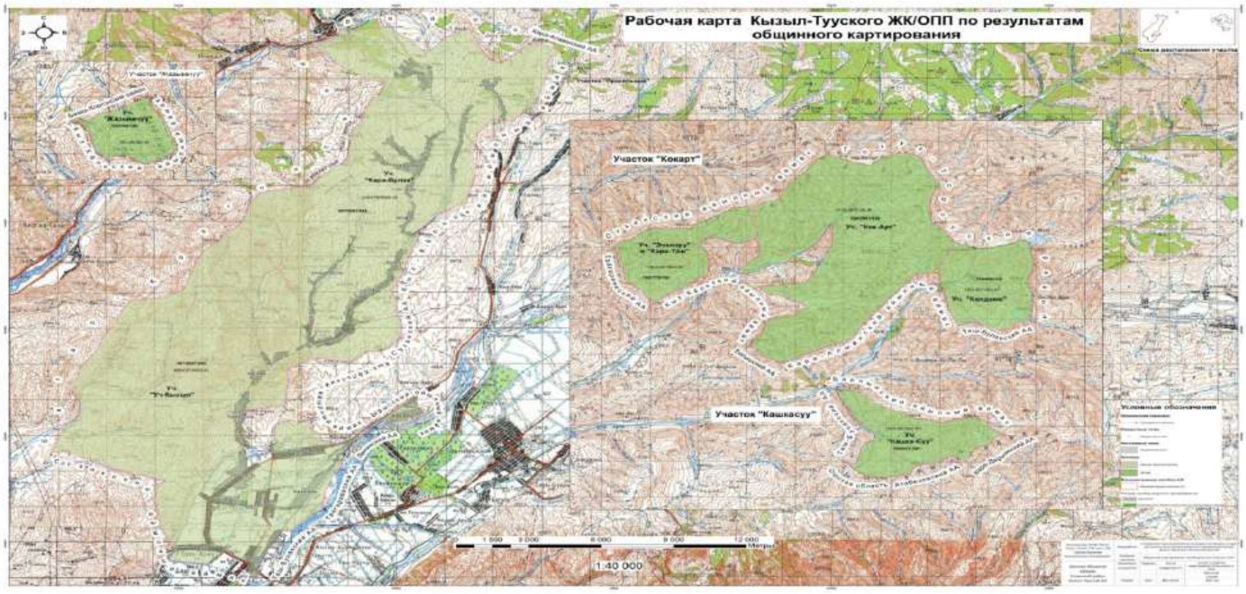

№2 карта. Жайыт инфраструктурасы

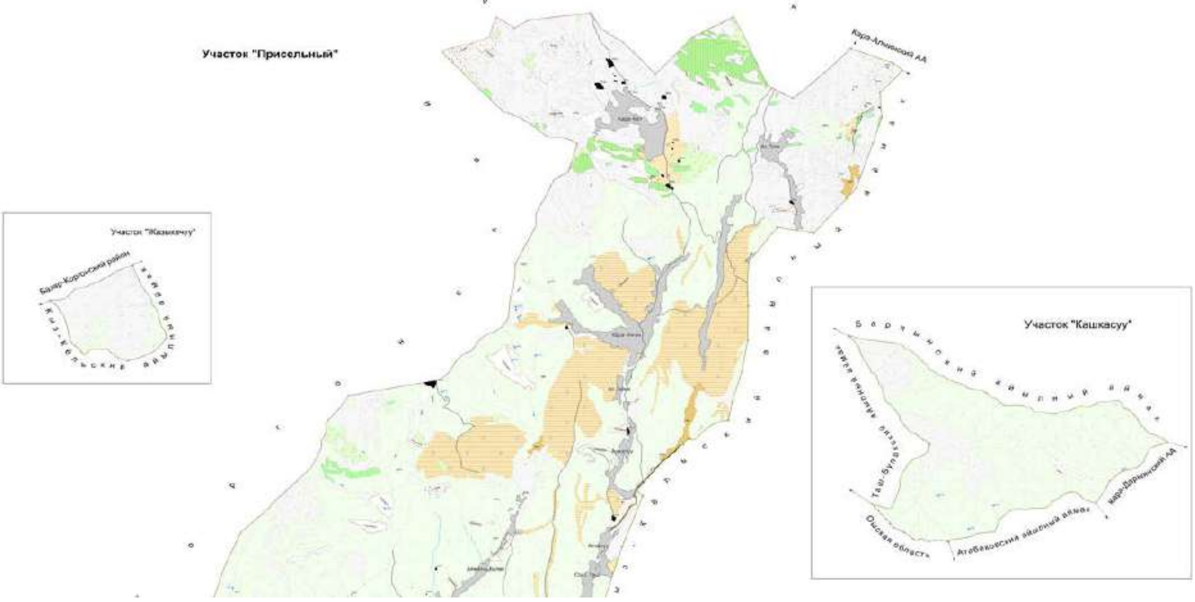

2.1.2. Жайыт ресурстарынын жалпы мүнөздөмөсү (аянты, түшүмдүүлүгү, сыйымдуулугу, абалы, карталар, мезгилдүүлүгү)

Кызыл-Туу Айыл аймагынын жайыт жерлеринин жалпы аянты 23 186 га түзөт.

Кызыл-Туу АА мал жаюунун колдонуудагы системасы жайыттарды башкарууда 23186 га участкаларын 6 зонасын камтыйт. Ошондой эле, мал түшүм жыйналгандан кийин айдоо аянттарында, көп жылдык бактарда (жайыттан башка жерлер) багылат. Ар бир жайыт участогунда талаа жана шалбаа жайыттары бар. Пайдалануу мезгили боюнча жайыттар жазгы-күзгү, жайкы, кышкы болуп бөлүнөт, бирок иш жүзүндө жайыттар сезондору боюнча жазгы-жайкы, жазгы-жай-кышкы, жайкы, күзгү-кышкы жана жыл бою жайыттар катары пайдаланылат.

Жайыт ресурстарын мүнөздөөгө жайыттардын атайын долбоор аркылуу даярдалган электрондук карталар колдонулат. Пландагы эсептөөлөр жамааттык карталоону түзүү учурунда алынган маалыматтарга ылайык жүргүзүлөт.

Кызыл-Туу айыл аймагында пайдаланылбаган жайыттар жок.

4-таблица. Жайыт участокторунун өзгөчөлүктөрү тууралуу маалымат

№	Жайыт участогу	Пайдалануу мезгили (Карта №1)	Жайыт, га			Жалпы жайыт аянттары, га
			Жалпы аянты	Анын ичинен		
				Пайдаланылбаганы	пайдаланылганы	
1	Эчкилүү жана Кара-Таш	жаздоо куздоо	1523,03	-	1523,03	1523,03
2	Уч-Кызыл	жаздоо куздоо	6523,61	630,00	6523,61	6523,61
3	Кара-Булак	жаз, жай, куз	7696,58	-	7696,58	7696,58
4	Көк-Арт	жай	5726,36	-	5726,36	5726,36
5	Калдама	жай	1353,97	-	1353,97	1353,97
6	Жазыкечүү	жай	362,45	-	362,45	362,45
		Жалпы жайлоо :	**23 186**	**630**	**23 186**	**23 186**

Кызыл-Туу айыл аймагында мамлекеттик актынын негизинде 18 996 га жайыт жери катталган. Пайдаланууга жарактуу жайыт аянты 16 866 га. Анын ичинен жаздоо-күздөө жайыты 10 155 га, жайлоо жайыты 7 111 га. Ал эми пайдаланууга жараксыз жайыттар 630 га. Жалпы жайыт аянтынын 1100 бадалдуу токой, 630 га тик каптал, аскалуу жана таштак жерлер болуп эсептелинет. Бул жайыт жерлери мал жаюуга пайдаланууга жараксыз жерлер.

Кызыл-Туу айыл аймагындагы жайыт жана токой жерлеринде тарыхый эстеликтер жок, ал эми суу булактары: Кара-Көл, Кочкор Ата, Кашка Суу, Көк Арт, Ташбака-Күңгөй ж.б., жайгашкан жерлер бар.

Жайыттарды пайдалануу мезгили. Жайыттар жана айыл чарба жерлери, жайыттардан тышкары, мал жайуунун жана аларды күркөлөрдө кармоонун мөөнөттөрү боюнча төмөнкүдөй мезгилдерге бөлүнөт:

5-таблица. Жайыттарды пайдалануу сезону

№	Мезгилдер	Жайлоо/ багуу мезгили	Күндөрдүн саны	Эскертүү
1	Жаздоо	Март, апрель	75	Жаздан кышка чейин мал жайыттарга жана жайыттардан башка айыл чарба жерлерине багылат. Жайыттын жалпы узактыгы,
2	Жайлоо	Май, июнь, июль, август	120	

3	Күздөө	Сентябрь, октябрь, ноябрь	75	Жаздоо,жайлоо, Күздоо убагы 270 күндү түзөт.
4	Кыштоо	Декабрь январь,февраль	90	Малдар кыш мезгилинде 90 күн колдо багылат.

Мал жаюу мезгили жыл сайын климатка жараша болот. Жаз эрте келсе, жаздоо жайытынын күнгөй тарабы 15-марттан, ал эми тескей тарабындагы жайыттарды 10-апрелден баштап пайдалана башташат. Ал эми, жаз кеч келген жылдары, жайытка 10-15 күн кеч чыгышат.

Жайлоо жайытына май айынын аягынан июнь айынын башына чейин көчүп башташат. Жайлоодон август айынын аягынан, сентябрдын ортосуна чейин көчүп келишет.

Күздөө жайытын, биринчи кар жааганга чейин пайдаланышат.

Жаздоо-күздөө жайыт участокторунун өзгөчөлүктөрү. Жаздоо-күздөө жайыт участокторунун жалпы аянты 14 583 гектарды түзөт. Анын ичинен пайдалануудагы жайыт аянты 12853 га. Жайыт пайдалануучулар жайыттарды жаз жана күз мезгилинде пайдаланышат. Бул жайыттарга күнгөй тарабында март айынын ортосунан, ал эми тескей тарабында апрель айынын башынан жайып башташат. Жаздоо-күздөө жайыттарынан май айынын башынан баштап жайлоого көчө башташат. Себеби, күнгөй беттеги жайыттарга мал эрте чыккандыктан, жайытта желчү тоют калбай калат. Ал эми, тескей жайыттардан май айынын аягында, күн ысып баштаганда жайлоого айдашат.

Жайыттарда негизги тоют өсүмдүктөрүнөн шыбак, арпакан, сары кашка беде, кара чөптөр жана булактардын айланасында уй беде, ак беде, бака жалбырак өсөт. Малдар жайлоого кеткенден кийин, жайыттагы чөптөр кайра калыбына келип, малдар жайлоодон түшкөндөн кийин, күздөө жайыт катарында пайдаланылат. Ошону менен бирге, малдар жайлоодон түшкөн убакта эгин талаалар бошоп, көпчүлүк мал, аңыздарга жайылат.

Малчылар, башка аймактардан алып келген малдарды 1чи кар жааганга чейин күздөө жайытында багышып, анан таратып беришет. Ошондуктан, жаз-күз мезгилдеринде жайыттарда нормадан көп басым болуп, жайыттар деградацияга учуроодо.

Талаа-Булак, Акчалуу, Шатрак, Сок-Таш, Ак-Терек, Акбулак, Кызыл-Алма, Кара-Көл, Кара-Инген, Кашка-Суу айылдарынын тургундары Үч кызыл, Кара-Булак жана Жаз кечүү участогун апрелдин башынан баштап жайып, майдын аягына чейин пайдаланышат. Андан кийин, Үч кызыл жайыттарына (Ачы, Ташбака, Кочкор-Ата, Талаа-Булак, Осунбек Булак, Кедей Таппас, Кой Таш, Чыны Булак, Уч Кызыл, Чоон Кыштоо , Муратбек Булак, Туура Булак, Казган Булак, Ысмаил Кыя) чыгышат. Ал жайыттарда май айынан, сентябрь айына чейин жайлашат.

Жайыт пайдалануучулар токой чарбасынын жайыттарын пайдаланууда, токой чарбанын адистери менен ар бир жайыт пайдалануучу өз алдынча келишим түзүшөт.

Жайлоо жайыт участокторунун өзгөчөлүктөрү. Үч Кызыл, Кара-Булак жана Жаз Кечүү жайыттардын жалпы аянты 14 582 га. Анын 25% таштак, көчкү жана 4,3% жогору тик кырлуу аска-зоо болгондуктан, пайдаланууга жараксыз. Деңиз денгээлинен 1300 метр бийиктикте жайгашкан. Жайыт, айыл өкмөтүнөн 20-90 км алыстыкта жайгашкан. Жайыт пайдалануучулар жана мал жандыктар булак сууларынан пайдаланышат. Үч Кызыл, Кара-Булак жана Жаз Кечүү жакынкы жайыт катары, жайыт пайдалануучулар жай мезгилинде июнь айынын башынан, сентябрдын ортосуна чейин 270 күн пайдаланышат.

Эчкилүү, Кара Таш, Көк-Арт, Калдама жайытынын жалпы аянты 8603 га. Анын ичинен 1049 га жер аянты, башкача айтканда, 12,2% жар, көчкү коркунучу бар, бадалдуу, таштак жана 45^0тан жогору тик каптал жерлер болгондуктан, пайдаланууга жараксыз. Деңиз денгээлинен 2400-2800 метр бийиктикте жайгашкан. Айыл өкмөтүнөн

90 км. алыстыкта жайгашкан. Бул жайыттарда малдар 120 күн багылат. Бул жайыттардын өзгөчөлүгү, жай мезгилинде айылдан алыскы жайыт катары пайдаланышат. Улам күн ысыган сайын жогору жылып отурушат.

Өткөн жылдагы Кызыл-Туу АА тарабынан алынган маалыматтарга ылайык, айыл аймагындагы малдын жалпы саны 27392, анын ичинен 7027 бодо мал, жыл бою бордоп семиртүү багытында колдо 500 ШМБ багылат, жайыттарга 26892 мал чыгат.

Мал жаюу аянттарынын өзгөчөлүктөрү:

1. Эчкилүү жана Кара Таш - Жайлоо
2. Уч Кызыл – Жаздоо, Жайлоо, Күздөө
3. Кара-Булак – Жаздоо,Жайлоо, Күздөө
4. Көк Арт - Жайлоо
5. Калдама – Жайлоо
6. Жазыкечүү – Жаздоо, Жайлоо, Күздөө

Жайыт участоктун жалпы аянты 23186 гектарды түзөт. Анын ичинен пайдаланyудагы жайыт аянты 18996 га. Жайыт пайдалануучулар жайыттарды жаз, жай,күз мезгилинде пайдаланышат. Бул жайыттарда мал жаюу сентябрдын аягына чейин уланат. (сентябрь айынын аягында жайыт чөптөрү куурап калат.) Кара-Көл, Көгарт, Кочкор Ата, Ташбака күңгөй жана башка булак суулардан жайлоосунда мал сугаруучу булактар бар.

№	Жайлоолор	Участкалар
1	Эчкилүү жана Кара-Таш жайлоосу	Ак Эшек, Кызыл-Суу
2	Уч-Кызыл жайлоосу	Ачы, Ташбака, Кочкор-Ата, Талаа-Булак, Осунбек булак, Кедей Таппас, Кой Таш, Чыны Булак, Уч Кызыл, Чоон Кыштоо , Муратбек Булак, Туура Булак, Казган Булак, Ысмаил Кыя
3	Кара-Булак жайлоосу	Ышкырты, Ак Терек, Каракул Колот, Курбу, Уч-Чат, Ак-Чечек, Ак Таш, Ак Терек-2, Ак Терек-3, Кызыл-Көл, Былкылдак, Арзыбай, Баткак булак, Кызыл-Алма, Кара Инген
4	Көк-Арт жайлоосу	Кашка-Суу, Катынаакчечек, Саймалуу-Таш, Төө тыныч, Саз, Калдама
5	Калдама жайлоо	Калдама
6	Жазыкечүү жайлоосу	Кашка-Суу, Жылдыз Көл

Жайыттардын түшүмдүүлүгү, сыйымдуулугу жана алардын абалы. Ар бир сезон боюнча жайыт участокторунун бүгүнкү күндөгү пайдалануу абалына мониторинг жасап, жайыт участоктору канчалык деңгээлде ашыкча басым менен пайдаланып жаткандыгын аныктап алсак, жайыттарды эффективдүү пайдалануу жана башкаруу боюнча картинаны ачыктап алган болот элек. Ошондуктан, ар бир жайыт участогу боюнча сыйымдуулугун аныктап, бүгүнкү күндөгү жайылып жаткан малдардын саны, жайыт адисинин маалыматынын негизинде жазылды.

6-таблица. Жаздоо, күздөө жайыт участоктору боюнча сыйымдуулугу

Жайыт участогу	Аянты, га	Түшүмдүү лүк (кг/га)	Жалпы түшүмдүүлү к (кг)	Жээлчү коэф. 60%	1 ШБ күндүк керектөө, 7,5кг	70 күнгө оптималд уу ШБ
Уч-Кызыл	6523,61	367	2394165	1436499	191533	2736
Кара-Булак	7696,58	367	2824645	1694787	225972	3228

Жазыкечүү	362,45	760	275462	165277	22037	315
Баары	**14582,64**		**5494272**	**3296563**	**439542**	**6279**

Жаздоо, күздөө жайыт участокторунда жаз мезгилине караганда түшүмдүүлүктүн жогору экендигин эске алып, күзүндө мал жаюу мезгили 70 күн деп эсептесек, анда 6279 шартуу малдын жаюуга болот.

Күз мезгилинде айыл чарба жерлерине эгилген эгиндер чаап-жыйналгандан кийин, эгин талаалар да жайыт катары пайдаланылып келет.

Жайлоо жайыт участоктору боюнча сыйымдуулугу

Жайыт участогу	Аянты, га	Түшүмдүү лүк (кг/га)	Жалпы түшүмдүүлү к (кг)	Жээлчү коэф. 60%	1 ШБ күндүк керектөө, 7,5кг	50 күнгө оптималд уу ШБ
Эчкилүү и Кара-Таш	1523,03	760	1157502	694501	92600	1852
Көк-Арт	5726,36	760	4352033	2611220	348162	6963
Калдама	1353,97	760	1029017	617410	82321	1646
Баары	**8603,36**		**6538552**	**3923131**	**523083**	**10461**

Жаздоо жайыт участокторунда 50 күн багыла тургандыгын эске алсак, сыйымдуулугу жалпысынан 10461 шартуу баш экендигин аныктап алдык. Малдар жайлоодон кайткандан кийин, күздөө жайытына багылат. Күздөө жайыт участоктору жай мезгилинде эс алып, бир топ калыбына келип калгандыктан, түшүмдүүлүгү жаз мезгилине караганда бир топ түшүмдүү болуп калат деп эсептеп, түшүмдүүлүгүн жаз мезгилине караганда бир топ жогору эсептелди.

7-таблица. Жайыт участокторунан башка жерлер боюнча сыйымдуулугу

Мал жайылуучу аймактар	Аянты, га	Түшүмдүү лүк (кг/га)	Жалпы түшүмдүү-лүк (кг)	Жээлчү коэф. 60%	1 ШБ күндүк керектөө, 7,5кг	70 күнгө оптималдуу ШБ
Чөп чабык	3788	950	3 598 600	2 159 160	287 888	4 113
Айдоо аңыздары	9150	1500	10 980 000	6 588 000	878 400	12 549
Баары			**14 578 600**	**8 747 160**	**1 166 288**	**16 661**

Айыл тургундарынын мал жандыктары күз мезгилинде жайыт участокторунан сырткары, айыл чарба жерлериндеги түшүмдөр жыйналып алынган жерлерге жайылат. Ошентип, күз мезгилинде жайыттарга жана аңыздарга жалпысынан 18 302 шарттуу малдын башы жайылат. Ал эми сырттан келген малдар, кайра өз ээлерине кайтарылып берилгендиктен. Күзгү жайытты жетишээрлик деп эсептесек болот.

8-таблица. Жайлоо жайыт участоктору боюнча сыйымдуулугу жана басым

Жайыт участогу	Аянты, га	Түшүмдүү лүк (кг/га)	Жалпы түшүмдүү лүк (кг)	Жээлчү коэф. 60%	1 ШБ күндүк керектөө, 7,5кг	120 күнгө оптимал дуу ШБ
Эчкилүү жана Кара-Таш жайлоосу	1523,03	760	1157502	694501	92600	771
Уч-Кызыл жайлоосу	6523,61	367	2394165	1436499	191533	1597
Кара-Булак	7696,58	367	2824645	1694787	225972	1883

жайлоосу						
Көк-Арт жайлоосу	5726,36	760	4352033	2611220	348162	2901
Калдама жайлоосу	1353,97	760	1029017	617410	82321	687
Жазыкечүү жайлоосу	362,45	760	275462	165277	22037	184
Баары	**23186**		**12032824**	**7219694**	**962625**	**8023**

Жайлоо жайыттарга 20-майдан баштап, июндун башына чейин көчүп барышып, август айынын аягынан, сентябрь айынын ортосуна чейин орточо 120 күн жайлашат. Жайыттардын түшүмдүүлүгү боюнча алынган маалыматтардын негизинде, жогорудагы таблицада көрүнгөндөй жайлоо жайытына 8023 шарттуу баш жаюуга мүмкүн.

Жайкы жайыттардын түшүмдүүлүгү 5,6 ц/га. Жаздоо 3,5 ц\га; күздөө 3,5 ц\га жана кыштоо -1,5 ц/га. Жыл бою пайдаланылуучу, эң аз түшүм берген жайыттар. Алынган натыйжалардын негизинде жайыттардын сезон боюнча сыйымдуулугу аныкталган. Жайыттардын негизги аймагында оптималдуу сыйымдуулук учурдагы жүктөмгө ылайык келет, буга калктуу конуштарга жакын участоктор кирбейт Кара-Булак жана Үч Кызыл жайыттары жана жыл бою колдонулат.

Алынган маалыматтын жана түшүмдүүлүктүн негизинде жайыттарга жүргүзүлгөн баалоого ылайык Кызыл-Туу АА жайыт участокторунун жалпы абалы жөнүндө жыйынтык чыгарылат.

Натыйжалар көрсөткөндөй, жайыт Эчкилуу -Кара Таш, Уч кызыл, Кара Булак, Көк Арт, Калдама, Жазкечүү участокторунда жайыттар деградацияланган, буга мурдагы кургак жылдар жана малды ашыкча жаюу таасир эткен.

1-сүрөт. Жайыттарды пайдалануу картасынын мисалы.

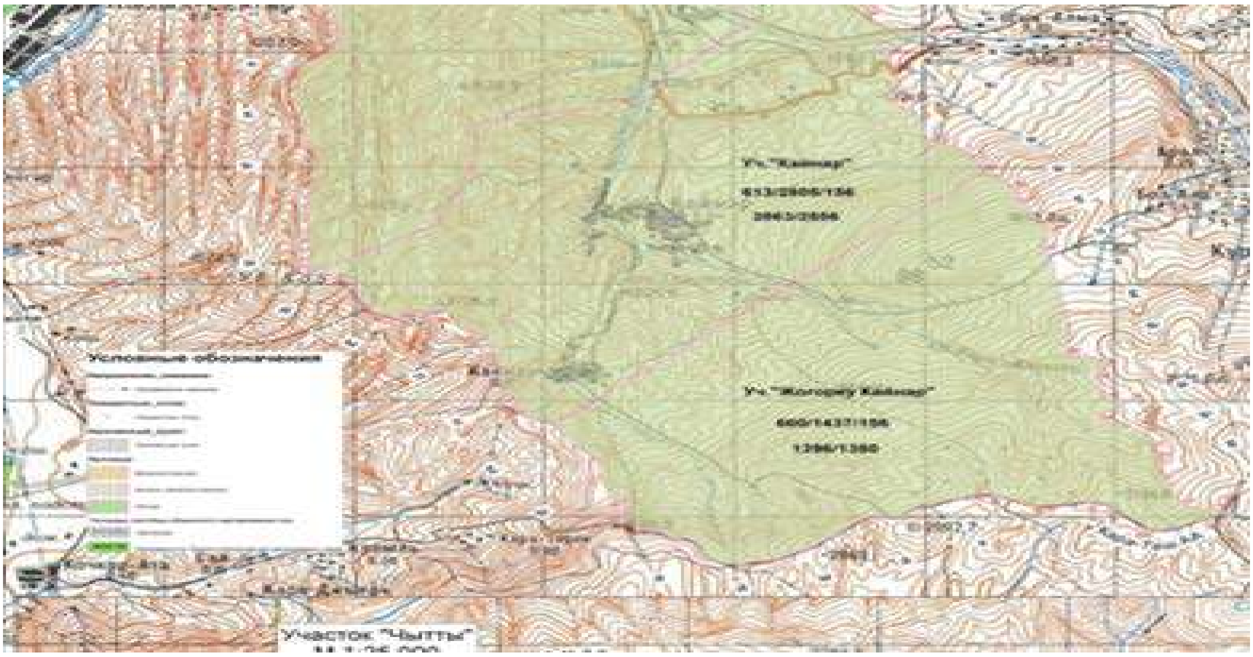

2.1.3. Жайыт инфраструктурасынын объекттери жана анын абалы

АА тарабынан түзүлгөн жумушчу топ, айыл аймагындагы инфраструктуранын абалына талдоо жүргүзгөн. Кызыл-Туу айыл аймагында 2 жеке ветеринардык дарыкана бар, айыл аймак боюнча жуут пункту, Беккари чуңкуру жок. Кызыл-Туу ААда жайытка баруучу 100 км жол бар, анын 30 км начар абалда. 11 көпүрөлөрдүн ичинен 5 жараксыз абалда. 5 сугат пункттары: Шатрак, Талаа-Булак, Осунбек Булак жана Кочкор Ата мал

суу ичүүчү системасы бар. Анын ичинен 2 Кочкор-Ата жана Талаа-Булак суу пункттарын оңдоо жана калыбына келтирүүнү талап кылат.

Жайыт инфраструктурасынын объекттери жана башка объекттер жөнүндө маалыматтар (мисалы, туризм, аңчылык, маданий мурас объекттери, жаныбарлардын жана өсүмдүктөрдүн сейрек жана жоголуп бара жаткан түрлөрүнүн бар экендиги жөнүндө маалыматтар) келтирилет.

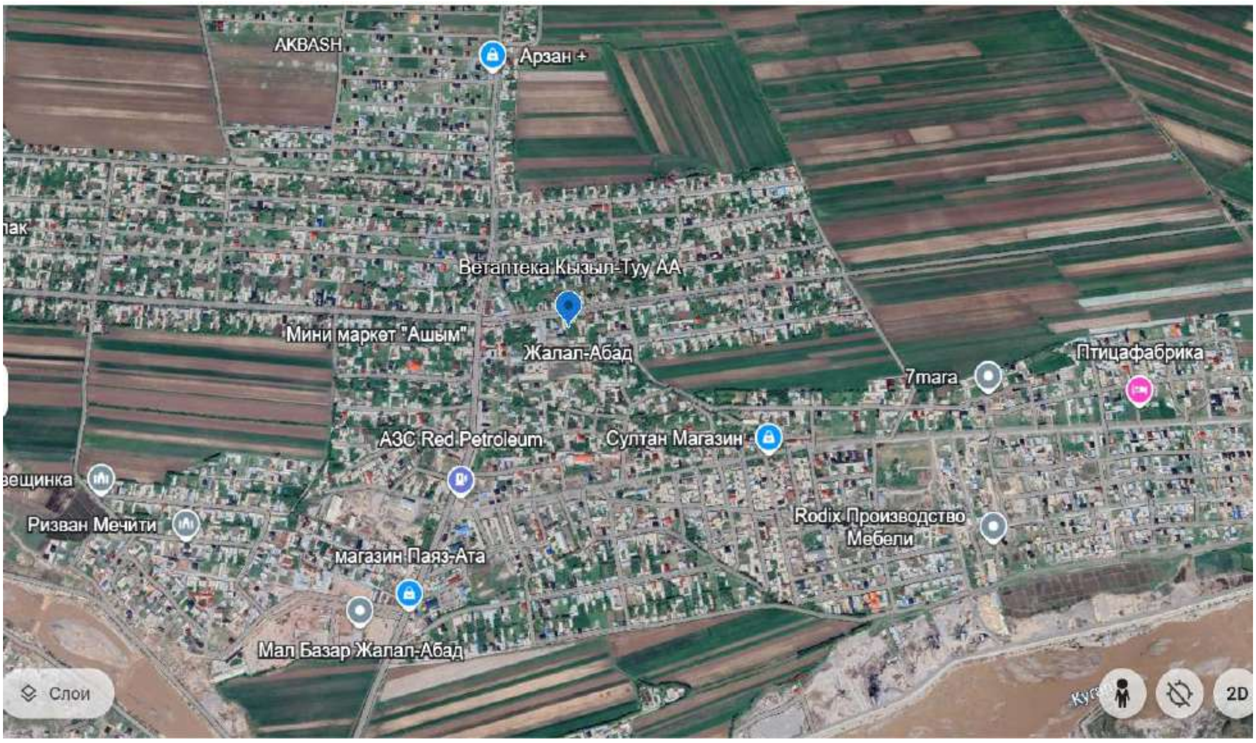

2.1.4. Климаттын өзгөрүшүнө ыңгайлашууну эске алуу менен жайыттардын абалына баа берүүнү талдоо боюнча негизги чаралары төмөндөгүлөр:

Акыркы жылдары өлкөбүздөгү климаттын өзгөрүүсү, Кызыл-Туу айыл аймагынын аймагында байкалууда: 2023-жыл кургакчыл болуп, жайы жаан-чачынсыз болуп, жогорку температура болгон. Жайыттарда чөптөр күйүп, кээ бир булактар кургап калган, мунун баары малдын продуктуулугуна терс таасирин тийгизген. 2024-жылы жаз-жай айларында жаан-чачындын көп болушу жайыттардын өсүмдүктөрүнө жакшы таасирин тийгизген, бирок, ошол эле учурда, малды жайкы жайыттарга өз убагында чыгарууда (жайыттарда чөптөрдүн кеч өнүп чыгышы) кыйынчылыктар болгон (төмөн температурадан, катуу жамгырдан, селден, бороондуу дарыялардан өтүүдөгү кыйынчылыктардан ж.б.).

Өзгөчө кырдаалдар министрлигинин маалыматы боюнча, айыл аймагында сел жүрүү коркунучу бар Көк-Арт, Алмалуу, Уч кызыл, Кара-Булак жайыт аймактары, жер көчкү түшүүсү мүмкүн болгон жерлер бар. Бул участоктордо жайыттарды пайдалануунун планын түзүүдө, Кыргызгидромет тарабынан иштелип чыккан аба ырайынын божомолун жана алдын ала эскертүү системасынын маалыматтарын колдонуудабыз.

Климаттын өзгөрүшүнө ыңгайлашуу боюнча төмөндөгү иштер аткарылат:

- Өзгөчө кырдаалдарды болжолдоого мониторинг жүргүзүүнүн натыйжалары боюнча иш-чараларды пландаштыруу (сел ташкындарына, катуу суукка жана жаан-чачынга, жер көчкүлөргө, кургакчылыкка ж. б.);
- Жайыт пайдалануучуларга климаттын өзгөрүшүнүн жайыттарга жана малдын продуктуулугуна тийгизген таасирин түшүндүрүү;

- Жайыттын сыйымдуулугуна ылайык мал жайуу планын түзүү менен, ага жылдын аба ырайы да таасир этет;
- Деградация болгон жайыттарды которуштуруп пайдалануу;
- Жайыттарды пайдалануу мөөнөттөрүн жөнгө салуу менен, эс алууну камсыз кылуу;
- Алыскы жайыттарды пайдалануу менен жайыт аянттарын кеңейтүү;
- Инфраструктураны жакшыртуу, куруу жана реабилитациялоо менен (сарайлар, көп жылдык чөптөрдү себүү, жер семирткичтерди чачуу, суу ичүүчү жайларды куруу ж.б.);
- Кышкы тоют камдоону уюштуруу, кургакчылык мезгилди эске алуу менен, тоюттун запастарын көбөйтүү;
- Климаттын өзгөрүшүнө ыңгайлашкан малдардын асылдуулугун жакшыртуу.
- Малды жайытка жайууну жана климатка ыңгайлашуу чараларын пландаштыруу менен жайыттардын абалына мониторинг жана баалоо жүргүзүү;
- Альтернативдүү ишкердикти өнүктүрүү (айыл чарба жана мал чарба продуктуларын кайра иштетүү ж.б.)

Жогорудагы белгиленген иш чаралардын негизги максаты климаттын өзгөрүшүнө жергиликтүү коомчулуктун туруктуулугун жана мал чарбачылыгынын мүмкүнчүлүгүн жогорулатуу болуп эсептелет**.**

2.2. Жер ресурстары

Айыл аймактын жер ресурстары - бул айыл өкмөтүнүн карамагында турган, айылдык конуштун ар кандай муктаждыктары үчүн пайдаланылуучу жер участоктору. Айыл өкмөтү жооптуу:

-Жер ресурстарын бөлүштүрүү жана пайдалануу;

-Алардын абалын жана эксплуатациялоонун укук ченемдүүлүгүн контролдоо;

-Жерди эрозиядан, түгөнүүдөн жана булгануудан коргоо боюнча чараларды иштеп чыгууну жана ишке ашырууну.

Жерди натыйжалуу башкаруу айыл экономикасын өнүктүрүү жана жергиликтүү жамааттын туруктуулугун камсыз кылуу үчүн маанилүү.

2.2.1. Жерлердин категориялары

Кызыл-Туу айыл аймагындагы айыл чарба жерлерин кошо алганда жер ресурстарынын жалпы аянты 43 000 га, анын ичинен жайыт аянты 23 186 га. Кызыл-Туу АА мындан тышкары, жай мезгилинде мамлекеттик токой фондунун жана коңшу ААнын жайыттары узак мөөнөттүү (УДП) пайдаланылат. Жайыттар келишимдин негизинде пайдаланылат.

9-таблица. ААнын жер ресурстары

№	ААдагы жер категориялары	Аянты, га	Стат. маалыматы боюнча аянты/га
1	Айыл чарба багытындагы жерлери	6 986	6 986
2	Калктуу конуштардын жерлери	819	819
3	Өнөр жай, транспорт, байланыш, энергетика, коргонуу жана башка максаттар үчүн жерлер	9 980	9 980
4	ӨКЖА жерлер	0	0
5	Токой фондунун жерлери	2 029	2 029
6	Суу фондунун жерлери	0	0
	Жалпы:	**19 814**	**19 814**

Билдирүү: Айыл аймагындагы бүгүнкү күндөгү жайыт аянты менен статкомдун маалымында айырмачылык болууда.

10-таблица. Айыл чарба жерлеринин структурасы

№	Жайыт жерлеринин түрлөрү	Баары,га	Анын ичинен		Анын ичинен, га		
			Сугат	Кайракы	Мам.акт боюнча	УДП	ГЛФ
1	Айдоо жерлер	3608	1944	1664	3608		
2	Көп жылдык чөптөр	1909			1909		
3	Бадалдуу-дарак өсүмдүктөрү	54			54		
4	Жайыт	21000			21000	2300	2029
5	Башка жерлери	16888			16888		
	Бардыгы:	**43459**	**1994**	**1664**	**43459**	**2300**	**2029**

Кызыл-Туу ААда төмөнкү айыл чарба өсүмдүктөрү өстүрүлөт: Буудай 584 га, арпа 384 га, беде 278,5 га, жүгөрү 300 га, эспарцет 21,4 га, картошка 0,6 га, шалы-күрүч 351,3 га, жашылча 10,62 га (өсүмдүктүн аталышы жана алардын аянты гектар менен), анын ичинен эң чоң аянтты: буудай 584 га.

Көп жылдык бактар (мисалы, бакчалар, эрозияга каршы көчөттөр, баш калкалоочу тилкелер) 54,0 ээлейт. га, алардын ичинен эң кеңири таралгандары: жаңак, долоно, мисте, алча, алма (көп жылдык чөптөр аталышы). Көп жылдык чөптөр ээлеген аянт 1909,0 га (өсүмдүктүн жаңак, долоно, мисте, алча, алма аталышы) өстүрүүгө ылайыктуу. Бадалдуу-дарак өсүмдүктөрү: 54,0 га. Башка жерлер – бул 16888 га жерлер болуп саналат (жер көчкү, суулар, сел жеген, жолдор, аң-жарлар, аска-зоолор ж.б.).

2.3. Мамлекеттик токой фондунун (МТФ) жаратылыш ресурстары

Мамлекеттик токой фондусунун жаратылыш ресурстары - бул мамлекеттик менчикте турган токой фондусунун жерлеринин чегинде турган жаратылыш байлыктарынын жыйындысы. Бул ресурстар мыйзамдар менен жөнгө салынат жана экономикалык, экологиялык жана социалдык максаттарда колдонулат.

Мамлекет токой фондусунун ресурстарынын пайдаланылышына контролдукту атайын органдар аркылуу жүзөгө ашырат. Бул ресурстар экологиялык туруктуулук, экономикалык өнүгүү жана социалдык туруктуулук үчүн маанилүү.

2.3.1. МТФ жайыттарын пайдалануу

Кызыл-Туу айыл аймагынын тургундары Кызыл-Уңкур жана Орток токой чарбасынын жайыт аянттарын пайдаланышат. Пайдалануудагы жайыт аянты 2029 га. Токой чарбасынын аймагына бардыгы болуп 9150 мал башы менен 13 жайыт пайдалануучулар чыгат.

11-таблица. Ижарага алынган МТФ жайыттары

№	Жайыттардын жерлери	Аянты, га
1	Кызыл-Уңкур	240
2	Орток	280

12-таблица. МТФ жерлеринде жаюуга болжолдонгон мал

№	Айыл	КРС	МРС	Жылкы
1	Кызыл-Уңкур	500	3500	250
2	Орток	600	4000	300

	Баары:	1100	7500	550

2.3.2. МТФ жайыттарынын абалын баалоо

Жайыттардын абалына баалоо ОГУЛдун жумушчу тобу тарабынан токой чарба адистери менен биргеликте жүргүзүлөт жана жайыттардын түшүмдүүлүгү жана сыйымдуулугу, алардын абалы аныкталат. Бул маалыматтардын негизинде токой чарбасынын жайыттарын пайдалануунун графиги иштелип чыгылат. МТФнын жайыттарынын жер фондунун абалын баалоо, ААнын жайыттары сыяктуу эле методологияны колдонуу менен жүргүзүлөт.

13-таблица. Жайыттардын абалын баалоо

Участок	Абалы	Индикатор	Сунуштар
Эчкилүү -Кара Таш	орто	Жайыттар калыбына келет	Жайыттарды которуштуруп эс алдыруу керек. Жайыттарды тосуу керек. Үрөн себүү. 5 км сүрүп жолду ондоо керек.
Уч кызыл	начар	Жайыттар калыбына келет. Тоют даярдоодо техникалар жүрөт	Жайытка барган 8 км жолду ондоо керек. Куурларды коюш керек. Жылгалардан жаан чачын болгон убакта суу топтолуп түшкөн убакта жолдор бузулуп техника жүрө албай калат. Ошондуктан 5-6 жылгаларга бетон кольцолордон көрпүрө куруш керек.
Кара-Булак	орто	Жайыттар калыбына келет	Жакынкы жайыт болгондуктан эс алдыруу керек. Жаңы уруктарды себуу керек. 9 км жолду сүрүп оңдоо керек .
Көк-Арт	орто	Жайыттар калыбына келет	Жайытты тосуу керек. 3км жолду ондоо керек.
Калдама	начар	Жайыттар калыбына келет	Жайытты эс алдыруу керек, 3 км жолду ондоо керек.
Жазкечүү	начар	Жайыттар калыбына келет	Жайытты тосуу керек 2 км жолду ондоо керек.

14-таблица. Жайыттын сыйымдуулугу

Жайыт участогу	Жайыт аянты, га	Түшүмдүлүгү кг/га	Жалпы түшүмдүүлүгүкг/га	Жээлчү коэффициент, 60%	1 ШБ күндүк керектөө, 7,5кг	Е=Д/ жайытка чыгуу күнү	Жайыттын сыйымдуулугу, ШБ
	А	Б	В=А*Б	Г=В*0,6	Д=Г/7,5	Е	Ж=Д/Е
Эчкилүү - Кара Таш	1523,03	760	1157502,8	694501,68	92600,224	120	772
Уч кызыл	6523,61	367	3157913,89	1894748,334	252633,1112	245	1031
Кара-Булак	7696,58	367	2824644,86	169474786,916	225971,5888	245	922
Көк-Арт	5726 36	760	4352033,6	2611220,16	348162,688	120	2901
Калдама	1353,97	760	1029017,2	617410,32	82321,376	90	915
Жазкечүү	362,45	760	275462	165277,2	22036,96	120	184
Баары:	**23186**						

15-таблица. Мал жаюу графиги

Жайыт участогу	Пайдалануу мезгили боюнча жайыттын түрү	Аянты, га	Мал жаюу мезгили
Эчкилүү -Кара Таш	жайлоо	1523,03	15-майдан 15-сентябрга
Уч кызыл	жаздоо жайлоо	6523,61	1-апрелден 1-декабрга

Кара-Булак	жаздоо жайлоо куздоо	7696,58	1-апрелден 30-майга чейин, 1-сентябрдан 1-
Көк-Арт	жайлоо	5726,36	1-июндан 1-сентябрга
Калдама	жайлоо	1353,97	1-июндан 1-сентябрга
Жазкечүү	жайлоо	362,45	1-майдан 1-сентябрга

2.3.3. МТФ жайыттарын башкаруу

МТФ жайыттарын комплекстүү башкаруу үчүн айыл өкмөттөр менен токой чарбасынын ортосунда МТФнын жаратылыш ресурстарын биргелешип башкаруу боюнча Меморандум түзүлөт.

2.4. Токой ресурстары

Токой ресурстары-бул ар кандай экономикалык, экологиялык жана социалдык муктаждыктар үчүн колдонула турган токойлордо табылган жаратылыш байлыктарынын жыйындысы. Аларга жыгач гана эмес, токой экосистемасынын башка компоненттери, мисалы, өсүмдүктөр, жаныбарлар дүйнөсү, топурак, суу жана климаттык функциялар кирет.

2.4.1. МТФ токойлору жөнүндө жалпы маалымат

2024-жылга карата Кызыл-Туу АА мамлекеттик токой фондунун (МТФ) чарбасынын аймагында Кызыл-Туу АА боюнча 2029 токой аянты катталган. Кызыл-Туу Айыл аймагынын жашоочулары Базар-Коргон районунун Кызыл-Ункур жана Сузак районунун Орток токой чарбасы менен мал багуучулар жеке келишимдин негизинде токой фондусун жерлерин пайдаланышат. Жергиликтүү тургундардын айтымында, жерди пайдалануу абдан интенсивдүү. Бул колдонулган жыгач эмес токой продуктыларына терс таасирин тийгизет.

№	МТФнын жерлери	Аянты,га	Кой	Уй	Жылкы	Малчылар
1	Кызыл-Уңкур	240	3500	500	250	6
2	Орток	280	4000	600	300	7
Баары:		**520**	**7500**	**1100**	**550**	**13**

520 га баары ижарага алынган жерлер

16-таблица. Токой чарбасынын жерлерин пилоттук бөлүштүрүү жөнүндө маалымат

№	Жерлердин түрлөрү	аянты, га	№	Жерлердин түрлөрү	аянты, га
1	**МТФ жерлеринин жалпы аянты, анын ичинен:**	**2029**			
2	**Токой жерлери:**		3	**Токой эмес жерлер:**	
	Токой каптаган аянттар:	**1570**		Сугат айдоо жерлери	0
	Анын ичинен токой	1325		Кайракы жерлер	0
	Токой эмес аянттары:	**459**		Чөп чабык	0
	Не сомкнувшиеся л\к			Жайыт	257
	Питомниктер жана	4		Бакчалар	
	Редины			Усадьбы	
	Гари и погибшие насаж.	10		Саздак жерлер	1
	Кыйылган аянттар			Жолдор	34
	Ачык жана бош жерлер	445		Суулар	5
	Жалпы токой эмес жерлер	**459**		Кумду жерлер	27
	Бардык токой жерлери:	**2029**		Башка жерлер	130
				Бардык токой эмес:	**459**

2.4.2. МТФ жана ӨКЖА кирбеген токойлор жөнүндө маалымат

2024-жылга карата айыл аймагынын аймагында мамлекеттик токой фондусуна жана өзгөчө корголуучу аймактарга кирбеген 2029 га токой аянттары бар.

Кызыл-Туу АА Кара-Көл, Кызыл-Алма, Алчалуу, Кара-Инген,Талаа-Булак, Ак-Булак айылдарында бак-дарактарга - ак чечек алча,жангак, жапайы алма, мисте- момолу момо жемиштерге, ал эми бадалдуу дарактарга – караган, шилби, табылгы, каргат, кожогат, моюл өсөт.

- Учурда Абалы туруктуу, жыл сайын куураган жок болгон аянттар жергиликтуу тургундар тарабынан калыьына келтируу иштери жургузулуп турат. АА тарабынан коншу токой чарбаларынын питомниктеринен жаны кочоттор отургузулат. Мал жандын коптугунон коргоо тосмолору жоктугунан мал жакдыктар тарабынан зыянга учуроо көйгөйлөр бар.
- Бактын түрлөрү: Пайдаланышы- аталган момо дарактардан жемиштери ар кандай варенье жасоо,кургатып пайдалануу, дарылык пайдалануу, озгочо жанагак токойлорунан басымдуулук кылат. Ал эми жапайы алма менен алчаны Жалал-Абад шаарындагы ишкерелер тарабынан сатып алынат да, жергиликтүү калк киреше табышат.
- Жакшыртуу чаралары: Келечеги - Токой фондунун жерлери айыл тургундарына келишимдин негизинде тургундарына берилет. Келишимдин негизинде жерлердин ижара акылары алынат, Кошумча көчөттөрдү тигүү милдетттендирилет. Өзгөчө Талаа-Булак айылында 2га мисте тааласын кенейтүү пландалууда. Атайын коргоо тосмолору менен тосуп коргоого алуу зарыл. Токойлорду коруй турган ыктыярдуу жашоочуулар менен келишимдер түзулүп коруруга алынып турат. Токойго зыян келтирген жарандарга карата чаралар көрүлүп келет.

Айыл аймагынын аймагында жайгашкан МТФ жана өзгөчө корголуучу жаратылыш аймактарына кирбеген токойлорду башкаруу боюнча жана айыл өкмөтүнүн мүмкүнчүлүгүн каралат.

2.5. Суу ресурстары

Айыл аймактын суу ресурстары - бул жергиликтүү калктын чарбалык, айыл чарбалык, турмуш-тиричилик жана экологиялык муктаждыктары үчүн пайдаланылуучу айылдык конуштун аймагында жайгашкан суу объектилеринин жыйындысы.

2.5.1. Суу ресурстарынын курамдык бөлүктөрү

Суу ресурстарын башкаруу жана сактоо биздин милдетибиз. Бул алмаштырылгыс ресурс, ал жашоону камсыз кылат, экосистемаларды азыктандырат жана экономиканы бекемдейт. Кызыл-Туу айыл аймагынын аймагында Көк-Арт, Кызыл-Үнкүр, Кашка-Суу дарыялары Ачы суусу агат, Кара-Көл, Кочкор-Ата көлдөрү жайгашкан, жасалма мөңгүлөр жок. Ар бир жайыт участоктордо табигый булактар бар. Булактардан адамдар жана малдар суу ичишет. Булак суулар агып кетет. Мисалы : Кочкор-Ата мал суу ичүүчү суу системасы, Талаа-Булак, Шатрак, Осунбек-Булак мал суу ичүүчү каптажтар курулган жана пайдаланып жатат.

Суу ресурстарындагы көйгөйлөр:

1. Суу ресурстарын айылдар арасында бөлүштүүрүнү пландоо жана уюштуруу;
2. Гидрологиялык, кар көчкү, жер үстүндөгү суулардын булгаанышына байкоо жүргузүү;
3. Калктуу конуштардын жана объекттердин аймактарын селден жана суу ташкындарынан коргоону, селден коргоочу курулмаларды курууну камсыз кылуучу иш-чараларды жүргүзүү, инженердик курулмаларды эксплуатациялоону камсыздоо;

4. Бассейндердин алкагында суу ресурстарын башкаруунун туруктуу системасын түзүү үчүн жергиликтүү деңгээлдерде чечимдерди кабыл алууну камсыз кылуу.

2.6. Биотүрдүүлүк

Кызыл-Туу АА жайыттардын жана токойлордун аймагында төмөндөгүдөй дары-дармек, эндемикалык өсүмдүктөр өсөт: Ромашка, алгы, кийик от, кымыздык, ак пияз, сарымсак, чүкүрү, ышкын. Кашкулак , суур, кирпи, кекилик, таш бака, улар, кийик, аюу, карышкыр, коен, талаа тоок.

Биологиялык ар түрдүүлүктү сактоонун пайдасы: Биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо бул жөн гана түрлөрдү жана экосистемаларды коргоо эмес, бул биздин келечегибизге салынган инвестиция. Биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо көптөгөн артыкчылыктарды берет, анын ичинде:

- Жергиликтүү калк дары-дармек өсүмдүктөрүн жана долононун гүлүн чогултуп, атайын кургатып, чай катары пайдаланууга болот.
- Дары-дармек өсүмдүктөрүн көзөмөлсүз чогултуунун натыйжасында сасык матар өсүмдүктөрү дээрлик жок болуп кетти. Аймакта мурда көп болчу, азыр алар дээрлик жок болуп кетүү куркунучунда.

3-БӨЛҮМ. МАЛДЫН САНЫ ЖАНА АЛАРДЫН ЖАЙЫТ ТОЮТУНА БОЛГОН КЕРЕКТӨӨСҮ

3.1. Шарттуу малдын башы

Кызыл-Туу АА жыл сайын жылдын аягында айыл башчылар, жеке ветеринардык адис жана айылдагы активдүү адамдардын катышуусу менен малдын эсеби жүргүзүлөт. 2024-жылдын 1-январына карата Кызыл-Туу ААда 27392 ШБ катталган. (13-таблица). Тургундар малдардын бир нече түрүн кармашат: Уй, жылкы, кой, эчки кармашат. Негизги малдар ири мүйүздүү малдар -10432, жылкылар- 3721, майда жандыктар шарттуу -13240 малды түзөт. Негизинен жергиликтүү фермерлер сүт жана эт өндүрүү үчүн жергиликтүү породаларды багышат. Ошондой эле, эт багытындагы кой-эчкилерди кармашат. Сүттөр, сүт жыйноочулар аркылуу сатылат.

17-таблица. Малдын саны жана түрлөрү боюнча тоют керектөөсү

№	Малдын түрү	Саны	Коэффициент	ШБ	Күнүмдүк керектөө 7,5 кг/күн	КЗ күнүмдүк керектөөсү
1	Бодо мал	7027	1	7027	7,5	52702,5
2	Жаш бодо мал	4864	0,7	3404	7,5	25530
3	Майда жандык	66200	0,2	13240	7,5	99300
4	Жылкы	2762	1	2762	7,5	20715
5	Тай, кулун	1370	0,7	959	7,5	7192,5
Баары:				**27392**		**205440**

Кызыл-Туу АА жайыттарында 76 малчы мал жаят, анын ичинен 50 пайыз малы бөлөк айыл өкмөттөрдөн келген малдар. 76 малчынын жарым малы бөлөк жактан келген малдар. Кызыл-Туу АА жайыттарында 8023 шарттуу малдын башы багыла турган болсо, факты боюнча 27392 шарттуу малдын башы багылууда, демек бул жайытта малдын саны 3,5 эсе көп жайылууда.

18-таблица. Малчылар аркылуу жайлоого чыккан малдын жалпы саны

№	Малчынын аты-жөнү	Малчынын дареги	КРС	МРС	Жылкы	Топоз	Төө	Эшек

1	Эшенов Арзы	Шатрак		1020	7			2
2	Бакиров Өсөр		23	784	11			2
3	Кулушев Акыл	Ак-Булак	110	1200	29			3
4	Муратов Кулчоро	Таштак		980				
5	Борбиев Элдияр	Таштак		801	2			
6	Камалов Нусупбек	Ак-Терек		640				
7	Мамытов Кененбай	Акчалуу		402				
8	Эшенов Чынгыз	Ак-Баш	138					
9	Рахманов Акылбек	Алмалуу		1800				
10	Эрматов Тазабек	Акчалуу	12	951	18			
11	Абдраимов Айтали	Алмалуу	150	1300	80			
12	Толонбаев Мукаш	Акчалуу	15	85	30			
13	Газыев Толубай	Алмалуу	46	1200				
14	Калыков Бакай	Алмалуу	38	830				
15	Бекен уулу Совет	Алмалуу	42	630				
16	Калмаматов Усон	Талаа-Булак	260					1
17	Апышов Улан	Талаа-Булак	76	901	2			
18	Оморов Таир	Талаа-Булак	80	800	12			2
19	Айтали уулу Эламан	Алмалуу		1260	15			
20	Маматов Марат	Акчалуу	74	1200	2			1
21	Мырзакасымов Арзыкул	Акчалуу		1150				
22	Газыбекеов Жакып	Таштак	68	1260	2			
23	Жусупбаев Калил	Акчалуу	84	1060	18			
24	Калмаматов Мирлан	Талаа-Булак		3800	2			1
25	Юнусов Акыл	Талаа-Булак	7	300	12			
26	Аданов Узакбай	Алмалуу	160	957				
27	Тыныч уулу Чубак	Талаа-Булак	24	810	18			
28	Камытов Медербек	Алмалуу		1210	7			2
29	Камытов Таирбек	Алмалуу		1340	8			
30	Кокоев Кадырбек	Ак-Терек		780	2			
31	Камалов Замирбек	Ак-Терек	220		2			
32	Жороев Майсал	Ак-Терек		950	2			2
33	Камалов Азиз	Ак-Терек	260		3			
34	Калымбетов Орозбай	Ак-Терек	170	1400	4			2
35	Ибрагимов Кайратбек	Ак-Терек	217		3			
36	Камалов Афтандил	Ак-Терек		605	2			
37	Камалов Мирлан	Ак-Терек	160		3			1
38	Ибрагимов Мурзаьек	Ак-Терек		1200	2			
39	Ибрагимов Асилбек	Ак-Терек	250		2			
40	Карагулов Жаныбай	Ак-Терек	270		4			2
41	Ураимов Нурбек	Ак-Терек	95					

42	Боронбаев Калил	Ак-Булак	86		1			
43	Калымбетов Абдуманап	Ак-Терек	150	1250	2			2
44	Ураимов Мырзабек	Ак-Терек		800				
45	Калымбетов Абдумиталип	Ак-Терек	86	1150	2			3
46	Калымбетов Кылыч	Ак-Терек		1310				
47	Аталов Мирлан	Ак-Терек	78	1200	2			
48	Орозов Эрнист	Ак-Терек	218					2
49	Сартов Улук	Алчалуу	58	110	12			
50	Турков Максат	Алчалуу		850	78			
51	Сатыбалдиев Нурсултан	Ак-Булак	25	200	1			2
52	Иманов Дуйшон	Ак-Терек	130	1150	2			
53	Мамаев Буркут	Алчалуу		1340	4			
54	Машаев Мурзакул	Ак-Терек		1260	2			
55	Мусакулов Шамил	Ак-Булак		1350				3
56	Пиримкулов Болон	Сок-Таш	18	450				
57	Абдулбапов Туголбай	Ак-Булак	6	260				
58	Мусаев Базан	Ак-Булак		410				1
59	Кубатов Алтынбек	Шатрак	46	440	3			
60	Исмаилов Артык	Сок-Таш		650	2			
61	Кадыров Осмон	Сок-Таш	140	850	8			3
62	Жумабаев Маданбек	Сок-Таш	56	950	2			
63	Садыков Улан	Кара-Көл	12	160	14			
64	Газыбеков Закир	Кара-Көл	8	180	18			1
65	Жанашов Нурмамат	Алмалуу	176		3			
66	Торобеков Токтогул	Ак-Терек		1400	13			3
67	Бегимкулов Бактыбек	Ак-Терек		850				
68	Жороев Замирбек	Ак-Терек		1300				2
69	Дуйшеев Мавлян	Сок-Таш		704	2			
70	Абакиров Замир	Сок-Таш	156	1400	13			2
71	Шамшиев Абдуманап	Сок-Таш		1250	18			
72	Апиев Исраил	Орто-Азия	116					1
73	Карабеков Курстан	Ташбака	160	557	13			
74	Атчабаров Нурбек	Шатрак	8	861	2			
75	Баймуратов Эркин	Шатрак		160	6			
76	Зыпаров Мунарбек	Шатрак		850				2
	БААРЫ :		**4782**	**59258**	**527**			46

3.2. 5 жылга болжолдонгон шарттуу малдын саны жана тоютка болгон керектөө

2020-2024-жылдарга малдардын ар кандай түрлөрүнүн өсүү темпинин негизинде малдардын санынын өсүү болжолуна талдоо көрсөткөндөй, орточо жылдык өсүш 5%

экендигин көрсөттү, 2030-жылга карата 1,7% түзөт. 21224 ШБ 347,125,950 тонна кургак затты талап кылат.

19-таблица. Малдын саны жана түрлөрү боюнча малдын тоют керектөөсү

№	Малдын түрү	Малдын түрү боюнча жылдык орточо өсүү маалыматтары				
		2022	**2023**	**2024**	**2025**	**2030**
1	Бодо мал	6200	6820	7027		
2	Жаш бодо мал (1 жашка чейин)	2500	2750	3404		
3	Майда жандык	10600	11700	13240		
4	Жылкы	2200	2440	2762		
5	Кулун, тай	680	755	959		
Жалпы ШБ:		**22180**	**24465**	**27392**	**30131**	**48526**

Кызыл-Туу АА малдын санынын орточо өсүүсү 2022-2024 жылы, жылына 10-11 пайыз түздү. Эгерде ушул өссүш менен барсак 2030-жылга 48526 ШБ тузөт. Демек 2024-жылдын ШБнан 2030-жылы 1,7 эсеге көбөйөт. Демек бүгүнкү күндөгү биздин жайытка келген малдардын 40 пайызы башка жактан келген малдар. Жайытыбызды сакташ үчүн сырттан келген малдардын баарын токтотушубуз керек. Экинчиден өзүбүздүн малдарды сандан сапатка өткүрүшүбүз зарыл. Бул үчүн жасалма уруктандырууну колго алуу зарыл.

3.3. Сезонго жараша жайыттарда жана жайыттардан башка жерлерде тоюттун көлөмү

20-таблица. Сезонго жараша жайыттарда жана жайыттардан башка жерлерде тоюттун көлөмү

Сезон	Жалпы аянты	жайыттарда			Жайыттардан башка жерлерде			Бардык дүң жыйым КЗ/кг	Жээлчү КЗ 50-60%
		Аянты, га	Түшүмдүү-лүгү	Дүң жыйым, кг	Аянт, га	Түшүмдүү-лүгү КЗ кг/га	Дүң жыйым, кг		
Жаздоо-Жайлоо-Күздөө	14583	14583	498	7262334	3608	200	7216000	15246268	9147760
Жайлоо	8603	8603	760	6538280				6538280	39230
Баары	**23186**	**23186**						**21784548**	**9186990**

Ар бир жайыттын орточо түшүмдүүлүгү (жайыттарда жана жайыт участокторунан башка жерлерде тоюттун болушун сезон боюнча эсептөөдө жана талдоодо) жеткиликтүү тоютту баалоо жана аныктоо үчүн, ар бир чарчы метриндеги кургак зат таразага тартылат. Жайыттарда мал жаюунун жол берилген ченемдери орто эсеп менен 50-60% түзөт.

3.4. Даярдалуучу тоюттун көлөмү

Даярдалган тоюттун түшүмү 2024-жылдын статистикалык маалыматынын алынды.

21-таблица. Даярдалган тоют (мисалы)

№	Тоюттун түрү	Айдоо жерлеринин аянты,га	Түшүмдүүлүк, кг/га	Дүң жыйым, кг	Малды байлап багуу, ШБ
1	Беде	278,5	7000	1949500	
2	Эспарцет	21,4	6000	128400	
3	Саман (арпа)	384	1500	576000	
4	Саман (буудай)	584	1700	992800	
5	Жүгөрү пая (силос)	300	30000	9000000	
Бардыгы:		**1567,9**		**12646700**	**27392**

3.5 Тоют балансы

Малдын даярдалуучу жана жайыт тоютуна болгон муктаждыгы. Колдо болгон малды тоют менен талаптагыдай камсыз кылуу үчүн даярдалган жана жайыт тоюттарына малдын муктаждыгын билүү зарыл.

22-таблица. Малдын жайытка жана даярдалган тоютка болгон муктаждыгы (КЗ)

Тоют түрү	Малдын тоютка болгон муктаждыгы, кг (кармоо убакытысы*7,5кг)	Бар болгон тоют, кг	Тоют менен камсыз болуу, кг
Жайыт тоюттары	49414050	13073008	-36341042
Жыйналган тоют, сенокосту кошуу керек	24652800	12646700	-12006100

Айыл аймагынын жайыттарында малдар 270 күн кармалат. Айыл аймагында бордоп семиртүү жолу менен 500 ШБ багылат.

Тоютка болгон муктаждыкты аныктап, жыл жана сезон боюнча тоют балансын аныктоо зарыл, бул маалыматтарды 22-таблицадан көрүүгө болот. Айыл аймагында жайыттагы тоюттар болгон малдын 74%ын гана жаюуга болот экендигин көрсөттү. Ал эми кышка даярдалуучу тюот, колдо богон малдын 50%ына жетээрлиги аныкталды.

Жайыттардын түшүмдүүлүгүн жана малдын тоютка болгон муктаждыгын талдоо, айыл аймагында жазгы жана жазгы жайыт тоюттары менен жетишсиз камсыз болгондугун көрсөттү. Малды жайлоодо тоют менен камсыз кылуу үчүн зарыл болгон өлчөмдөгү тоют даярдалат. Айыл аймагынын ар бир жашоочусуна жер үлүштөрү түрүндөгү айдоо жерлери мал багуу үчүн жетиштүү көлөмдө бөлүнгөн.

3.6. Малдын асылдуулугун жакшыртуу

Кызыл Туу айыл аймагында малдын асылдуулугун жакшыртуу 65 кожолуктардагы 87 уйларды иш жүзүндө уруктандыруу жолу менен жүргүзүлдү. Маалыматтарды 20 таблицадан көрүүгө болот «Айыл чарба жаныбарларын жасалма уруктандыруу»

23-таблица. Малдарды жасалма жол менен уруктандыруу

АА	Асыл	Жасалма	Уруктанган малдар,	Бодо малдын

аталышы	тукум мал 01.01.24г., (уйлардын саны)	уруктандыруу пункту, шт		(баш)		үрөндүк материалы
		ачылган	иштеп жатат	уруктанган	тукум	
Кызыл Туу	87	1	1	87	Голштейн, швидс Симментал Ала Тоо	Голштейн, швидс Симментал Ала Тоо

Кызыл-Туу АА боюнча 87 мал жасалма уруктандырылган. Анын төлү 42 баш музоо алынган.

23-таблицага ылайык «Малдарды жасалма уруктандыруу» иштеп жаткан 1 жасалма уруктандыруу пунктунан, 87 баш уйлар уруктандырылды, төл 61 башты түзөт. Ошонун негизинде, малдын тукумун жакшыртуу планын түзүп, асыл тукум малдын сапаттуу үрөндүк материалы менен жасалма уруктандыруу пункттарын уюштуруп, асылданган малдарды көбөйтүү зарыл.

Кызыл Туу АА да 6902 уйдун 50%ы саан уй деп эсептесек, 3451 уйдан күнүнө 6 литрден сүт саалса, күнүнө 20706 литр сүт саалат. Уйдун сүт саалуу күнү 7 ай (210күн) деп эсептесек, жылына 4 348 260 литр сүт саалат. Бир уй жылына 1260литр сүт саалат.

Кызыл Туу ААда 6902 баш уйлар жана 4898 жаш бодо малдар катталган. 1 баш күнүнө 0,2кг салмак кошсо, 1 жылда 73 кг салмак кошот. Ал эми жаш бодо мал күнүнө 0,35кг салмак кошсо, жылына 128кг салмак кошот.

Малдын сүт жана эт өндүрүмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн малдарды жасалма уруктандыруу жолу менен малдардын асылдуулугун жакшыртууу керек. Биздин аймакта климаттык шартка адаптацияланган С иментал, Ала Тоо жана швиц породаларынын уруктарын алып келип көбөйтүү керек. Ал эми эт багытында абердин-ангус породаларын көбөйтүү керек.

Малдарды асылдандырууда тоют базасын чыңдоо багытында иш чараларды жүргүзүү зарыл. Чыктуу тоют даярдоо багытында силос жана сенаж тоюттарын даярдоо зарыл.

Бул иштерди аткаруу үчүн муниципалдык ишканаларга кайра бөлүштүрүү фондунун жерлеринен жер аянттарын бөлүп берип, беде жана жүгөрү аянттарын кеңейтүү керек.

Долбоордун алкагында, жумушчу топтун сунушу менен 4 мобилдик жасалма уруктандыруу пункттарын ачып, тиешелүү жабдуулар жана сапаттуу уруктар менен камсыздоо багатында иш алып баруу зарыл.

Малдарды асылдандыруу менен малдан көбүрөөк пайда табууга үндөө багытында иш аракеттерди жүргүзүү керек.

№	Иш чара	Мөөнөт	Индикатор	Күтүлүүчү натыйжалар
Сүттү иштөтүү боюнча сунуш				
1	Сүт багытындагы ири мүйүздүү малдардын санын көбөйтүү	2025-2030	Жасалма уруктандыруу жолго салынат	Фермерлер менен сүт иштетүүчүлөрдүн ортосунда түз байланыш пайда болот.
2	Сүттүү сактоо үчүн муздаткыч танкерлерди алуу менен сүт чогултуу стационардык пунктун ачуу	2025-2028-жж	Сүт өндүрүүчүлөр жамааты түзүлөт	Сүттү кайра иштөөтүү менен элдин жашоо шарты оңолот
Жасалма уруктандыруу боюнча сунуш				
1	Жасалма уруктандыруу пунктарын Мундуз, Орто-Азия, Сок-Таш, Ак-Баш	2025-жыл	Жасалма уруктандыруу пункттарын ачуу	Жасалма уруктандырууну кеңири киргизүү жана

	айылдарына, 4 жерге ачуу		менен элге шарт түзүлөт.	асыл тукум мал чарбачылыгы өнүгөт. Сүт багытындагы породаны тандоо мүмкүнчүлүгү түзүлөт.
2	Уруктандырууга керектүү шаймандар менен камсыздоо (сосудюар, ж.б.)	2025-жыл		Айыл өкмөт, ветеринар кызматы, МИ
3	Керектүү адистерди даярдоо (Техник асиминаторлорду окутуп даярдоо)	2025-жыл	Маалымат алуу	Айыл өкмөт, ветеринар кызматы, МИ
4	Эт багытындагы малдарды көбөйтүү (жасалма уруктандыруу, эт багытындагы малдарды сатып алуу)	2025-2028-жж	Жайыттарды жакшыртуу жана такырланууга жол бербөө үчүн породалуу малдардын уруктандыруу колго алынат.	Элдердин жашоо экономикалык жактан жогорлайт
5	Мал союу боюнча заманбап технологиялык базанын жоктугу эт тармагын өнүктүрүүгө тоскоолдук болууда.	2025-2026-жж	Мал союу боюнча заманбап технологиялык база курулат	Эт тармагында этти өндүрүүнүн, кайра иштетүүнүн жана сатуунун олуттуу көлөмү, айрыкча жеке ишкерлерде мыйзамдаштырылат.
6	Бодо малды туура багуу жана тоюттандыруу багытында фермерлерди окутуу	2025-жыл	Фермерлер жетишерлик билимге ээ болушат	Фермерлер үчүн керектүү маалыматтар берилет
7	Бордоп семиртүүчү фермалардын санын көбөйтүү жана тоют базасын жакшыртуу	2025-жыл		Жашоочулардын малдарды туура тоюттандырууга көп кызыгызуу артат
Тоютту даярдоо боюнча сунуш				
1	Өндүрүлгөн өсүмдүктөрдөн сапаттуу балансташтырылган аралашма тоютту гранулдап даярдоочу цех ачуу.	2025-2026-жж	Ачылган цехте малдын өсү физиологиялык өзгөчөлүгүнө, багуу багытына жараша рационго ылайык комби корма даярдалып фермерлерге сунушталат.	Жашоочулардын малдарды туура тоюттандырууга көп кызыгызуу артат
2	Туруктуу ишти алып баруу үчүн айыл чарба кооперативи уюштурулусу керек.	2025-ж	Тоют даярдоо үчүн айыл чарба коммерциялык кооперативин түзүү	Малдарга болгон тоюттун рациону жакшырат
3	Тоют даярдоо үчүн жер аянтарын көбөйтүү	2025-ж	Мамлекеттик фондун жерлеринен фермерлерге жер аянттарын көбөйтүп берүү. Сүттү, эттүү малдарды кармоо үчүн силос, синаж өндүрүү үчүн жүгөрү, беде, рапс, эспарцент эгилген аянтарын көбөйтүү	Өндүрүлгөн продукцияны кайра иштетип, комбикорма жасоочу керектүү шаймантар (оборудованиелер) орнотулат

3.7. Эпизоотияга каршы иш-чаралардын планын иштеп чыгуу

ФКМИ жана ЭЭБдин веб-сайттарында жайгашкан расмий маалыматтын анализине таянсак, жаныбарлар дагы да болсо жугуштуу ылаңдардан жабыркап келишет. Алардын кесепетинен малдын азыктуулугу төмөн болуп, мал чарбачылыгына көз каранды болгон үй бүлөлүк бюджетти толуктоодо фермердик чарбаларга жана үй чарбаларына олуттуу экономикалык зыян келтирилүүдө. Мындай абал бир катар жугуштуу жана инвазивдик ылаңдардын козгогучтарын өрчүтүүгө шарт түзгөн региондордун табигый-климаттык шарттарынын өзгөчөлүгүнө, жаныбарларды багуу жана кармоо талаптардын бузулгандыгына байланыштуу.

Жүргүзүлгөн анализге көңүл бурсак, айрым жугуштуу ылаңдарга чалдыгуу дээрлик жок экендиги көрүнүп турат, андыктан аларга каршы алдын ала пландуу иш-чаралар Кызыл-Туу айыл аймагында туура жолдо бараткандыгынан кабар берет

Малдардын ээлерин жана малдардын ден соолугун коргоо боюнча ветеринардык кызмат көрсөтүүчү ветеринардык адисти сурамжылоо, ошондой эле лабораториялык анализдин жана ушул айыл аймактагы мамлекеттик ветеринардык кызматтын отчетторун изилдөөнүн жыйынтыктары бул айыл аймактын аймагындагы мал айрым жугуштуу ылаңдар менен аз санда ылаңдап тургандыгын көрсөтүп турат. Бул ылаңдардын ичинен бодо малдын бруцеллозу жыл сайын катталып турат. Мындан тышкары, табигый очоктору бар же жаныбарларды тоюттандыруу жана багуу эрежелери бузулганда пайда болуучу бир катар жугуштуу ылаңдар да кездешет. Алардын алдын алуу үчүн белгиленген пландуу иш-чараларды өткөрүү талап кылынат. Сузак районундагы Кызыл-Туу айыл аймагынын малдардын ден соолугун коргоо планы ушулардын баарын эске алуу менен түзүлдү.

Райондук ветеринария башкармалыгы менен биргеликте ветеринардык дарыгер тарабынан иштелип чыккан, айыл өкмөтү тарабынан бекитилген эпизоотияга каршы иш-чаралардын жылдык пландын негизинде иш алынып барылат.

Бекитилген план тиркелет.

“БЕКИТЕМИН ”

Кызыл-Туу айыл өкмотуннун
башчысы М Ч Омурзаков
“ 10 ” 01 2024 г.

Кызыл-Туу айыл окмоту боюнча айыл чарба малдарынын уй канаттууларын уй жаныбаларынын жугуштуу ооруларына каршы алдын ала жургузулунуучу иш чаралардын 2024-жылга карата
ПЛАНЫ

№	Иш-чаралардын аталышы	2024-жылга	Анын ичинен кварталдык			
			I	II	III	IV
	Жылкылар					
1	Бруцеллез оорусуна текшеруу	180	50	50	20	60
2	Сибир жарасына каршы эмдоо	2250	200			1200
3	Параскаридозго каршы дарылоо	2000	1000	700	400	950
4	Гельминттерге текшеруу	150	15	55	5	75
5	Пастереллезго каршы эмдоо	680	40	200	40	400
	Ири муйуздуу малдар					
1	Бруцеллез оорусуна текшеруу	4900	3000			1900
2	Туберкуллез оорусуна текшеруу	430	100	100	100	130
3	Гельминттерге текшеруу	40	20	150		20
4	Сибир жарасына каршы эмдоо	11590	8000		1000	2590
5	Шарп оорусуна каршы эмдоо	11000	11000		11000	
6	Карасан оорусуна каршы эмдоо	3000	500	1000	500	1000
	Майда жандыктар					
1	Гельминттерге текшеруу	70		35		35
2	Сибир жарасына каршы эмдоо	60000	40000			20000
3	Чечек ыланына каршы эмдоо	60000	20000	20000		20000
4	Гельминттерге каршы дарылоо	50000		26000		24000
5	Бруцеллез оорусуна текшеруу	300	150		150	
	Ит мышыктар					
1	Бруцеллез оорусуна текшеруу	10	5	5		
2	Гельминттерге каршы дарылоо	2056	2056	2056	2056	2056
3	Кутурма оорусуна каршы эмдоо	2500	1500	500		500
4	Жолбун иттерди атып жок кылуу	300	150			150
	Уй канаттуулар					
1	Чума оорусуна каршы эмдоо	41686		20000		21686
2	Ла-Сотта эмдоо	20000		10000	10000	
	Бардык иш чаралар					
	Залалсыздандыруу					
1	Сибир жарасынын очокторун	504 м²		252 м²		252 м²
2	Залалсыздандыруу					

Ветеринария боюнча башкы адис **М . Мурзаев**

4-БӨЛҮМ. ЖАЙЫТТАРДЫ БАШКАРУУ ЖАНА ПАЙДАЛАНУУ, АЛАРДЫ ЖАКШЫРТУУ ЖАНА КАЛЫБЫНА КЕЛТИРҮҮ БОЮНЧА 5 ЖЫЛГА ЧЕЙИНКИ МЕЗГИЛГЕ АДАПТАЦИЯЛЫК ИШ-ЧАРАЛАРДЫН ОРТО МӨНӨТТҮҮ ПЛАНЫ

4.1. Фокус-топтун жыйынтыгы боюнча жайыт пайдалануучулардын муктаждыктарын баалоону талдоо*

Көйгөйдү аныктоо. СИНС методдору менен айылдардын жалпы чогулуштарында жана жыйындарында төмөнкү артыкчылыктуу багыттар аныкталган, аларды чечүү климаттын өзгөрүү шарттарында адаптациялоого жана туруктуу өнүгүүгө мүмкүндүк берет

24-таблица. Абалды баалоо анализи

№	Көйгөйлөр	Иш чаралар	Күтүлүүчү натыйжалар
Токойлорду жана жайыттарды башкаруу жана пайдалануу боюнча			
1	Эчкилуу-Кара Таш, Үч Кызыл, Кара-Булак, Көк-Арт, Калдама, Жазыкечүү участоктордо деградациянын белгилери байкалды	Жайыттардын абалына мониторинг жүргүзүү жана баалоо	Деградациянын себептери аныкталып, алардын алдын алуу боюнча чаралар белгиленди
2	Которуштуруп жаюунун бузулушунун натыйжасында Эчкилуу-Кара Таш, Уч Кызыл, Кара-Булак, Көк-Арт, Калдама, Жазыкечүү участоктордо ашыкча мал жаюу байкалган.	Сезондук ротацияны жакшыртуу жана эс алуу менен жайыт системасын жакшыртуу	Сезондук которуштуруп айдоону киргизүүнүн натыйжасында жакынкы жайыттар жайында толугу менен эс алат, анын натыйжасында чөптүн багы калыбына келтирилет
3	Ышкырты, Кара-Көл, Ак-Таш, Кочкор-Ата, Ташбака, Ак-Терек, Чыны-Булак участкалардагы ротацияны бузгандыктан малдын көп жайылышы байкалууда	Жайыттардагы сезондук ротацияны жакшыртуу жана эс алдыруу менен мал жаюу системасын жакшыртуу	Сезондук которуштуруп айдоону киргизүүнүн натыйжасында жакынкы жайыттар жайында толугу менен эс алат, мунун натыйжасында чөптөр калыбына келтирилет.
4	Жаз мезгилде жайыт тоютунун жетишсиздиги байкалган, ошондуктан Ышкырты жайлоосундагы куунарсыз жайыттарды жашылдандырууну уюштуруу	Ышкырты жайлоосуна 10-15 га жерди тосуу менен сыноо жүргүзүү	Жайыттар калыбына келет
5	Үч Кызыл менен Кара-Булак жайыттарына чөптөрдүн уругун өндүрүү үчүн питомниктерди уюштуруу	Үч Кызыл менен Кара-Булак жайыттарын тосуу менен жакшыртуу.	Үч Кызыл менен Кара-Булак жайыттарында, жайыттын түшүмдүүлүгүн жогорлатабыз.
6	Ташбака-Күңгөй жана Чыны-Булак жакынкы жайыттарына каптаж куруу	Малдардын дең-соолугуна кам көрүү	Жазгы, күзгү жайыттардын инфраструктурасы оңолуп, малдар ичүүчү суу менен камсыз болот.
7	Үч Кызыл жана Кара Булак жайыттарына жетчү жолго көпүрө салуу.	Малчылардын жайыттарга барган жерине шарт түзүлөт.	Жогорку жайытка жетчү жолго көпүрө салуу менен жайыт инфраструктурасы оңолот.
8	Ак-Булак, Кара-Көл, Алчалуу, Кызыл-Алма, Кара-Инген жайыт жерлеринин чек арасын малдан коргоо үчүн тоют даярдоодогу чөп орок жерлеринен бөлүп тосуу	Тоют даярдоо 6900 метр жерлерин тосуу	Тоют даярдоолучу жерлер жакшырат.
9	Кара-Көл жана Кочкор-Ата жайытындагы көлдөрдү тосуу	Кара-Көл жана Кочкор-Ата жайытындагы көлдөрдү тазалоо жана тосуу	Кара-Көл жана Кочкор-Ата жайытындагы көлдөрдү тосуу менен малчыларга мал суугаруу үчүн шарт түзүлөт
Ветеринардык жана жайыт инфраструктурасы боюнча			
1	Айылдарда мал суу ичүүчү	Ак-Булак, Сок-Таш, Ак-	Айылдагы малдарга шарт

	жайлардын жетишсиздиги бар.	Терек,Ташбака-Күңгөй, Чыны-Булак айылдарында суу ичүүчү жайларды уюштуруу	түзүлөт.
2	Кара-Булак жана Үч Кызыл участокторундагы 25-30 км. жолунун начардыгы	Кочкор-Ата, Таш-Бака, Чыны-Булак, Ак-Таш, Кара-Көл, Алмалуу, Сок-Таш, Шатрак, жайыттарынын жалпы 25-30 км. жолун калыбына келтирүү	Жайыт пайдалануучуларга жакшы шарт түзүлөт.
3	Кочкор-Ата, Таш-Бака, Чыны-Булак, Кызыл-Суу, Каринген, Кызыл-Алма, Шатрак жайыттарынын мал өтүүчү жана жайыт пайдалануучулар өтүүчү (техника менен чөп ташуучу) көпүрөлөрдүн жараксыз абалы	Кочкор-Ата, Таш-Бака,Чыны-Булак, Кызыл-Суу, Каринген, Кызыл-Алма, Шатрак жайыттарынын көпүрөлөрүн ремонттон өткөрүү	Жайыт пайдалануучуларга жакшы шарттар түзүлөт.
4	Ветеринардык инфраструктура объекттеринин жоктугу (күпкө ваннасы, Беккари чуңкуру, малды жасалма уруктандыруу үчүн көчмө каражаттар, ж.б.)	Айылдарда жеке ветеринардык врачтын жумуш ордун түзүү (мекеменин профили, формасы, ишкердиги жана аты, ошондой эле дареги жана иштөө убактысы мамлекеттик жана расмий тилде жазылып, илинип коюучу такта)	Айылдарда жеке ветеринардык врачтын жумуш ордун түзүү менен тургундарга шарт түзүлөт.
5	Жайытта мал сугаруучу жайлардын жетишсиздиги (Каптаж)	Ак-Булак, Сок-Таш, Ак-Терек,Ташбака-Күңгөй, Кочкор-Ата жайыттарында мал сугаруучу жайларды уюштуруу	Кочкор-Ата кыштоосундагы малдарды сугаруучу жерлерди кошумча уюштуруу. Соку-Таш жакынкы жайыттын суу каптажды ондоо иштерин жүргүзүү. Мал суугаруучу жайларды уюштуруу менен малды жаз мезгилинде жайыттарга туура, бирдей басым боюнча жайгаштырууга шарт түзөт. Бул иш чара аркылуу 600 га жайыт участокторундагы басым азаят.
6	Кочкор-Ата, Чыны-Булак, Ак-Таш, Ташбака, Ышкырты жайыт участогунун 30 км. жолунун начардыгы	Кочкор-Ата, Чыны-Булак, Ак-Таш, Ташбака, Ышкырты жайыттарынын 30 км жолун калыбына келтирүү	Кочкор-Ата, Чыны-Булак, Ак-Таш, Ташбака, Ышкырты жайыттарынын жолунун узундугу 30 км болгон жол калыбына келтирилет.
7	Ак-Булак айылына көпүрө салуу	Малчылардын жайыттарга барган жерине шарт түзүлөт.	Жакынкы жайытка жетчү жолго көпүрө салуу менен жайыт инфраструктурасы оңолот.
8	Кара-Көл айылындагы көлмөнү оңдоо	Жашоочулардын мал багуу үчүн жана жашоочууларга жайыттарды пайдалануу үчүн ыңгайлуу шарт түзүлөт.	Кара-Көл айылынын булактардын бекитилип калган көздөрү ачылып, жашоочууларга экотуризмди өнүктүүрүгө шарт түзүлөт.
9	Шатрак айылындагы мал өтүүчү жана тоют ташуучу көпүрөнү оңдоо	Малчылардын жайыттарга барган жерине шарт түзүлөт.	Жакынкы жайытка жетчү жолго көпүрө оңдоо менен тоют ташуу үчүн шарт түзүлөт.
10	Сок-Таш айылына мал ичүүчү суу чыгаруу	Малдар ичүүчү суу менен камсыз болот.	Сок-Таш жана Шатрак, Ак Терек айылдарынын жашоочуулары жайыттарын

			жашылдандыруу менен жана малдын дең-соолугуна кам көрүлөт.
Мал чарбачылыгы жана малдын ден соолугу боюнча			
1	Айыл чарба малдарын жасалма уруктандыруу пунктунун жоктугунан малдын асылдуулугун жакшыртуу иштеринин жүргүзүлбөгөндүгү	Малдарды мобилдик жасалма уруктандыруу пунктун уюштуруу. Мобилдик уруктандырууну уюштуруу үчүн зарыл болгон жабдууларды сатып алуу.	Малдын асылдуулугун арттырууга мүмкүндүк берет
2	Малдар ысык стресстен кутулууга же ташуу учурунда аба ырайынын начардыгынан баш калкалоого Үч Кызыл, Кара Булак жайыттарда жаныбарлар үчүн эс алуу жайлары жана коргоочу көчөттөр жок	Малдар үчүн баш калкалоочу жайларды куруу, коргоочу көчөттөрдү отургузуу	Баш калкалоочу жайларды куруунун, бак-дарактарды отургузуунун жыйынтыгында, ысык же бороондуу күндөрдө малдар баш калкалоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болушат, натыйжада продуктуулугу стресстүү шарттарда төмөндөбөйт.
3	Беккари чуңкуру жок болгондуктан өлгөн малды шарты жок жайларда утилизация кылышат. Бул болсо оорулардын жугушун шарттайт	Таштак айылына караштуу Осунбек Булак участкасына Беккари чуңкурун куруу	Беккари чуңкурун куруу менен адамдардын жана мал арасындагы оорулар азаят.
4	Жакынкы жайытка мал купкалоочу жай жок	Жайыт участкасына мал купкалоочу жай куруу	Жайытка чыгаарда малды мителерден жугушсуздандырууга шарт түзүлөт. Бул болсо малдын кунардуулугун жогорулатууга жана жазгы жайыттарды ыраатту пайдаланууга өбөлгө болот
5	Малдардын ден соолугун коргоо пландын аткарылышына мониторинг жүргүзүлбөйт	Малдардын ден соолугун коргоо планынын аткарылышына квартал сайын мониторинг жүргүзүү, Жайыт комитетинин отурумдарында мониторингдин жыйынтыгын жыл сайын талкуулоо жана малдардын ден соолугун коргоо планынын аткарылышын жакшыртуу боюнча тийиштүү чараларды көрүү	Квартал сайын мониторинг жүргүзүү
6	Мал жазгы жайыттарда кыркылгандыктан алыскы жайлоолорго эрте көчүп барууга мүмкүн болбой жатат, себеби малга суук тийип, ооруган, өлүм чыгашасына учураган учурлар бар.	Көчмө кыркуу пунктун уюштуруу	Малды жайлоолордон кыркууну уюштуруу менен жаздоолордогу басым азаят, суук тийгенден ооруган малдын саны азаят, жүндүн сапаты жогорулайт.
7	Инфекция очогунун пайда болушу	Жугуштуу ылаңдарга каршы күрөшүү жана алдын алуу эрежелеринин талаптарына ылайык иш - чараларды уюштуруу	Жеке ветеринер, Айыл өкмөт көзөмөлү күчөйт
8	Жайыттарда малды профилактикалык эмдөөлөрдү жүргүзгөнгө шарт жок.	Көчмө раскол сатып алуу	Көчмө раскол сатып алуу менен жайыттарда малды профилактикалык эмдөөлөрдү жүргүзүүгө толук шарт түзүлөт, мал

			оорулары азаят, малдын асылдулуугу жогорулайт
9	Малдардын ден соолугун коргоо иш-чаралары тууралуу калк, айрыкча малдардын ээлери, начар маалымдалган	Жергиликтүү массалык маалымат каражаттарын, Телеграммжана Ватсап группаларын пайдаланып, малдардын ээлери менен аңгемелешүүлөрдү, жолугушууларды өткөрүү аркылуу коммуникациялык иштерди уюштуруу жана ветеринария темасына арналган чакан буклеттерди чыгаруу	Жеке ветеринар, айыл өкмөт тарабынан жүргүзүү
10	Ветеринардык врачтардын кесиптик квалификациясын жогорлатуу	Жеке ветеринардык врачтардын кесиптик деңгээлин жогорулатуу боюнча курстарды, семинарларды уюштуруу (адам)	Жеке ветеринар, айыл өкмөт
11	Сүт багытындагы уйлардын асылдулуугун жогорлатуу (швицская, Алатоо, Сементал, Ангус) жана эт багытындагы асыл тукум малдарды көбөйтүү	Асыл тукум малдар көбөйөт	Малдын асылдулуугу артат.
ОГУЛдун жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын потенциалын жогорулатуу боюнча			
1	Ийгиликтүү иш үчүн кошумча жайыт багытында жана ветеринария жана агрономия багытында окууларды уюштуруу	Жайыттардын абалына МжБ жүргүзүү боюнча тренинг Жамааттык жайыттардын картасын түзүү боюнча тренинг	Жайыттарды башкаруу жана пайдалануу боюнча билимдер жогорулады, бул ОГУЛдун ишин жакшыртат жана ОГУЛду туруктуу түзүмгө айландырууга мүмкүндүк берет
Суу ресурстары боюнча			
1	Суу ресурстарынын жетишсиздиги	Жасалма мөңгүлөрдү уюштуруу	түшүмдүү жайыттарды алууга мүмкүндүк берет

4.2. Жайыт ресурстарын башкаруу планы.

Бүгүнкү күндө жергиликтүү коомчулуктун жайыттарды өз алдынча башкаруусу мыйзамдык жактан колдоого алынган. Кыргыз Республикасынын “Жайыттар жөнүндөгү” Мыйзамында калкка мына ушундай мүмкүнчүлүк берилген. Бүгүнкү күндө жергиликтүү коомчулукка алардын укуктары жана милдеттери тууралуу маалымдоо учурдун эң маанилүү маселеси бойдон калууда. Бул максатка жетишүүнүн бир жолу катары – коомчулук өкүлдөрүн жайыттарды туруктуу башкаруунун түшүнүктөрү менен тааныштыруу жана окутуу жүргүзүү зарылчылыгы бар.

№	Көйгөйлөр	Натыйжалар
1	Жакынкы жайыттарды натыйжалуу колдонуу эрежелерин так сактоо	Жакынкы жайыттарды көзөмөлсүз колдонуу токтойт
2	Жаңы көп жылдык чабынды, шалбааларды түзүү, эскилерин жаңылоо жана кеңейтүү	Кышкы тоют кору менен камсыздайт. Кеч күздө жана эрте жазда жайыт катары колдонулат
3	Жайлоолордо жана кыштоолордо малчылардын турмуш-тиричилик шарттарын жакшыртуунун эсебинен алыскы жайыттарды колдонууга кызыктыруу	Алыскы жайыттарды колдонуу жакшырат. Жакынкы жайыттарга түшкөн жүк азаят. Мал тез эттенет. Малчылардын кирешеси жогорулайт.

4	Жайыттарды натыйжалуу колдонуу планы	Жайыттарды туруктуу жана рационалдуу колдонуу жаралат
5	Эрозияга каршы иш-чараларды жүргүзүү	Жайыттардын бузулушу азаят
6	Кыргыз Республикасынын “Жайыттар жөнүндөгү” Мыйзамынын негизинде жайыт реформасынын жүрүшүн коомчулукка тааныштыруу максатында республикалык жана аймактык жалпыга маалымдоо каражаттарын катыштыруу менен, маалымат таркатууну көчөтүү;	Жалпы тургундар маалыматтуу болушат
7	Жайыттарда инфраструктура түзүү жана бузулганын калыбына келтирүү	Алыскы жана ортоңку жайыттарды колдонууну жакшыртат.

4.2.1. Жайыттардын абалына мониторинг жүргүзүү жана баалоо боюнча иш-чаралар

Кызыл-Туу АА жайыттарынын аймагында, жайыттарды туура пайдалануу үчүн атайын участоктор тандалып алынат, бул участоктордо жайыттардын абалына жыл сайын мониторинг жүргүзүлүп, алынган натыйжалар ошол эле жердеги башка жайыт аянттарынын абалына баа берүү үчүн колдонулат. Мониторингдин натыйжалары жыл сайын жайыт системасын жакшыртуу жана жайыттарды жакшыртуу боюнча чараларды оңдоо үчүн колдонулат. Жайыттардын абалын жакшыртуу жана көрүлгөн чаралардын натыйжалуулугу боюнча мындан аркы иштер үчүн жайыттардын абалына жыл сайын мониторинг жүргүзүү пландаштырылууда (төмөндө мониторингдин таблицасы, анда аянттар жана мөөнөттөр камтылган).

25-таблица. Жайыттардын абалын мониторинг жүргүзүү жана баалоо боюнча иш-чаралар

№	Жайыт участогунун аталышы	Жайыт түрү	Пайдалануу сезону	аянты, га	Жылдар боюнча МжБ жүргүзүү				
					2025	2026	2027	2028	2029
1	Эчкилүү-Кара-Таш	Жай	15-майдан 15-августка чейин	1523,03	Жыл ичинде	Жыл ичинде	Жыл ичинде	Жыл ичинде	Жыл ичинде
2	Үч-Кызыл	Жаздоо-Күздоо	1-апрелден 1-декабрга чейин	6523,61					
3	Кара-Булак	Жаз,Жай,Күз	1-апрелден 30-майга чейин, 1-сентябрдан 1-декабрга чейин	7696,58					
4	Көк-Арт	Жай	1-июндан 1-сентябрга чейин	5726,36					
5	Калдама	Жай	1-июндан 1-сентябрга чейин	1353,97	Жыл ичинде	Жыл ичинде	Жыл ичинде	Жыл ичинде	Жыл ичинде
6	Жазыкечүү	Жай	1-майдан 1-сентябрга чейин	362,45	Жыл ичинде	Жыл ичинде	Жыл ичинде	Жыл ичинде	Жыл ичинде

4.2.2. Жайыттарды пайдалануу планы

Акыркы жылдардагы мониторингдин маалыматтарын талдоо, калктуу пункттарга жакын жазгы жайыт участокторунда белгиленген нормадан бир кыйла ашыкча экендигин көрсөттү. Бул участоктордун абалына терс таасирин тийгизет. Бул участоктор үчүн мал жаюу системасы иштелип чыгып, малдардын сыйымдуулугун жараша бөлүштүрүлдү. Жана жайытка чыгуунун тартиби жана графиги иштелип чыкты. Деградациянын жайылуу коркунучу бар участоктордо интенсивдүү которуштуруу системасын колдонуу пландаштырылууда. МжБнын жыйынтыгы менен жайыттардын абалы аныкталып, анын негизинде жайыт которуштуруп пайдалануу колдонулат, өз

убагында эс алдыруу, рационалдуу пайдалануу жана жайыт аянттарын жакшыртуу камсыз кылынат.
Жайыттардын абалын жакшыртуу жана жайыт участокторунун түшүмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн бир аз деградация болгон аймактарды эс алдыруу сунушталууда.

25-таблица. 2025-2026-жылдарга жайыттарды эс алдыруу/ которуштуруп жаюу графиги

<table>
<tr><th rowspan="2">Участоктордун аталышы</th><th rowspan="2">Жайыт аянты, га</th><th rowspan="2">Пайдалануу мезгили</th><th colspan="5">Жылдар</th></tr>
<tr><th>2025</th><th>2026</th><th>2027</th><th>2028</th><th>2029-2030</th></tr>
<tr><td>Эчкилүү-Кара-Таш</td><td>1523,03</td><td rowspan="4">жай</td><td rowspan="4">мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу</td><td rowspan="4">30% эс алдыруу</td><td rowspan="4">мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу</td><td rowspan="4">30% эс алдыруу</td><td rowspan="4">мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу</td></tr>
<tr><td>Көк-Арт</td><td>5726,36</td></tr>
<tr><td>Калдама</td><td>1353,97</td></tr>
<tr><td>Жазыкечүү</td><td>362,45</td></tr>
<tr><td>Кара-Булак</td><td>7696,58</td><td rowspan="2">жаз жай күз</td><td rowspan="2">ышкырты жакынкы жайытты 10 га жана Уч кызыл жакынкы жайытындагы 10 га жерди тосуу менен эс алдыруу</td><td rowspan="2">жакынкы жайыт болгон Осунбек булак жайытын 10 га жерди тосуп токой плантациясын уюштуруу керек.</td><td rowspan="2">30% эс алдыруу</td><td rowspan="2">мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу</td><td rowspan="2">мал жайуу эрежесин сактоо м/н пайдалануу</td></tr>
<tr><td>Үч-Кызыл</td><td>6523,61</td></tr>
</table>

Малды жаюуну көзөмөлдөө үчүн жайыттардын графиги түзүлөт.

26-таблица. Мал жаюу графиги (мисал)

Жайыт участогу	Жайыт түрү	аянты, га	Мал жаюу мезгили
Эчкилүү-Кара-Таш	Жаздоо	1523,03	15-май-15-сентябрь
Үч-кызыл	Жайлоо	8604,67	1-апрелден 1-декабрга чейин
Кара-Булак	жайлоо	9164,75	1-апрелден 30-майга чейин, 1-сентябрдан 1-декабрга чейин
Көк-Арт	жай	5726,36	1-июндан 1-сентябрга чейин
Калдама	Жай	1353,97	1-июндан 1-сентябрга чейин
Жазыкечүү	Жай	362,45	1-майдан 1-сентябрга чейин

4.2.3. Жайыттарды башка максаттар үчүн пайдалануу жана башкаруу планы*

Кызыл-Туу айыл аймагынын жайыт пайдалануучулары малды кышында тоюттандыруу үчүн чөп даярдалат. Ошондой эле, картада жер тилкелери башка максаттарга пайдаланылган жерлери да чагылдырылган (картада сөзсүз түрдө көрсөтүү керек). Толук маалымат төмөндө 27-таблицада көрсөтүлгөн.

№	Иш-чаралар	Ыкмалар	Мөөнөтү	Жооптуу адамдар	Аткаруу далилдер и	Индикаторлор
1	Жайыттарды башка максаттар үчүн пайдалануу жана башкаруу планын иштеп чыгуу жана жайыттардын абалын байкоо үчүн жооптуу адамдарды аныктоо.	Талкуула р/сунушта р	1 күн	Айыл өкмөтү	Протокол	ЖППны иштеп чыгуу жана жайыттардын абалын балоо үчүн айыл өкмөттүн жооптуу адамдары аныкталып комиссия түзүү
2	Малдын анык санын эсептөө боюнча комиссияны түзүү (ар бир үйдө жана мал короолордо сурамжылоо жүргүзүү).	Талкуула р/сунушта р		Айыл өкмөтү	Жооптуу адамдард ын тизмеси	
3	Расмий статистикалык маалыматты жыйноо	Документ терди карап чыгуу	1 жума	Айыл өкмөтү	А/А статистик а бөлүмүнө н алынган стат. маалымат тар жөнүндө справка.	Статтистакалык маалыматтар
	Жайыттардын абалына баа берүү	Талаа жумуштар ы	3-7 күн	Айыл өкмөтү	Отчет	Бардык керектүү маалыматтар жыйналат
5	Жыйналган маалыматты киргизүү жана иштеп чыгуу, жайыттардын абалы боюнча маалыматтарды талдоо	Талкуула р/сунушта р				Маалымат базасы (Excel электрондуктаблица сы), түшүмдүүлүк, жайыт участоктордун абалы жөнүндө маалымат
6	Жайыт пайдалануучулар менен келишимдерди түзүү, жайыт билеттерин берүү, төлөмдөрдү жыйноо	М И чечимдер и менен				
7	Мониторингдик топту түзүү, мониторинг боюнча иш-сапарлары чакан долбоорлорду жүзөгө ашыруу боюнча базалык көрсөткүчтөрдү жыйноо	О ГУЛ, МИ	Байкоо жүргүзү ү, сурамжы лоо, интервь ю алуу	1 жолу, чакандолб оор башталган чейин	Комиссия мүчөлөрү	Ишке ашыруунун жүрүшү тууралуу отчет
8	Чакан долбоорлорду жүзөгө ашыруу боюнча орто мөөнөттүү көрсөткүчтөрдү чогултуу үчүн мониторинг боюнча иш-сапарлар	Ж еринде кароо	Ж еринде көрүү, сунушта р менен	Ж еке ишкерлер, Айыл өкмөтү		Ишке ашыруунун жүрүшү тууралуу отчет

9	Жергиликтүү коомдоштуктун мүчөлөрүнө мониторинг жана баалоонун жыйынтыктары тууралуу маалымат берүү.	Чогулуш	Жылына бир жолуж	Айыл өкмөтү	Протокол	Чогулуш
1	Жайыттарды башкаруу жана пайдалануу боюнча пландарын жергиликтүү кеңештин сессиясында бекитүү	Талкуулар / сунуштар				
11	Зарыл учурда иш планга мониторинг жана баалоонун жүрүшүндө алынган жыйынтыктарды эске алуу менен өзгөртүүлөрдү киргизүү	Талкуулар / сунуштар	Жылына бир жолу	Айыл өкмөтү		Өзгөртүүлөрдүн толуктоолордун саны

28-таблица. Жайыттарды башка максаттар үчүн пайдалануу жана башкаруу планы

№	Жайыт участогу	Жайыт участогунун аянты, га	Анын ичинен, жайыттарды башка максаттарда пайдалануу боюнча, га									
			Аңчылык	Аарычылык	Туризм	Жеңил салмактагы байланыш конструкцияларын орнотуу	Тоо кендери	Тоют жана отун даярдоо	Кымыз менен дарылоо	Дары чөптөрдү, мөмө-жемиштерди жыйноо	Эс алуу	**Баары**
1	Эчкилүү-Кара-Таш	1523,03	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
2	Үч-кызыл	8604,67	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
3	Кара-Булак	9164,75	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
4	Көк-Арт	5726,36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
5	Калдама	1353,97	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
6	Жазыкечүү	362,45	-	1	-	-	-	-	-	-	-	
Баары:				1								

Башка максатта пайдаланылган жайыттар. Бул бөлүктө башка максаттарда (жайыттуу же жайытсыз) пайдаланылган жайыт аянттары (аянт, гектар) боюнча маалыматтарды көрсөтүү зарыл. Мисалы, жай мезгилинде бир участокто мал жаюуда, кышында бул тоо лыжа базасынын, кышкы туризм жана башка максаттарда болушу мүмкүн. Бул маалыматтар 6-таблицага киргизилиши керек. Маалыматтар АОдон жана ААнын мурунку орто мөөнөттүү жайыттарды башкаруу планынан алынышы мүмкүн. Эгерде маалыматтар жок болсо, анда маалыматтар ПКУПРУИКти иштеп чыгуунун даярдоо фазасында аныкталууга тийиш. Эгерде мындай аянттар/участоктор жок болсо, анда 24-таблица толтурулбайт.

Кызыл-Туу ААнын жайыттары башка максатта дагы жана жайыт пайдалануучулар малды кышында тоюттандыруу үчүн чөп даярдашат Ошондой эле, картада башка максаттарга пайдаланылган жерлер да чагылдырылган.

Кызыл-Туу АА аймагында жайгашкан жайыттар узак мөөнөттүү пайдалануучу жайыт (УДП). Кызыл-Туу айыл аймагынын узак мөөнөтүү пайдалануучу жайыттары: Күрөбөс, Айыл райондун борборунан 95 км алыстыкта жайгашкан. Күрөбөс жайытынын жалпы аянты 2300,0 гектарды түзөт,. Жайыттар деңиз деңгээлинен 1800 метр бийиктикте

жайгашкан. Учурда Күрөбөс жайыт төмөнкү участоктордон турат: Даван төр, Муз төр, Таш төр.

4.3. Айыл чарба багытындагы жер ресурстарын башкаруу планы

4.3.1. Жер фондусун жакшыртуу боюнча иш чаралар

Асылдуулугу төмөн айыл чарба жерлерин, бонитети төмөн жана аларды мелиоративдик жактан жакшыртууга көп чыгымдарды талап кылуучу, кыртышы начар айыл чарба жерлерди кыска жана узак мөөнөттүү жеңилдетилген ижарага берүү менен калыбына келтирүү. Жыл сайын көзөмөлгө алуу.

№	Көйгөйлөр	Иш чаралар	Мөөнөтү	Индикатор	Күтүлүүчү жыйынтык
1	Жайыт жерлеринин кунарсыз аянттарынын санынын өсүүсү	Ак-Терек айылына жайыт чөптөрүнүн жакшыртуу үчүн питомниктерди уюштуруу	2025-жыл	Айыл аймагында үрөн аянттарын 6га жеткирүү жана өндүрүлгөн 10 тонна үрөндөрдү 50га кунарсыз аянттарга себүү	Кунарсыз жайыт аянты жакшырат. Социалдык ресурстарга жеткиликтүү болууга да алып келет.
2	Жайыт жерлеринин кунарсыз аянттарынын санынын өсүүсү	Жайыт тилкесинин туруктуулугун сактоо	2025-жыл	Топурак өзгөрүүлөргө туш болбойт же эрозияга туруктулуугун көрсөтөт	Өндүрүмдүүлүк жана түшүмдүүлүк узак убакыт аралыгында туруктуу болуп жайыт өсүмдүктөрдүн көп түрлөрү өсөт.

4.3.2. Пайдаланылбаган жана деградацияланган жерлерди пайдалануу планы

Жерлерди коргоо курчап турган жаратылыш чөйрөсүнүн бир бөлүгү катары жер участогун коргоого, жер участогун сарамжалдуу пайдаланууга, айыл чарбасында жана токой чарбасында пайдаланылган жерлерди негизсиз алып коюуга жол бербөө, ошондой эле кыртыштын асылдуулугун, айыл чарба жана токой чарба багытындагы жерлердин продуктуулугун калыбына келтирүү жана жогорулатууга багытталган укуктук, уюштуруучулук, экономикалык жана башка иш-чаралардын тутумун камтуу. Жерлерди коргоо жер участокторунун менчик ээлери жана жерди пайдалануучулар тарабынан курчап турган чөйрөнү коргоо жөнүндө мыйзамдарга ылайык жүзөгө ашыруу. Жаратылышты коргоочу өндүрүш технологияларын колдонууну стимулдаштыруу жана токой-мелиорациялык иш-чараларды жүргүзүү жолу менен жердин деградацияланышына жана кыртыштуу катмарынын жана башка сапаттык көрсөткүчтөрүнүн бузулушуна жол бербөө, кыртыштын үстүңкү катмарын жакшыртууну жана калыбына келтирүү, деградацияланган же бузулган жер кыртышын жакшыртууну жана калыбына келтирүүнү камсыз кылуу, экологиялык нормативдерди сактоо болуп саналат. Жерлерди бузуудан, Көр-Арт даярысынын суу эрозиясынан, селдерден, өндүрүштүн калдыктары, Таш-Бака участкасындагы химиялык жана радиоактивдүү заттар менен булгануудан, Ачы зонасындагы жер көчкүлөрдөн бузуунун башка процесстеринен коргоо пландары кирет.

4.4. Токой эмес жер ресурстарын башкаруу планы

4.4.1. МТФ жайыт ресурстарын баалоо планы

Кызыл-Туу айыл аймагы боюнча мамлекеттик токой фонду жок, коншу Базар-Коргон районунун Кызыл-Ункур токой чарбасы жана Орток токой чарбасына жеке келишимдин биздин айыл өкмөттүн 13 жайыт пайдалануучу жылына чыгышат.

4.4.2. МТФ жайыттарына мал жаюу графиги

Айыл	Аянты га	Жайлоого мал чыгаруу графиги
Кызыл-Ункур	240	1-июндан 1-сентябрга чейин
Орток	280	1-июндан 1-сентябрга чейин

4.5. Токой ресурстарын башкаруу планы

4.5.1. Токой ресурстарын көбөйтүү боюнча иш-чаралар

Алчалуу, Кызыл-Алма, Каринген, Кара-Көл, Ак-Булак, Кашка-Суу айылдарындагы токойлордун сакталышын, аларды өрттөн коргоону, зыянкечтерден жана илдеттерден сактоо, жапайы жаныбарлар жашаган чөйрөнү коргоо, токойлордун жаратылышты коргоочу, сууну жөнгө салуучу, кыртышты сактоочу жана башка пайдалуу касиеттерин сактоо жана күчөтүү, токойлорду калыбына келтирүүнү жана өстүрүүнү, алардын түрлүк курамы менен сапатын жакшыртуу, токойлорду жана токой фондусунун жерлерин сарамжалдуу пайдаланууну, алардын өнүмдүүлүгүн жогорулатуу, улуттук токой саясатынын принциптеринин, илимдин, техниканын жана алдыңкы тажрыйбанын негизинде, Кыргыз Республикасынын чарбасынын артыкчылыктуу тармагы катары токой чарбачылыгынын натыйжалуулугун жогорулатууну камсыз кылуу келечек пландар бар.

Токойлордун жаңыртып өстүрүлүшүн, корголушун жана сакталышын жана алардын экологиялык, жана санитардык абалынын жакшыртылышын, аны багууну,токойлордун мүмкүнчүлүгүн жана токой жер кыртышынын асылдуулугун жогорулатууну, токойду пайдаланууну уюштурууну, токойду пайдаланууну камсыз кылууга жана токой чарбасын жүргүзүү боюнча башка милдеттерди аткаруу, Чарбалык иштерди токойдун чөйрө түзүүчү жана коргоочу милдеттеринин сакталышын, ошондой эле дарактарды калыбына келтирүү, дары –дармек чөптөрдү чогултуу үчүн ыңгайлуу шарттарды камсыз кылуучу ыкмалар менен жүргүзүүгө, токойлорду коргоо жана сактоо, жаңыртып өстүрүү жана сарамжалдуу пайдалануу негизги приоритеттүү максаттарга кирет.

4.5.2. Токойдун жыгач эмес (недревесных) ресурстарын пайдалануу боюнча иш-чаралар

Кашка-Суу айылындагы жапайы өскөн дары чөптөрдү жыл сайын сезонго жараша жыйноо.

4.5.3. Мамлекеттик токой фондусунун жерлерин дыйканчылык, чөп чабуу жана бал челектерди жайгаштыруу үчүн пайдалануу

Алчалуу, Кызыл-Алма жана Каринген айылдарына токой фондусундагы 4,0 га жерге бал челек жайгаштыруу.

Кара-Көл айылында дыйканчылык, чөп чабык жерлерди жалпысынан 25,0 га жерди ошол жерде жашаган жашоочуларга ижарага берүү.

4.5.4. МТФ жерлерин маданий-ден соолукту чыңдоо максатында пайдалануу планы

Муниципалдык менчиктеги токой чарбачылыгын келечекте токой чарбачылыгын башкаруучу республикалык мамлекеттик органга киргизүү менен маданий – ден соолукту чыңдоо максатында пайдаланууну ишке ашыруу, экологиялык туризмди уюштуруу.

4.6. Суу ресурстарын пайдалануу планы

4.6.1. Суу ресурстарын сактоо боюнча иш-чаралар

Сугат суу тармагындагы жер арыктардын 1000 метр жерин бетондоо.

№	Көйгөй	Иш чара	Индикатор	Натыйжалар
1	Суу ресурстарынын жетишсиздиги	Жасалма мөңгүлөрдү уюштуруу	түшүмдүү жайыттарды алууга мүмкүндүк берет	Жашоочулардын мал багуу үчүн жана жашоочууларга жайыттарды пайдалануу үчүн ыңгайлуу шарт түзүлөт
2	Кара-Көл жана Кочкор-Ата айылындагы көлмөнү оңдоо	Жашоочулардын мал багуу үчүн жана жашоочууларга жайыттарды пайдалануу үчүн ыңгайлуу шарт түзүлөт.	Кара-Көл айылынын булактардын бекитилип калган көздөрү ачылып, жашоочууларга экотуризмди өнүктүрүгө шарт түзүлөт.	Кара-Көл айылындагы көлмөнү оңдоо
3	Сок-Таш, Ак-Булак жана Ташбака-Күңгөй жайыттарында суунун тартыштыгы	Сок-Таш, Ак-Булак жана Ташбака-Күңгөй жайыттарына каптаждарды куруу	Сок-Таш, Ак-Булак жана Ташбака-Күңгөй жайыттарында суу маселеси чечилет	Сок-Таш, Ак-Булак жана Ташбака-Күңгөй жайыттарында каптаждпр курулуп, малчылар жана жайыттарды пайдалагандар үчүн шарттар түзүлөт.
4	Кызыл-Сеңир, Бостон, Орто-Азия, Ак-Баш айылдарындагы суунун тартыштыгы	Сугат суу тармагындагы жер арыктардын 1000 метр жерин бетондоо	Сугат суу пайдалануучулар суу маселеси чечилет	Сугат суу пайдалануучуларга шарт түзүлөт.

4.6.2. АА аймагынын суу жетпеген аймактарына суу чыгаруу боюнча иш чаралар

Кызыл-Туу айыл аймактагы бетон курулмалардын жалпы 143 км арык бар, анын 7150 метри бетон арык, калганы жер арык. Арыктардын кээ бир жерлери бетондолбогондугуна байланыштуу, суу ар кайсыл жерден буруп алышып, айтылган дареке толук жетпейт. Орто-Азия, Бостон айылдары жай айында сугат сууга жетишпей, жаз айында эгилген аянттарын кургакчылыка дуушар болуп келишет. Бетон арыктарды ондоп түзөө иштерин аткаруу менен, сугат сууга богон танкыстык 40% жоюлат. 50 га жер аянты сууга жетишет, жер жемиштер эгилет.

4.6.3. Суу коргоо зоналарын түзүү боюнча чаралар

Кара-Көл айылындагы көл суу коргоо зонасына алуу.

4.7. Биологиялык ресурстарды башкаруу планы

4.7.1. Эң маанилүү биотүрдүүлүккө мониторинг жүргүзүүнү уюштуруу

Кызыл-Туу айыл аймагындагы бардык жапайы өсүмдүктөр жана жаныбарлардын түрүнө жана санына изилдөө жүргүзүү, жоголуп жаткан жана саны кескин кыскарып жаткан түрлөрдү аныктоо.

4.7.2. Туристтик ишмердүүлүк үчүн аймактарды аныктоо

Кызыл-Туу айыл аймагынын тоо аймактарында анын ичинде Кара-Көл, Кашка-Суу, Көк-Арт зоналарына турситтерди тартуу багыттарын издөө боюнча жеринде иштерди алып баруу.

4.7.3. Кичи корук аянттарын уюштуруу

№	Иш чара	Аянты, га
1	Караинген айылындагы атайын жаратылыш коруктарын түзүү	10 га
2	Кызыл-Алма айылындагы атайын жаратылыш коруктарын түзүү	10 га

4.8. Мал чарбасын башкаруу планы

4.8.1. Малдын асылдуулугун жакшыртуу боюнча иш чаралар

Мал чарбачылыгын өркүндөтүү максатында атайын адистерди жалдоо аркылуу, мал менен алектенген фермерлерге жолугушууларды өткөрүү. Азыркы учурда малдын саны кескин көбөйүп, жайыттар жетишпей, жайыттар деградацияга учурап турган убак. Жай башталган убакта эле жайлоолорду чаңы чыгып, көк шиберлер бир ай убакытта эле топурака айланып калып жатат. Бирден бир себеби малдын санынын кескин көбөүшү. Сандан сапатка өтүү урааны менен семинар окууларды өтүп жыйынтык алуу. Окуу семинардын жыйынтыгында айыл аймакта 500-1000 сандагы койлор жана малы бар ири фермелерди, сандан сапатка өтүүсүнө кеңеш берүү. Малдын жаңы породаларын (сүт же эт багытындагы) алып келүүгө жардам берүү аркылуу.

Иш чара	Мөөнөтү	Механизмдер	Жыйынтык
Жасалма уруктандыруу пунктарын Мундуз, Орто-Азия, Сок-Таш, Ак-Баш айылдарына, 4 жерге ачуу	2025-жыл	Жасалма уруктандыруу пунктарын ачуу менен элге шарт түзүлөт.	Жасалма уруктандырууну кеңири киргизүү жана асыл тукум мал чарбачылыгы өнүгөт. Сүт багытындагы породаны тандоо мүмкүнчүлүгү түзүлөт.
Керектүү адистерди даярдоо (Техник асиминаторлорду окутуп даярдоо)	2025-жыл	Маалымат алуу	Айыл өкмөт, ветеринар кызматы, МИ
Уруктандырууга керектүү шаймандар менен камсыздоо (сосуд Дюар, ж.б.)	2025-жыл	Инвестиция тартуу	Айыл өкмөт, ветеринар кызматы, МИ
Керектүү адистерди даярдоо (Техник асиминаторлорду окутуп	2025-жыл	Маалымат алуу	Айыл өкмөт, ветеринар кызматы, МИ

даярдоо)			
Эт багытындагы малдарды көбөйтүү (жасалма уруктандыруу, эт багытындагы малдарды сатып алуу)	2025-2028-жж	Жайыттарды жакшыртуу жана такырланууга жол бербөө үчүн породалуу малдардын уруктандыруу колго алынат.	Элдердин жашоо экономикалык жактан жогорлайт
Мал союу боюнча заманбап технологиялык базанын жоктугу эт тармагын өнүктүрүүгө тоскоолдук болууда.	2025-2026-жж	Мал союу боюнча заманбап технологиялык база курулат	Эт тармагында этти өндүрүүнүн, кайра иштетүүнүн жана сатуунун олуттуу көлөмү, айрыкча жеке ишкерлерде мыйзамдаштырылат.
Бодо малды туура багуу жана тоюттандыруу багытында фермерлерди окутуу	2025-жыл	Фермерлер жетишерлик билимге ээ болушат	Фермерлер үчүн керектүү маалыматтар берилет
Бордоп семиртүүчү фермалардын санын көбөйтүү жана тоют базасын жакшыртуу	2025-жыл		Жашоочулардын малдарды туура тоюттандырууга көп кызыгызуу артат
Уруктандырууга керектүү шаймандар менен камсыздоо (сосудюар, ж.б.)	2025-жыл		Айыл өкмөт, ветеринар кызматы, МИ
Керектүү адистерди даярдоо (Техник асиминаторлорду окутуп даярдоо)	2025-жыл	Маалымат алуу	Айыл өкмөт, ветеринар кызматы, МИ

4.8.2. Тоют базасын жакшыртуу боюнча иш чаралар

Тоют базасын жакшыртуу боюнча учурда 1 га жерди атайын тосуу менен көп жылдык тоют болуучу өсүмдүк эгилди. Жакынкы аралыкта 25 га аянтка жеткирүү. Ошондой эле сугат талааларга жүгөрү өстүрүү менен силос багытын күчөтүү.

Иш чара	Мөөнөтү	Механизмдер	Жыйынтык
Өндүрүлгөн өсүмдүктөрдөн сапаттуу балансташтырылган аралашма тоютту гранулдап даярдоочу цех ачуу.	2025-2026-жж	Ачылган цехте малдын өсү физиологиялык өзгөчөлүгүнө, багуу багытына жараша рационго ылайык комби корма даярдалып фермерлерге сунушталат.	Жашоочулардын малдарды туура тоюттандырууга көп кызыгызуу артат
Туруктуу ишти алып баруу үчүн айыл чарба кооперативи уюштурулусу керек.	2025-ж	Тоют даярдоо үчүн айыл чарба коммерциялык кооперативин түзүү	Малдарга болгон тоюттун рациону жакшырат
Тоют даярдоо үчүн жер аянтарын көбөйтүү	2025-ж	Мамлекеттик фондун жерлеринен фермерлерге жер аянттарын көбөйтүп берүү. Сүттү, эттүү	Өндүрүлгөн продукцияны кайра иштетип, комбикорма жасоочу керектүү шаймантар

		малдарды кармоо үчүн силос, синаж өндүрүү үчүн жүгөрү, беде, рапс, эспарцент эгилген аянтарын көбөйтүү	(оборудованиелер) орнотулат
Ак-Булак, Кара-Көл,Алчалуу,Кызыл-Алма жана Караинген айылдарындагы жайыт менен чөп орок жерлерин бөлүп тосуу менен тоют базасын жакшыртуу	2025-жыл	Тоют даярдоо үчүн жайыттардан чөп орок жерлерди бөлүү	Витаминдүү тоюттар даярдалат

4.8.3. Эпизоотияга каршы иш чаралар

Өзгөчө корукунучтуу жугуштуу оорулардын бири болгон Сибирь жарасына каршы 1200 баш жылкыны эмдөөдөн өткөрүү, бодо мал 8500 баш, ал эми майда жандыктар 41080 баш. Бруцеллезго текшерүү боюнча 256 жылкы текшерүүнү планга алуу, 2270 бодо мал текшерүү. Ал эми шарп оорусуна каршы бодо малдарды эмдөө, ит мышыктарды кутурма оорусунан эмдөөдөн өткөрүү, коркунуч жараткан жолбун иттерди атып өлтүрүү. Ошондой эле бодо мал бруцеллез оорусу менен катталгандарды союп жок кылуу.

4.9. Жайыттарды башкаруу боюнча адистердин жана ОГУЛдун потенциалын жогорулатуу

ОГУЛдун айыл өкмөтү менен биргеликте пландаштырылган негизги иш-чаралары төмөнкү багыттар боюнча болот:

- Мал жаюу системасын жакшыртуу
- Жайыттардын абалын жакшыртуу
- Жайыт инфраструктурасын өнүктүрүү жана реконструкциялоо
- Мал чарбасын өнүктүрүү
- Малдын ден соолугун жакшыртуу
- Климаттын өзгөрүшүнө адаптация
- Гендерге басым жасоо менен киреше алып келүүчү иш-чаралар
- Потенциалды жогорулатуу
- ОГУЛдун мүчөлөрү менен биргелекте айыл тургундарына түшүндүрүү иштерин алып баруу

5-БӨЛҮМ. КИРЕШЕ АЛЫП КЕЛҮҮЧҮ ИШ-АРАКЕТТЕРДИН АБАЛЫ ЖАНА ӨНҮГҮҮСҮ*

5.1. Аялдар үчүн шарттарды жана мүмкүнчүлүктөрдү жакшыртууну эске алуу менен кошумча нарк чынжырларын түзүү потенциалын талдоо

29-таблица. Кызыл-Туу ААнын негизги ресурстары жөнүндө маалымат

Негизги ресурстар	Учурдагы нарк чынжырлары	Тоскоолдуктар	Өнүктүрүү үчүн мүмкүнчүлүктөр
Токой ресурстары	Пайдаланылат (жаңгак, мисте, алма, долоно,)	Кара-Көл айылына туризмди өнүктүрүү	Базар-оргон районунун Арстанбап эс алуу жайынын жакындыгы, Кара-Көл айылынын жеринин

			коздугу, климаты
Суу ресурстары	Балык чарбасы	Финансылык колдоонун жоктугу	Кара-Көл айылындагы көлдү тосуу менен балык чарбасын уюштуруу.
Айыл чарба ресурстары	Үй шартында сүттү кайра иштетүү (курут, сары май, быштак, айран, сүзмө)	Сүт сатуучулардын бирикмелерин уюштуруу	Айыл өкмөт денгээлинде натуралдык өндүрүчүлөрдүн логистикалык борборун түзүүгө көмөктөшүү
Аарычылык	Бал өндүрүү	Ош жанан Жалал-Абад областарынын “Бал аарычылык” ассоциациясына кошулуу	Таза бал өндүрүүгө толук мүмкүнчүлүк, шарттар түзүлөт

5.2. КНЧти түзүү жана өнүктүрүү стратегиясы *

ОГУЛдун жумушчу тобу тарабынан өткөрүлгөн фокус топтордун ичинен аялдар тарабынан көтөрүлгөн сунуштар :

- Экотуризмди өнүктүрүү;
- Мөмө-жемиш кургатуучу жабдууларды алуу;
- Асыл тукум сүттүү уйларды сатып алуу;
- Мөмө-жемиш бакчаларын уюштуруу;
- Күнөсканаларды уюштуруу;

5.3. Каржылоо жана колдоо

30-таблица. Каржылоо булактары жана колдоо механизмдери (мисал катары)

Баяндоо	Долбоордун болжолдуу баасы	Каржылоо булагы	Мамлекеттик колдоо механизмдери	Көйгөйлөр/Чектөөлөр
Азыркы учурда айыл жергесинде малдын жүнү керексиз абалда калып жатат. Ар бир үйдө майда жакдыктар бар. Ошондуктан жүндү кайра иштетүү ишкана ачуу муктаждык пайда болуп жатат. Айыл жергесиндеги иши жок отуурган айымдарды кошумча иш менен камсыз кылуу. Жүндөн ар кандай буюмдарды жасап, рынокко алып чыкса болот. Айыл жерлеринде жүндү кайра иштетүү аркылуу айыл жеринде ыргытылып жаткан жүндүн баалуулугу артат.	361650 сом	Каржылоо булактарын айыл өкмөттүн жардамы жана тийиштүү долбоорлор, дөмөөрчүлөр аркылуу каржыланат.	Айыл өкмөт, жергиликтүү кеңеш	Айыл жерлеринде малдын көптүгүнөн жүндөр кыркылып, кайра иштетүүгө колго алынбагандыгы
Айылдарда жапайы алма,алма көп өсөт. Малдар жеп, жерге түшүп каралбай калууда. Эгер мөмө жемиштерден табигый азыктарды жасап ишкерликти ачуу. Максаты – айыл тургундары табигый таза азыктарды колдоонуу.	4500000 сом	Каржылоо булактарын айыл өкмөттүн жардамы жана тийиштүү долбоорлор, дөмөөрчүлөр аркылуу каржыланат.	Айыл өкмөт, жергиликтүү кеңеш	Адамдардын боор оорусу жана башка оорулар менен оорусу
Гүл бизнеси ар дайым киреше булагынын бир түрү. Күнөсканага отургузулган гулдөр ар дайым суроо-	2000000 сом	Каржылоо булактарын айыл өкмөттүн	Айыл өкмөт, жергиликтү	Айылдагы жаштар арасындагы

талапка ээ жана алар өхгөчө майрам учурунда көп сатылаары белгилүү. Көпчүлүк гул өстүрүүчүлөр өздөрү жакшы көрүп жасаган ишинен киреше табууну ойлошот.		жардамы жана тийиштүү долбоорлор, дөмөөрчүлөр аркылуу каржыланат.	ү кеңеш	ички жана сырткы миграциянын басымдуулугу
Үрөндөр жана көчөттөр бизнесин айыл чарбасындагы эң керектүү тармак. Бадалдуу өсүмдүктөрдү өстүрүү менен үрөндөрдү жана көчөттөрдү сатуу.	3000000 сом	Каржылоо булактарын айыл өкмөттүн жардамы жана тийиштүү долбоорлор, дөмөөрчүлөр аркылуу каржыланат	Айыл өкмөт, жергиликту ү кеңеш	Жайыттар менен токойлордун көйгөйлөрү
Кара-Көл айылына туризмди өнүктүрүү колго алынса жакшы болот. Жайдын аптабы же кыштын ызгаары болобу шаардыктар жана чет өлкөлөрдөн келген туристтер тоого, булак суусуна, көлгө эң башкысы таза аба, салкын желге суусап турушат. Айылда таза көл, кооз токой, кызыктуу жерлер бар.	65000000 сом	Каржылоо булактарын айыл өкмөттүн жардамы жана тийиштүү долбоорлор, дөмөөрчүлөр аркылуу каржыланат	Айыл өкмөт, жергиликту ү кеңеш	Эң алыскы айыл болгодуктан, экономикалык багытты күчөтүү
Бал аарычылыкты өнүктүрүү	613918 сом	Каржылоо булактарын айыл өкмөттүн жардамы жана тийиштүү долбоорлор, дөмөөрчүлөр аркылуу каржыланат	Айыл өкмөт, жергиликту ү кеңеш	Айыл тургундарын иш орундары менен камсыздоо

6-БӨЛҮМ. ЖАРАТЫЛЫШ РЕСУРСТАРЫН БАШКАРУУДАГЫ ГЕНДЕРДИК АСПЕКТИ

6.1. Гендердик теңчилик жана жаратылыш ресурстарын туруктуу башкаруу

Жаратылыш ресурстарын туруктуу башкаруу планын түзүү үчүн гендердик-сезимтал форматта маалыматтарды талдоо жүргүзүү зарыл-башкача айтканда, ресурстарга жетүүдө жана контролдоодо, экономикалык ишмердүүлүктө жана жаратылыш ресурстарын пайдалануу методдорунда аялдар менен эркектердин тажрыйбасын талдоо. Ошондой эле, улуу муундун тажрыйбасын эске алуу, жаштарды даярдоо жана аз камсыз болгон үй-бүлөлөр жана аялдар жетектеген үй-бүлөлөр сыяктуу аялуу топторду колдоо маанилүү. Ошентип, бардык топтордун, анын ичинде аялдардын пикирин жана муктаждыктарын эске алуу, жаратылыш ресурстарын туруктуу башкаруунун комплекстүү планын даярдоонун маанилүү элементи болуп саналат.

6.2. Гендердик бөлүштүрүлгөн маалыматтарды чогултуу

Жаратылыш ресурстарын туруктуу башкаруунун гендердик-сезимтал планын түзүүнүн алкагында талдоо жүргүзүү үчүн эркектер менен аялдардын тажрыйбасындагы жана муктаждыктар негизинен аялдар четтелип калат. ындагы көйгөйлөрдү жана айырмачылыктарды аныктоо үчүн эркектер жана аялдар боюнча бөлүнгөн маалыматтарды (гендердик-бөлүнгөн же гендердик-дезагрегацияланган маалыматтар) чогултуу жана пайдалануу зарыл.

Аялдар жерге ээлик кылууда, ресурстук байлыктан пайда алууда же ресурстарды башкаруу боюнча чечимдерди кабыл алууда. Бирок аялдар да тең укуктуу жана туруктуу түрдө жаратылыш ресурстатарына жетип, пайдалануу менен климатка жана өнүүгүгө жардам бере алышат. Жайыт пайдалануучулардын арасында аялдар бар, бирок алар жайытты башкарууга катышышпайт. Ошондуктан жайыт пайдалануучуларга аялдардын укуктарын кеңейтүү менен аялдарды толук камтып биргелешип аракеттенүү керек. Бул маселени чечүү боюнча төмөндөгүдөй иш-чаралар сунушталат

31-таблица. Жаратылыш ресурстарын башкаруунун гендердик аспектисинин жыйынды таблицасы

Багыттар	**Жыйналган маалыматтар**	**Эркектер менен аялдардын тажрыйбасындагы аныкталган айырмачылыктар**	**Аялдар үчүн аныкталган тоскоолдуктар**
Жаратылыш ресурстарына жетүү		Негизинен алып караганда жаратылыш ресурстарына жетүү жана пайдаланууда эркектердин табигый жөндөмдүүлүгү басымдуулук кылат. Аялдар болсо бул багыттагы иштер жеке аял затына тийиштүү болбогондуктан көпчүлүк учурда жаратылыш ресурстарын башкаруу жана пайдаланууда алсыздыгын көрсөтүп келишет.	Жаратылыш ресурстарын пайдалануу жана климаттын өзгөрүү маселелери боюнча аялдардын маалымдуулугун жогорлатуу
Чечим кабыл алууга катышуу	ОГУЛдун жумушчу тобу тарабынан өткөрүлгөн көйгөйлөрдү аныктоо иш-чараларында, отурумдарда, айыл өкмөтү, айылдык Кеңеш тарабынан алынган маалыматтардын негизинде.	Чечим кабыл алууда аялдардын активдүүлүгү жогорлайт	Кошумча маалымат булактарына ээ болуу
Иш менен камсыз болуу деңгээли жана экономикалык ишмердүүлүкт үн түрлөрү	Айыл өкмөтү, ОГУЛ	Кызыл-Туу АА боюнча мамлекеттик жана муниципалдык, бизнес чөйрөсүндө, социалдык тармактарда жалпы 126 адам эмгектенсе анын ичинен 15 аял.	Айрыкча айыл жергесинде жашаган аялдар климаттын өзгөрүшүнө байланышкан тобокелдиктерге карата алсыздыгы. Алар климатка адаптацияланган айыл чарбасын иштетүү боюнча негизги көндүмдөрдүн жана билимдердин жоктугу. Ошондой эле аялдар ишкердигин өнүктүүрүгө комплекстүү колдоо көрсөтүү системасынын жоктугу аялдар ишкердигинин сандык жана сапаттык өсүшүнө тоскоол болууда.
Билим берүү жана финансылык	Айыл өкмөтү, ОГУЛ, мектеп директорлору	Билим берүү жана финансылык ресурстарга жетүүдө аялдар менен	Бүгүнкү күндө бирдей мүмкүнчүлүк шарттар бар.

ресурстарга жетүү		эркектердин айырмалычылыктары жок. Бүгүнкү күндө бирдей мүмкүнчүлүк шарттар бар.	

6.3. Жаратылыш ресурстарын башкаруунун гендердик планын иштеп чыгуу

Бул пунктта максаттар жана милдеттер белгиленет жана жаратылыш ресурстарын гендердик-сезимтал башкаруунун планы келтирилет, ал төмөнкү таблица түрүндө таризделет.

№	Иш-чара	Индикатор	Аткаруу мооноттору	Жооптуулар
1.	Жайыт башкаруу пландарын иштеп чыгуу	Долбоорлордун 30% аялдардын катышуусу менен иштелип чыккан	01.01.2025 ж чейин	Айыл өкмөт, МИ, ОГУЛ төрагасы жана мүчөлөрү
2.	Жайыттардын жана жайыт инфраструктурасындагы көйгөйлөрдү аныктоо	көйгөйлөрдүн 30% кем эмеси аялдар жана жаштардын тарабынан аныкталып, сунушталган	01.06.2025 ж чейин	Айыл өкмөт, МИ, ОГУЛ төрагасы жана мүчөлөрү
3.	Инвестициялык долбоорлорду аныктоо	Инвестициялык долбоорлордун 30% жайыт пайдалануучу аялдар жана жаштар тарабынан аныкталган	01.06.2027 ж чейин	Айыл өкмөт, МИ, ОГУЛ төрагасы жана мүчөлөрү
4.	Жайыт башкаруу пландарынын ишке ашуусуна мониторинг жана баалоо жүргүзүү	Жайыт башкаруу пландарынын ишке ашуусуна мониторинг жана баалоо жүргүзүүдө комиссиянын 30% кем эмес аялдар жана жаштар бар	01.05.2025- 01.05.2030 ж чейин	Айыл өкмөт, МИ, ОГУЛ төрагасы жана мүчөлөрү
5.	Сүттү кайра иштетүү боюнча топтор жок.			

32-таблица. Жаратылыш ресурстарын башкаруунун гендердик планын иштеп чыгуу

Аныкталган көйгөйлөр (багыттар боюнча)	Иш-чаралар	Күтүлгөн жыйынтыктар	Индикаторлор	Ишке ашыруу мөөнөтү
Жаратылыш ресурстарына жетүү				
Жайыттарды башкарууда аялдардын катышуусун жогорлатуу үчүн жеригилктүү кеңешке келе турган аялдардын активдүүлүгүн көтөрүү	Айыл жерлеринде аялдардын демилгелерин колдоо	Квотага ылайык аялдардын депутаттык чөйрөгө келүүсүн колдоо	ЖК курамынын 30% аялдар түзөт	2025-2026
Чечим кабыл алууга катышуу				
Жаратылыш ресурстарын башкаруу жаатында чечим кабыл алууда аялдардын санынын төмөндүгү	Жаратылыш ресурстарын пайдалануудагы чечим кабыл алууда гендердик 30% эске алуу	Жаратылыш ресурстарын пайдаланууда көйгөйлөрдүн чечилүүсүндө 30% жакшы шарт түзүлөт.	Жаратылыш ресурстарын пайдаланууда пайда алуучулардын 30% кем эмес аялдар түзөт.	2025-2029
Иш менен камсыз болуу деңгээли жана экономикалык ишмердүүлүктүн түрлөрү				
Жаратылыш ресуртарын пайдаланууда	Жаратылыш ресуртарын башкаруу жана	Жаратылыш ресрстарын пайдалануу жана	Жаратылыш ресрстарын пайдалануу жана	2025-2027

аялдардын катышуусунун төмөндүгү	пайдалануу иштерине аялдарды тартуу	башкаруу ишмердүүлүктөрүндө аялдардын саны өсөт, жумуш менен камсыз болот	башкаруу ишмердүүлүктөрүндө аялдардын саны өсөт, жумуш менен камсыз болот	
Айылдарда аялдардан түзүлгөн топтор аркылуу же жеке ишкердик менен алектенген аялдар аркылуу атайын жумуш орундарын түзүү	Жеке ишкердик менен фирмаларды уюштуруу	Бир нече үй бүлөлөрдү жумуш орду менен камсыздоо аркылуу, социалдык экономикалык мүмкүнчүлүктөр жакшырат	Мүмкүнчүлүгү жакшыртылган үй бүлөлөрдүн саны көбөйөт	2025-2026-2027
Билим берүү жана финансылык ресурстарга жетүү				
Аялдардын демилгелерин колдоо аркылуу, окуутуларга катыштыруу, долбоорлорду жазууга үйрөтүү	Долбоорлор жазылат, ишке ашырылат	Ийгиликтүү ишке ашырылган долбоорлор аркылуу социалдык экономикалык шарттар жакшырат	Ийгиликтүү ишке ашырылган долбоорлор	2025-2029
Финансылык сабаттуулуктун төмөндүгү	Аялдар үчүн финансылык сабаттуулукту жогорулатуу боюнча атайын иш-чараларды уюштуруу	Финансылык сабаттуу боло алышат.	Ийгиликтүү ишкер аялдар көп болушат	2025-2027

7-БӨЛҮМ. КОМПЛЕКСТҮҮ БАШКАРУУНУН ЖЫЛДЫК ПЛАНЫ

Жылдык план – токой пайдалануучулардын жана жайыт пайдалануучулардын сунуштарын жана арыздарын эске алуу менен түзүлөт жана Кыргыз Республикасынын токой жана жер мыйзамдарынын талаптарына жооп берүүгө тийиш.

Жылдык план – таблицалар, максаттуу программалар, иш-чаралардын пландары, карталар, календардык графиктер ж. б. түрүндө иштелип чыгат.

Жылдык план – жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өкүлчүлүктүү органы тарабынан бекитилгенден кийин аткаруу үчүн милдеттүү болуп саналат.

7.1. Жылдык пландын мазмуну

№	Максаттуу пландар	Аткаруу мөөнөтүү	Жооптуулар
1	Токой пайдалануучулардын жана жайыт пайдалануучулардын бир жылдык иш планын түзүү	2025-жыл	Айыл өкмөт, МИ, ОГУЛ
2	Токой пайдалануучулардын жана жайыт пайдалануучулардын бир жылдык сметасын түзүү	2025-жыл	ОГУЛ, муниципиалдык ишкана, айылдык кеңеш
3	Токойдун аянтын сактоо үчүн питомниктерди уюштуруу	2025-жыл	Айыл өкмөт, МИ, ОГУЛ
4	Жайыттардын инфраструктурасын жакшыртуу	2025-жыл	Айыл өкмөтү, жергиликтүү жамааттар, жайыт пайдалануучулар
5	Жайыт пайдалануучулар менен мал ээлеринин биргелешкен айыл өкмөт боюнча жылдык чогулушу	1 - квартал 2025-жыл	Айыл өкмөт, айылдык кеңеш, МИ, ОГУЛ, ветеринар адиси,
6	Жайыт чөптөрүнө тыныгуу берүү жана үрөндөрдүн бышып жетилишин камсыздоо үчүн жайкы	2025-жылдан	Айыл окмот, донорлор

	жайыттарга ротациялык мал жаюу системасын киргизүү	тартып жылдар аралыгында	
7	Малчылар жайыт чөптөрдүн өсүшү боюнча өзгөрүүлөргө байкоо жүргүзүп туруу.	2025-жылдан тартып, себүү убактысынан тартып	Айыл өкмөт, донорлор
8	Жайыттарга кошумча чөп себүү:	2026-жылдан тартып	Айыл өкмөт, донорлор
9	Жайыттын деградациясы төмөнкү чектен өтүп кеткен өзгөчө жагдайларда чөптү кайра себүү жана минералдык жер семирткичтерди колдонуу.	2026-жылдан тартып	Айыл өкмөт, донорлор
10	Жайыттарга минералдык жер семирткичтерди себүү: минералдык жер семирткичтерди колдонуу (азот, фосфор, калий, комплестүү). Жайыттарды малалоо.	2026-жылдан тартып	Айыл өкмөтү, жергиликтүү жамааттар, Кыргыз мал чарба жана жайыт илим-изилдөө институту, Өсүмдүктөрдү химиялаштыруу,коргоо жана карантин департаменти.

Тиркеме

Жаратылыш ресурстарын комплекстүү башкаруу жана климаттын өзгөрүүсүнө туруктуулук планына мониторинг жүргүзүү жана баалоо боюнча иш чаралар

№	Иш чара	ыкма	мөөнөтү	жооптуулар	Иш чаранын аткарылышы	индикаторлор
Даярдоо этабы						
1	ПКУПРУИКти иштеп чыгуу боюнча жумушчу топ түзүү	талкуулар/сунуштар	1 күн	Айыл өкмөтү	АӨ башчысынын тескемеси	ПКУПРУИКти иштеп чыгуу боюнча жумушчу топтун тизмеси
2	Жооптуу адамдарды окутуу, кеңеш берүү	Окутуу, кеңеш берүү	2-3 күн	Айыл өкмөтү CS-FOR	Отчет	Тренинг Кеңеш берүү
3	Расмий статистикалык маалыматтарды жыйноо	Документтерди изилдөө	7 күн	АӨ жумушчу тобу	АА стат бөлүмүнүн маалыматы	Стат маалыматтар ЖК, ТЧ ж.б. маалыматтар
4	Фактарга негизделген ишенимдүү маалыматтарды чогултуу	Сурамжылоо Жолугушуулар Сүйлөшүүлөр	7 күн	АӨ жумушчу тобу	Чабандардан, аксакалдардан, малчылардан, токойчулардан ж.б. маалыматтар	Фактически маалыматтар
5	Жайыт аянттарынын жана жерлеринин колдо болгон карталарын изилдөө	Документтерди, карталарды ж.б. изилдөө	2-3 күн	АӨ жумушчу тобу	Отчет	Карты, маалыматтар, аналитика
Иштеп чыгуу этабы						
6	ПКУПРУИКтин төмөнкү бөлүмдөрүн иштеп чыгуу: 1-бөлүм. жалпы маалымат 2-бөлүм. токой чарабанын жана айыл аймагынын жаратылыш ресурстары 3-бөлүм. малдын саны жана алардын жайыт тоютуна болгон керектөөсү	Жумушчу топто иштөө	7-21 күн	АӨ жумушчу тобу	Даярдалган ПКУПРУИК, Жылдык план	Даярдалган ПКУПРУИК, Жылдык план

	4-бөлүм. жайыттарды башкаруу жана пайдалануу, аларды жакшыртуу жана калыбына келтирүү боюнча 5 жылга чейинки мезгилге адаптациялык иш-чаралардын орто мөнөттүү планы 5-бөлүм. киреше алып келүүчү иш-аракеттердин абалы жана өнүгүүсү 6-бөлүм. жаратылыш ресурстарын башкаруудагы гендердик аспекти Жылдык иш планды иштеп чыгуу					
Макулдашуу баскычы						
7	ПКПРУИКтин жумушчу вариантын ОГУЛ отурумунда талкуулоо жана бекитүү	отурум, сунуштар, пикирлер	1 күн	Айыл өкмөтү	ОГУЛдун отурумунун протоколу. Сын пикирлер жана сунуштар	Талкуунун протоколу. Документ жактырылды. Бардык сунуштар эске алынды.
8	ПКУПРУИКти ыйгарым укуктуу мамлекеттик органга (РУАР) кароого жөнөтүү		7 күн	Айыл өкмөтү, РУАР	Сын-пикирлер жана сунуштар эске алынган документ	Документ жактырылды. Бардык сунуштар эске алынды.
9	РМА башчысына ПКУПРУИКти иштеп чыгуунун жүрүшү тууралуу маалымат берүү жана РУАР менен макулдашуу		2 күн	Айыл өкмөтү	РМА башчысына кат	РМАга жөнөтүлгөн кат
Бекитүү баскычы						
10	ПКУПРУИКтин финалдык вариантын жергиликтүү			Айыл өкмөтү	АК токтому	Бекитилген ПКУПРУИК

	кеңештин сессиясына бекитүүгө жөнөтүү.					

БЕКИТЕМ
Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн башчысы

________________ Д.Бокошов
“____”______________ 2025-жыл

Тиркеме 1. АА жана ОГУЛдун жайыттарды башкаруу боюнча ишинин графиги

№	Иш-чаралар	Айлар												Жооптуу
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
1	Жайыт пайдалануучулардын жылдык чогулушу													ОГУЛ, МИ, А/О
2	АА малды эсепке алуу													Айыл өкмөт, МИ, Стат, Ветеврач,Айыл башчылар
3	Бак-дарактарды отургузуу													Айыл өкмөт, ОГУЛ, МИ, токой кызматы, айыл башчылар
4	Токой питомниктерин уюштуруу													Айыл өкмөт, ОГУЛ, жеке ишкерлер, агроном,токой кызматы
5	Жайыт питомниктерин уюштуруу													Айыл өкмөт, ОГУЛ, жеке ишкерлер, агроном,токой кызматы
6	Демонстрациялык участокторду уюштуруу (калтырып коебуз да байкоо жургузообуз													Айыл өкмөт, ОГУЛ, жеке ишкерлер, агроном,токой кызматы
7	Жасалма уруктандыруу пункттарды уюштуруу													Айыл өкмөт, МИ,ОГУЛ, ветеринария кызматы, жерг.кеңеш, жеке ишкерлер
8	Малдын асылдандыруусун жогорлатуу													Айыл өкмөт, МИ,ОГУЛ, ветеринария кызматы, жерг.кеңеш, жеке ишкерлер

БЕКИТЕМ
Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн башчысы

_______________ Д.Бокошов
"____"_____________ 2025-жыл

Тиркеме 2. Мал жаюунун календардык планы жана графиги

Ар кайсы участоктордо мал жаюунун тартибин, жайыттын болжолдуу мөөнөттөрүн жана мезгилин көрсөткөн жайыт графиги. Мал жаюунун графиги, Кыргызгидрометтин аба ырайынын болжолдоосун эске алуу менен түзүлөт жана сакталат (айлык болжолдоо, 3 күндүк болжолдоо жана катуу шамал жөнүндө эскертүү). Иш процессинде ай сайынкы божомол 3 күнгө болжолдоо жана жайыттарда бороон-чапкын тууралуу эскертүүлөр менен жаңыланат. Мал жаюу графиги мал жаюу схемасынын ажырагыс бөлүгү болуп саналат.

№	Жайыт участогу	Аянты	Узактыгы	Мөөнөтү	Малчылар	Жайытка чыккан малдар	Оптималдуу сыйымдуулук
1	Эчкилүү Кара -Таш	1523,03	90-100 км	15-май 15-сентябрь			**772**
2	Уч-Кызыл	6523,61	10-25 км	1-апрелден 1-декабрга чейин			**1031**
3	Кара-Булак	7696,58	25-45 км	1-апрелден 30-майга чейин, 1-сентябрдан 1-декабрга чейин			**922**
4	Көк-Арт	5726,36	90-100 км	1-июндан 1-сентябрга чейин			**2901**
5	Калдама	1353,97	90-100 км	1-июндан 1-сентябрга чейин			**915**
6	Жазкечүү	362,45	55-60 км	1-майдан			**184**

				1-сентябрга чейин			

Тиркеме 3. Жайыттарды баалоо жана мониторинг планы

Көйгөйлөр	Иш-чаралар	Ыкма	Мөөнөтү	Жооптуу	Жыйынтыгы
Үч Кызыл участкаларында деградациянын белгилери байкалууда	Жайыттардын абалына мониторинг жана баалоо жүргүзүү	Жеринде барып көрүү	Жылына 2 жолу	Айыл өкмөтү, МИ	Деградациянын себептери аныкталып, алардын алдын алуу боюнча иш чаралар белгиленди.
Кочкор-Ата, Чыны-Булак, Ак-Таш, Ташбака, Ышкырты жайыт участогунун 30 км. жолунун начардыгы	Кочкор-Ата, Чыны-Булак, Ак-Таш, Ташбака, Ышкырты жайыттарынын 30 км жолун калыбына келтирүү	Жеринде жолду оңдоо	Жылына 2 жолу	Айыл өкмөтү, МИ	Кочкор-Ата, Чыны-Булак, Ак-Таш, Ташбака, Ышкырты жайыттарынын жолунун узундугу 30 км болгон жол калыбына келтирилет
Малдар үчүн суу ичүүчү жайдын жоктугу	Шатрак, Талаа-Булак каптаж оңдоо	Жеринде барып көрүү	Жылына 2 жолу	Айыл өкмөтү, МИ	Жаңыртылган каптаж
Жаз мезгилде жайыт тоютунун жетишсиздиги	Чөптөрдүн түшүмдүүлүгүн аныктоо	Жеринде барып көрүү	Жаз, жай,күз	Айыл өкмөтү, МИ, ОГУЛ	Жакшыртылган жайыт
Суу көйгөйү бар	Ак-Булак айылына токойлорго жана жайыттарга суу чыгаруу (каптаж куруу)	АА чечими менен	2025-2026-жыл	Айыл өкмөт, МИ, ОГУЛ	Малдар таза суу ичет, малдын прордуктивдүүлүгү жогоруланат. Булактын көзү тазаланат. Жайыттарыбыздын түшүмдүүлүгү өсөт.
Куунарсыз жайыттар көбөйүүдө	Жайыттардын түшүмдүүлүгүн баалоо	Жеринде көрүү	Жаз, жай,күз	Айыл өкмөт, МИ, ОГУЛ	Жайыттардын түшүмдүүлүгү артат
Куураган дарактардан арылуу менен жуугуштуу оорулардан арылуу	Токойлорду санитардык кыйуу	Жеринде иш алып баруу	Жаз,Күз	Айыл өкмөт, МИ, ОГУЛ	Бак-дарактар куураган дарактардан арылып, жашарат.
Токойлордо зыянкечтердин көбөйгөндүгү	Токойлорду дарылоо	Жеринде иш алып баруу	Жай	Айыл өкмөт, МИ, ОГУЛ	токой зыян кечкертет арылат, дарактарыдын ооруусу азаят
Үч-Кызыл жайыт участкаларында	Үч Кызыл жайыт участкасынын жайыттарын жакшыртуу максатында демонстрациялык участкаларды уюштуруу жана орнотуу	Жеринде барып көрүү	Жаз, жай,күз	Айыл өкмөт, МИ, ОГУЛ	Чөп өсөт, жайыт жакшырат
Тоютка даярдык көрүү	Тоюттарды жыйноо (жүгөрүү, дан өсүмдүктөрүү оруу жана жыйноо)	Кол күчү, техника колдонуу	Жай, Күз	Айыл башчылар	Элдер тоют менен жеткиликтүү камсыз болушат
Жергиликтүү элдердин экономикалык жактан колдоо	Токой түшүмдөрүн жыйноо	Адам күчү менен жыйноо	Жай,Күз	Токой фондунун жетекчиси, айыл башчылар, айыл	Элдер экономикалык жактан жеткиликтүү камсыз болушат

				тургундары, арендага алгандар	

БЕКИТЕМ
Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн башчысы

_________________ Д.Бокошов
“____”_______________ 2025-жыл

Тиркеме 4. Перспективалык иш планы, 2025-2030-жж.

№	**Иш чара**	**Аткаруу мөөнөтүү**	**Индикатор**	**Жооптуулар**
1	Мал жаюу системасын жакшыртуу	2025-2026	Эс алган жайыттар, га менен	Жайыт комитети, жайыт пайдалануучулар,МИ
2	Жайыттардын абалын жакшыртуу	2025-2026	Жайыттардын деградациясын алдын алуу	Жайыт комитети, жайыт пайдалануучулар
3	Жайыт инфра түзүмдөрүн өркүндөтүү жана реконструкциялоо	2025-2027	Оңдолгон көпүрөлөр, оңдолгон жолдор, каптаж	Жайыт комитети, жайыт пайдалануучулар,МИ
4	Мал чарбасын өнүктүрүү	2026-2029	Асыл тукум мал чарбачылыгы	Фермерлер, ветеринарлар
5	Малдардын ден-соолугун жакшыртуу	2025-2029	Таза кандуу, асыл тукум малдардын санын көбөйтүү	АА, фермерлер, ветеринарлар
6	Климаттын өзгөрүүсүнө ыңгайлашуу	2025-2030		
7	Гендерге басым жасоо менен киреше алып келүүчү иш аракеттер	2025-2030	Жумушчу орун түзүлгөн (сары май, курут, сүттү) кайра иштөөтүүчү ишканалардын саны	Аялдар, айыл өкмөтү
8	Билим даражасын жогорлатуу	дайыма	Туура пайдаланылган жайыттар, асыл тукум малдар	Фермерлер, ветеринарлар, донордук уюмдар, айыл өкмөтү

БЕКИТЕМ
Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн башчысы

_______________ Д.Бокошов
“____”______________ 2025-жыл

Тиркеме 5. Жылдык инвестициалык иш планы, 2025-ж.

№	Кичидолбоорлордун аталышы	Жайгашкан жери	Мөөнөтү	Сумма, сом	Каржы булагы, сом		
					АА	CS-FOR	Башка булактар
1	Кара-Көл айылындагы көлмөнү тосуу	Кара-Көл айылы	2025-жыл	2 000 000	0	0	2 000 000
2	Жайыт аянттарына тосуу	Ышкырты жайытына 10-15 га	2025-жыл	1500 000	0	0	1500 000
3	Ак-Булак, Кара-Көл, Алчалуу, Кызыл-Алма жана Караинген айылдарындагы 6900 метр жайыт менен чөп орок жерлерин бөлүп тосуу менен тоют базасын жакшыртуу	Ак-Булак, Кара-Көл, Алчалуу, Кызыл-Алма жана Караинген айылдарындагы 6900 метр жайыт жерлери менен чөп орок жерлерин бөлүп тосуу	2025-жыл	2 000 000	0	0	2 000 000
4	Ак-Булак айылынына айыл чарба багытындагы чоң көпүрөнү салуу	Ак-Булак айылы	2025-жыл	2 000 000	0	2 000 000	0
5	Беккари чуңкурун салуу	Таштак айылына караштуу Осунбек Булак участкасына	2025-жыл	1 200 000	600 000	600 000	0
6	Жайыттарга мониторинг жана баалоо жүргүзүү	Кызыл-Туу АА бардык жайыттарында	Жыл сайын	20 000	20 000	0	0
7	Сок-Таш айылына мал ичүүчү суу, каптаж куруу	Сок-Таш айылы	2025-жыл	500 000		500 000	0
	Бардыгы:			**15 220 000**	**620 000**	**8 600 000**	**5500 000**

Тиркеме 6. Ички эрежелер жана бузуулар үчүн жоопкерчилик

Жайыттарды пайдалангандыгы үчүн төлөмдөрдү аныктоо:
Кызыл-Туу АА боюнча жайыт пайдалануучулар менен мал ээлеринин жалпы чогулушунда макулдашылып, протокол менен кабыл алынып, Кызыл-Туу айылдык кеңеш аркылуу бекитилет.

Жайыттарды пайдалануу режими жана бузуулар үчүн жоопкерчилик.
Жылдык план – айылдык Кеңеш тарабынан бекитилгенден кийин бардык жайыт пайдалануучулар тарабынан милдеттүү түрдө аткарылат. Жайыт пайдалануучулар жайыттарды жаюунун жана пайдалануунун белгиленген режимин бузгандыгы үчүн укуктук жол-жоболорго ылайык административдик жоопкерчиликке тартылышы мүмкүн. Тиешелүү айылдык аймактын чегинде зарыл болгон жол-жоболорду ишке ашырууга негиз түзүү максатында жайыттарды пайдалануунун режими айылдык Кеңештин сессиясында бекитилет.

Ички эрежелер:

Кыргыз Республикасынын "Жайыттар жөнүндө" мыйзамына ылайык жайыт пайдалануучулар төмөнкүлөрдү аткарууга милдеттүү:

1. Мал жайуунун алдында Жайыт комитетинен жайыт билетин, келишимин алууга.
2. Ветеринардык кызматта катталган жергиликтүү ветеринардан бардык эмдөөлөр жана вакцинациялар жүргүзүлгөндүгү тууралуу маалымкат алууга.
3. Малды Райондук агрардык өнүктүрүү башкармалыгы менен макулдашылып жана жергиликтүү кеңештин сессиясында бекитилгенден кийин гана Жайыттарды башкаруу жана пайдалануу боюнча жамааттын планына ылайык жайытка жаюуга (мал жаюу планы жана графиги бул пландын негизги бөлүктөрүнүн бири болуп саналат).
4. Жайыт мезгили 1-апрелде башталат.
5. Күзгү жайыт мезгили 15-ноябрда аяктайт, климаттын шарттарына жараша 30- ноябрга чейин узартылышы мүмкүн.
6. Жайыт пайдалануучуларды жазгы (ортоңку) жайыттарга көчүрүү 1-апрелден 25-майга чейин жүргүзүлүшү шарт.
7. Жайыт пайдалануучуларды жайкы алыскы жайыттарга көчүрүү 15-майдан 25-майга чейин жүргүзүлүшү керек.
8. Ортоңку күзгү (кыштоо) жайыттарга 1-сентябрдан баштап кайтып келсе болот, ал эми мал жайылуучу участокторго түшүм жыйналгандан кийин, 20-сентябрдан баштап көчсө болот.
9. Айдоо аянттарына жакын жерде жайгашкан бардык жайыт пайдалануучулар 15-апрелден баштап жазгы жайыттарга көчүрүлүүсү талап кылынат.
10. Жайыт пайдалануучулардын жалпы чогулушунда кабыл алынган чечимге ылайык, айыл ичинде 1 жумушчу ат, 2-3 саан уйлар калтырууга уруксат берилет, калган мал жайкы жайыттарга чыгарылышы керек.
11. Башка учурларда бардык жайыт пайдалануучулар менен келишим түзүлөт, жана жайыт пайдалануу акысы келишимдин негизинде Кыргыз Республикасынын "Жайыттар жөнүндө" мыйзамына жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2013-жылдын 13-сентябрындагы №515 токтому менен бекитилген Жайыт ресурстарын мал жаюу менен байланышпаган башка максаттарга пайдалануу укугун берүүнүн тартиби жөнүндө типтүү жобого ылайык төлөнөт.
12. Жайыт пайдалануучулар жайыттан кайткандан кийин чарбасы менен жайытка конгон ордун тазалап, таштандыларын чогултуп ала кетиши талап кылынат.

13. Айлана чөйрөнү коргоо багытындагы бардык талаптарды сактоо.

Бузуулар үчүн жоопкерчилик

Мыйзам актыларына ылайык эрежелерди бузгандыгы үчүн санкциялар белгиленет

1. Сузак райондук агрардык өнүктүрүү башкармалыгы менен макулдашылып жана жергиликтуу кеңештин сессиясында бекитилген өлчөмдөгү жайыт пайдалануу акысын төлөөдөн баш тартылган учурда, жайыт комитети карызды жана айыпты жана жайыт пайдалануучунун укуксуз иш-аракетинин натыйжасында келип чыккан башка чыгымдарды өндүрүп алуу учун документтерди сотко берүүгө укугу бар.
2. Жайыт пайдалануу үчүн акы төлөө мөөнөтү өтүп кеткен учурда жайыт билетинде көрсөтүлгөн төлөмдүн жалпы көлөмүнөн ар бир кечиктирилген күн үчүн 0,5% өлчөмүндөгү туум алынат.
3. Эгерде айылда 10 жылкыдан, саан уйлардан, 3-5 койдон ашык мал калтырылса, төмөнкү чаралар колдонулат: Жалпы чогулуштун чечими жана аксакалдар сотунун чечими боюнча малдын ар бир башына 500-5000 сом өлчөмүндө айып салынат.

   Эгерде мал айдоо аянттарына жайылып кетсе, алгачкы жолу ооз эки эскертүү берилет, андан кийин
   - Бодо малга биринчи жолу - 1000 сом, өлчөмүндө айып салынат.
   - Майда малга ар бир туягына 500 сом өлчөмүндө айып салынат, эреже бузуу үчүнчү ирет кайталанган учурда, кетирилген зыян эсептелип, иш аксакалдар сотуна же сот органдарына жөнөтүлөт.
4. Жазгы, жайкы жана күзгү жайыттарда мал жаюу графигин бузган жайыт пайдалануучуларга, бодо малдын ар бир башына – 1000 сом, майда малга – 500 сом өлчөмүндө айып салынат жана жайытка 1 сутканын ичинде кайтып баруу жөнүндө жазуу жүзүндөгү билдирме берилет.
   - Жайыт пайдалануучу айып төлөөдөн баш тарткан учурда Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык жоопкерчиликке тартылат.
5. Айлана чөйрөнү коргоо багытындагы талаптар аткарылбаган учурда административдик жоопкерчилик боюнча кодекске ылайык жоопкерчилик тартат.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛАСТЫ СУЗАК РАЙОНУ КЫЗЫЛ-ТУУ АЙЫЛДЫК КЕҢЕШИ		**КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА ЖАЛАЛ-АБАДСКАЯ ОБЛАСТЬ СУЗАКСКИЙ РАЙОН КЫЗЫЛ-ТУЙСКИЙ АИЛЬНЫЙ КЕНЕШ**

Кызыл-Туу айылдык кеңешинин VIII чакырылышынын кезектеги сегизинчи сессиясы

ТОКТОМ №8-8

Мундуз айылы 13-февраль 2025-жыл

Жашасын-2 айылындагы № 111 И.Стамкулов атындагы орто мектебине спорттук зал курууга макулдук берүү жөнүндө

Кыргыз Республикасынын "Жергиликтүү мамлекеттик администрациясы жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жөнүндө" мыйзамына ылайык, Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн 2025-жылдын 24-январындагы № 01-28/98 сандуу кайрылуу катынын негизинде, айылдык кеңештин маданият, спорт жана социалдык маселелер боюнча туруктуу комиссиясынын баяндамасынын сунушун угуп жана талкуулап, Кызыл-Туу айылдык кеңешинин сессиясы **токтом кылат:**

1. Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн Жашасын-2 айылындагы № 111 И. Стамкулов атындагы орто мектебине спорттук зал курууга макулдук берилсин.

2. Мыйзам негизинде керектүү иш кагаздарын даярдоо жагы айыл өкмөттүн тиешелүү адистерине жүктөлсүн.

3. Бул токтом Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн расмий сайтына жарыяланган күндөн баштап күчүнө кирет.

Төрага **А. Алимов**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛАСТЫ СУЗАК РАЙОНУ КЫЗЫЛ-ТУУ АЙЫЛДЫК КЕҢЕШИ		**КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА ЖАЛАЛ-АБАДСКАЯ ОБЛАСТЬ СУЗАКСКИЙ РАЙОН КЫЗЫЛ-ТУЙСКИЙ АИЛЬНЫЙ КЕНЕШ**

Кызыл-Туу айылдык еңешинин VIII чакырылышынын кезектеги сегизинчи сессиясы

ТОКТОМ №8-9

Мундуз айылы 13-февраль 2025-жыл

Айыл аймактагы таза суу скважиналары жөнүндө

Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2024-жылдын 29-апрелиндеги № 207 “Суу чарба секторун натыйжалуу башкаруу жана өнүктүрүү жөнүндө” токтомун, Кыргыз Республикасынын Президентинин Администрациясынын 2024-жылдын 13-майындагы № 27-3947 сандуу тапшырмасын, Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн 2025-жылдын 13-январындагы № 01-28/24 сандуу кайрылуу катын негиздеп, айылдык кеңештин айыл чарба, архитектура, курулуш, транспорт, экология жана өзгөчө кырдаалдар маселелери боюнча туруктуу комиссиясынын баяндамасынын сунушун угуп жана талкуулап Кызыл-Туу айылдык кеңешинин сессиясы **токтом кылат:**

1. Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн “Кызыл-Туу кызмат” муниципалдык ишканасынын балансында турган 26 таза суу скважиналарын Кыргыз Республикасынын Суу ресурстары, айыл чарба жана кайра иштетүү өнөр жайы министрлигине караштуу суу ресурстары кызматынын Сузак райондук суу чарба башкармалыгынын карамагына өткөрүп берүүгө макулдук берилсин.

2. Мыйзам негизинде керектүү иш кагаздарын даярдоо жагы айыл өкмөттүн тиешелүү адистерине жана “Кызыл-Туу кызмат” муниципалдык ишканасынын жетекчиси Т.Халбаевге жүктөлсүн.

3. Бул токтом Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн расмий сайтына жарыяланган күндөн баштап күчүнө кирет.

Төрага **А. Алимов**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛАСТЫ СУЗАК РАЙОНУ КЫЗЫЛ-ТУУ АЙЫЛДЫК КЕҢЕШИ		**КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА ЖАЛАЛ-АБАДСКАЯ ОБЛАСТЬ СУЗАКСКИЙ РАЙОН КЫЗЫЛ-ТУЙСКИЙ АИЛЬНЫЙ КЕНЕШ**

Кызыл-Туу айылдык кеңешинин VIII чакырылышынын кезектеги сегизинчи сессиясы

ТОКТОМ №8-10

Мундуз айылы 13-февраль 2025-жыл

Кызыл-Туу айылдык кеңешинин иш пландары жөнүндө

Кызыл-Туу айылдык кеңештин Регламентине ылайык, айылдык кенештин бардык туруктуу комиссиялардын бир жыл ичинде аткарылуучу иш-чаралардын топтому менен таанышып чыгып, Кызыл-Туу айылдык кеңешинин сессиясы **токтом кылат:**

1. Кызыл-Туу айылдык кеңешинин жана туруктуу комиссиялардын 2025-жыл үчүн иш пландары тиркемеге ылайык бекитилсин.

2. Иш пландарга ылайык иш алып баруу туруктуу комиссиялардын төрагаларына милдеттендирилсин.

3. Бул токтом Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн расмий сайтына жарыяланган күндөн баштап күчүнө кирет.

Төрага **А. Алимов**

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛАСТЫ СУЗАК РАЙОНУ КЫЗЫЛ-ТУУ АЙЫЛДЫК КЕҢЕШИ		**КЫРГЫЗСКАЯ РЕСПУБЛИКА ЖАЛАЛ-АБАДСКАЯ ОБЛАСТЬ СУЗАКСКИЙ РАЙОН КЫЗЫЛ-ТУЙСКИЙ АИЛЬНЫЙ КЕНЕШ**

Кызыл-Туу айылдык кеңешинин VIII чакырылышынын кезектеги сегизинчи сессиясы

ТОКТОМ №8-11

Мундуз айылы 13-февраль 2025-жыл

Билим берүү уюмунун ысымын өзгөртүү жөнүндө

Кыргыз Республикасынын көрүнүктүү ишмерлеринин элесин түбөлүккө калтыруу боюнча Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы комиссиянын жыйналышы тууралуу кеңешменин 2024-жылдын 24-июнундагы № 18-5625 сандуу протоколдук тапшырмасына ылайык, Сузак райондук мамлекеттик администрациясынын 2025-жылдын 24-январындагы № 07-3/325 сандуу катын негиздеп, Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн 2025-жылдын 13-февралындагы сунуш катынын негизинде айылдык кеңештин укук, мыйзамдуулук, регламент жана этика маселелери боюнча туруктуу комиссиясынын отурумунун протоколун жана сунушун талкуулап, Кызыл-Туу айылдык кеңешинин сессиясы **токтом кылат:**

1. Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн Бостон айылындагы №30 Х. Кенжаев атындагы жалпы билим берүүчү орто мектебинин ысымы Ишеналы Арабаев атындагы жалпы билим берүүчү орто мектеби деп өзгөртүлсүн.

2. Ишеналы Арабаев атындагы жалпы билим берүүчү орто мектеби болуп өзгөртүүгө кетүүчү иш кагаздарын даярдоо менен Сузак райондук билим берүү бөлүмүнө сунуш берүү жагы Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн башчысы Д. Бокошовго жүктөлсүн.

3. Бул токтом Кызыл-Туу айыл өкмөтүнүн расмий сайтына жарыяланган күндөн баштап күчүнө кирет.

Төрага **А. Алимов**